

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI**



**KADIN KİMLİĞİ VE PAZARTESİ DERGİLERİ
BAĞLAMINDA KADIN MESELESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma AYTEKİN

Danışman

Prof. Dr. Recep CENGİZ

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Fatma AYTEKİN tarafından, Prof. Dr. Recep CENGİZ danışmanlığında hazırlanan “Kadın Kimliği ve Pazartesi Dergileri Bağlamında Kadın Meselesi” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 21.10.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan (Danışman)	Prof. Dr. Recep CENGİZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı		<input checked="" type="checkbox"/> Kabul <input type="checkbox"/> Ret
Üye	Dr. Özgür KIRAN Samsun Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı		<input checked="" type="checkbox"/> Kabul <input type="checkbox"/> Ret
Üye	Dr. Murat ŞAHİN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı		<input checked="" type="checkbox"/> Kabul <input type="checkbox"/> Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY
... / ... / ...
Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

22 / 09 / 2021
Fatma AYTEKİN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : Kadın Kimliği ve Pazartesi Dergileri Bağlamında Kadın Meselesi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 22/ 09/ 2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 10
Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

22/ 09 / 2021
Prof. Dr. Recep CENGİZ

ÖZET

KADIN KİMLİĞİ VE PAZARTESİ DERGİLERİ BAĞLAMINDA KADIN MESELESİ

Fatma AYTEKİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ekim/2021

Danışman: Prof. Dr. Recep CENGİZ

Kadın ve kadının toplumsal alandaki konumlanışı tarihsel süreç içinde her dönemde tartışma konusu olmuştur. Tartışmalara konu olan kadının, eğitim hayatından çalışma hayatına, aile içi ilişkilerinden toplumsal konumuna kadar her şeyi çeşitli gruplar tarafından tartışılmıştır. Dolayısıyla kadın ve kadının toplumsal alanda konumlanışları da farklı inançlar, ideolojiler ve kültürler ekseninde şekillenmiştir. Türkiye’de kadının toplumsal konumu zaman içinde çeşitli nedenlere bağlı olarak değişmiştir. Bu çalışmada, 1990’larda Türkiye’de gelişen feminist ve İslami kadın hareketi ekseninde kadın ve kadın-kamusal alan bütünleşmesi konusu tartışılmıştır. Türkiye’de 1980’lerde ivme kazanan kadın hareketleri farklı söylemlerle 1990’lara taşınmıştır. 1990’lı yıllarda feminist ve İslami kadın dergilerinde kadın konusu, Kadın Kimliği(1995) ve Pazartesi(1995) dergisi örneğinde ele alınmış ve her iki derginin 1995-1999 dönemini kapsayan sayıları arasından seçim yapılarak detaylı bir analiz yapılmıştır. Bu çalışmada kadın ve kadının kamusal alan bütünleşmesinin feminist ve İslamcı kadınlar açısından nasıl değerlendirildiği, nasıl bir söylem, politika ve talep geliştirildiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kadın, Kadın Hareketleri, Feminizm, İslamcılık, Pazartesi Dergisi, Kadın Kimliği Dergisi.

ABSTRACT

WOMEN'S ISSUE IN CONTEXT OF KADIN KİMLİĞİ AND PAZARTESİ MAGAZİNE

Fatma AYTEKİN

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Sociology

Master, September/2021

Supervisor: Prof. Dr. Recep CENGİZ

The social status of women and women has been the subject of discussion in every period in the historical process. Everything from the education life of the women, who is the subject of the discussions, to her working life, from her family relations to her social status, has been discussed by various groups. Therefore, the positioning of women and women in the social sphere has also been shaped on the axis of different beliefs, ideology and culture. The social position of women in Turkey has changed over time due to various reasons. In this study, the issue of women and women public sphere integration is discussed in the axis of the feminist and Islamic women's movement that developed in Turkey in the 1990s. The women's movements that gained momentum in the 1980s in Turkey were transferred to 1990 with different discourses. In the 1990s, women and the issue of women were discussed in the example of Kadın Kimliği and Pazartesi and a detailed analysis were made by choosing among the issues of both magazines covering the period 1995-1999. In the study, it has been tried to reveal how the integration of women and women in the public sphere is evaluated from the perspective of feminist and Islamic women and what kind of discourse, policy and demand is developed.

Keywords: Women, Women's Movements, Feminism, İslamism, Pazartesi Magazine, Kadın Kimliği Magazine.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

“Kadın Kimliği ve Pazartesi Dergileri Bağlamında Kadın Meselesi” adlı bu çalışmada, 1990’lı yıllarda Türkiye’de basılan İslamcı kadın dergisi “Kadın Kimliği” ile Feminist kadın dergisi “Pazartesi” dergileri örneğinde kadın ve kadının kamusal alan bütünleşmesi konusu ele alınmıştır. Öncelikli olarak çalışmanın ilk gününden son gününe kadar tüm ilgisini ve bilgisini şahsımdan esirgemeyen Prof. Dr. Recep CENGİZ hocama her zaman destekleyici ve çözüm odaklı yürüttüğü danışmanlığından dolayı teşekkür ederim. Şahsım tarafından yürütülen bu çalışmada kullanılan Kadın Kimliği ve Pazartesi adlı dergilerin sayılarına ulaşmam konusunda her türlü kolaylığı sağlayan İlmî Etüdler Derneği(İLEM) ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı çalışanlarına katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmam süresince her zaman yanımda hissettiğim aileme, özellikle babam Erol AYTEKİN, annem Keziban AYTEKİN, ablam Aslı AYTEKİN EŞ ve kız kardeşim Bakiye AYTEKİN’e sonsuz kere teşekkür ederim. Her daim fikirleri, bilgileri ve destekleriyle yolumu aydınlatan dostlarım, Merve ŞEN ve Meryem Sümeyye ÖZBAYRAK’a sonsuz kere teşekkür ederim. Hayatımdaki güçlü kadınlar iyi ki varsınız, hep var olun... Son olarak “Benim torunum dekan olacak” diyerek sevinen, övünen ama bugünü görmeyi ömrü vefa etmeyen rahmetli dedem Mustafa AYTEKİN’e sonsuz kere teşekkür ediyorum. Uzun ve meşakkatli bir sürecin sonunda ortaya koyulan bu çalışma, eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen rahmetli dedeme ve dünyanın tüm güçlü kadınlarına armağan edilmiştir.

Fatma AYTEKİN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi.....	1
1.3. Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	2
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	4
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Feminizm Kavramı.....	9
2.2. Feminizm Kuramı.....	9
2.3. Feminizm Kadın Hareketindeki Yapısal İkilik.....	11
2.3.1. Kadın Hakları Hareketi	11
2.3.2. Kadın Kurtuluş Hareketi	12
2.4. Feminizm Türleri.....	12
2.4.1. Liberal Feminizm.....	12
2.4.2. Marksist ve Sosyalist Feminizm	13
2.4.3. Radikal Feminizm.....	14
2.4.4. Varoluşçu Feminizm.....	15
2.4.5. Kültürel Feminizm.....	16
3. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETLERİ.....	17
3.1. Toplumsal Hareketler ve Kadın.....	17
3.2. Türkiye'de Kadın Hareketleri Tarihi.....	18
3.2.1. Tanzimat Dönemi Kadın Hareketleri.....	18
3.2.2. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Hareketleri.....	20
3.2.3. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketleri.....	21
3.2.4. 1980-1990 Arası Dönemde Türkiye'de Kadın Hareketleri.....	23
4. 1990'LARDA TÜRKİYE'DE FEMİNİZM KADIN HAREKETİ.....	25
4.1. Türkiye'de Feminizm Kadın Hareketi.....	25
4.1.1. Türkiye'de Feminizm Kadın Hareketinin Gelişim Aşamaları.....	25
4.1.2. Türkiye'de Gelişen Feminizm Türleri.....	26
4.1.2.1. "Kadınca" Dergisi Çevresinde Gelişen Liberal Feminizm.....	27
4.1.2.2. "Feminist" Dergisi Çevresinde Gelişen Radikal Feminizm.....	27

4.1.2.3. "Kaktüs" Derdisi Çevresinde Gelişen Sosyalist Feminizm.....	28
4.2. 1990'larda Türkiye'de Feminizm Kadın Hareketinin Değişen Anatomisi.....	28
4.3. Türkiye'de Feminist Kurumlar.....	30
4.3.1. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.....	30
4.3.2. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı.....	30
4.3.3. Kadın İnsan Hakları -Yeniden Çözümler Derneği.....	31
4.3.4. Uçan Süpürge.....	31
4.3.5. KA-MER.....	32
4.3.6. KA-DER.....	32
4.3.7. Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi.....	33
5. 1990'LARDA TÜRKİYE'DE İSLAMCI KADIN HAREKETİ	34
5.1. Türkiye'de İslamcı Kadın Hareketinin Tarihsel İzdüşümü	34
5.2. 1990'larda Türkiye'de İslamcı Kadın Hareketi	38
5.3. Türkiye'de İslami Kurumlar	39
5.3.1. Hazar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği	40
5.3.2. Başkent Kadın Platformu	40
5.3.3. Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği	40
5.3.4. Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği	41
6. BULGULAR VE TARTIŞMA	42
6.1. Kadın Kimliği Dergisiyle Pazartesi Dergisinin (1995-1999) Karşılaştırması	42
6.1.1. Mart-1995	42
6.1.1.1. Modernite ve Kadın Kimliği	42
6.1.1.2. Toplumsal Yapı ve Annelik	45
6.1.1.3. Örtülü Kimlik: İslamcı Kadın Kimliği	48
6.1.2. Aralık-1995	49
6.1.2.1. Siyaset ve Kadın	51
6.1.2.2. Cinsel Kimlik Yaklaşımları	54
6.1.3. Şubat-1996.....	55
6.1.3.1. Siyasal İslam ve Laiklik	56
6.1.3.2. İffet Kavramı	58
6.1.3.3. Lezbiyen Kadınlar	59
6.1.3.4. Kadın Partisi Tartışması.....	60
6.1.4. Kasım-1996	61
6.1.4.1. Türkiye'de Kadın Hareketleri	61
6.1.4.2. Kemalist, İslamcı ve Feminist Kadın Kimliği	63
6.1.5. Ocak-1997	68
6.1.5.1. Tasavvuf ve Kadın	68
6.1.5.2. Kadına Yönelik Şiddet	69
6.1.5.3. Kamusal Yaşamdan Dışlanan Kadın Kimlikleri	71

6.1.6. Mart-1997	73
6.1.6.1. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü	73
6.1.6.2. İslami Bakış Açısından Feminizm	74
6.1.6.3. Şeriat Tartışması	77
6.1.7. Ocak-1998	79
6.1.7.1. İbadet ve Kadın	79
6.1.7.2. Boşanmada Mal Bölüşümü	82
6.1.8. Şubat-1998	85
6.1.8.1. Ruhsal Hastalıklar ve Kadın	86
6.1.8.2. Namaz Tartışması	87
6.1.9. Nisan/Mayıs-1999	91
6.1.9.1. Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile	92
6.1.9.2. Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili	96
6.1.9.3. Seneca Falls, Süfrajeterler ve 1990'larda Türkiye'de Feminizm	97
6.1.9.4. Milliyetçilik ve Feminizm	99
7. SONUÇ	101
KAYNAKÇA	104
EKLER	109
Ek 1: Kadın Kimliği İle Pazartesi Dergisine Ait Görseller	109
Ek 2: Kadın Kimliği İle Pazartesi Dergilerinde İşlenen Dosya Konuları	118
ÖZ GEÇMİŞ	119

KISALTMALAR

CHP: Cumhuriyet Halk Fırkası

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

DSP: Demokratik Sol Parti

RP: Refah Partisi

FP: Fazilet Partisi

KA-DER: Kadın Adayları Destekleme Derneği

KA-MER: Kadın Merkezi

YAZKO: Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

Haz.: Hazırlayan

Ed.: Editör

ss.: Sayfa Sayısı

vb.: Ve benzeri

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı

Kadın hareketleri, kadının aile, eğitim, hukuk, siyaset, ekonomi gibi her alanda erkekle eşit olabilmesini sağlamak için ortaya çıkmış toplumsal hareketlerdir. Kadın hareketleri, kadın sorunlarını ve taleplerini kadınlar için, kadınlar tarafından dile getiren bir sosyal hareket oluşturması sebebiyle önemli bir alandır.

Kadın hareketlerinde en etkin şekilde kullanılan yayın organlarından biri kuşkusuz dergilerdir. Çıkarılan kadın dergileri sayesinde kadınlar, diğer kadınlara ve kamuoyuna seslerini duyurabilmişlerdir. Kadın hakları, uzun yıllar erkeklerin söylemleri etrafında şekillenmiştir. Kadınların örgütlenecek kendi söylemlerini ürettikleri dergi çıkartmaları bu gidişatı değiştirmiştir. Çalışmanın uzak amacı bu noktada ortaya çıkmaktadır: Kamusal alanın dönüşümünde ve yeniden inşasında kadınların “yer alma” çabası olarak değerlendirdiğimiz kadın dergileri aracılığıyla kadınların, kadın meselesi üzerine düşüncelerini ve fikir üretimlerini ortaya çıkartmaktır.

Bu çalışma ile ulaşılmak istenen asıl amaç, aynı dönem içerisinde, iki farklı ideoloji çerçevesinde yayımlanan İslamcı kadın dergisi “Kadın Kimliği” ile Feminist kadın dergisi “Pazartesi” dergisinde kadın meselesinin ele alınışını ortaya çıkartmaktır. Farklı ideolojiye sahip kadın dergilerinde kadının kamusal ve özel alandaki konumlandırılışı bu çalışma için ortaya çıkarılması gereken önemli bir meseledir. Kısacası, İslamcı ve Feminist bir kadın dergisinde “kadın meselesi”nin ele alınışında ortaya çıkan temalar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bulup ortaya çıkartmak çalışmanın nihai amacını oluşturmaktadır. “Kadın Kimliği ve Pazartesi Dergileri Bağlamında Kadın Meselesi” adlı çalışma literatüre dayalı teorik bir çalışmadır.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Günümüzde kadınların özel ve kamusal alandaki konumları ve bu konumlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunları sıkça tartışılmaktadır. Kadına yönelik şiddet sürekli olarak kınansa da gün aşırı kadın cinayetleri ve şiddet haberleri sosyal medyaya yansımaktadır. Bu nedenle “kadın meselesi” konusu gündemi sıkça meşgul eden ve sürekli tartışılan bir konu olarak güncelliğini korumaktadır.

Kadın meselesi, diğerk ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kadın gruplarının konuya yaklaşımlarının farklılaşması nedeniyle parçalı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle kadının hak ve sorumluluklarının tanımı, özgürlüklerinin sınırı, talepleri kadın hareketleri içerisinde çeşitlenmektedir. Aynı coğrafyanın kadınları, benzer eşitsizliklere, hak ihlallerine, toplumsal baskılara maruz kalsa da kadın için tasavvur edilen dünyalar benimsenen ideoloji ve yaklaşımlar sonucunda birbirinden farklı olabilmektedir. Nitekim feminist kadın hareketi içerisinde kadın, aile yaşamından ve yüklenen “annelik, eşlik” gibi geleneksel aile içi konumlarından kurtarılmaya çalışılırken, İslamcı kadın hareketinde kadının anneliği çoğu kez kutsanmakta, eşliği ise vazifelerinden ilki sayılmaktadır.

Türkiye’de daha önce İslamcı kadın hareketi ile Feminist kadın hareketi üzerine çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Fakat, bu iki kadın hareketi üzerine farklı kadın gruplarını içeren bütünlüklü bir çalışma yürütülmediği tespit edilmiştir. Bu çalışmanın önemi, iki farklı ideoloji ile çıkarılmış kadın dergileri üzerinden karşılaştırmalı olarak kadın meselesinin ele alınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Kadın için kadınlar tarafından oluşturulan söylem, politika ve taleplerin çeşitliliğini İslamcı ve Feminist kadın dergileri çerçevesinde bir bütün içinde ortaya çıkartmak bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Kadın meselesi kavramı en genel anlamıyla kadınların özel ve kamusal alan içindeki konumları, hakları, sorumlulukları ve sorunları üzerine yürütölen tartışmaları ifade eden sosyal bir olgudur. Kadın hakları ve sorunları üzerine sıkça durulmasının sebebi ise dünya nüfusunun yarısını oluşturan bir demografik grup olan kadınların, eski çağlardan günümüze kadar toplumda ikincil bir konumda yer almasıdır. Örneğin, Necla Arat’ın ifade ettiği gibi Smith, Hegel, Kant, Rousseau ve Nietzsche gibi önlü düşünürler alanlarında nitelikli ve farklı kuramlar üretmelerine rağmen ilginç bir şekilde “kadın konusunda” ağız birliği etmişçesine kadının siyasal statüden yoksunluğunu biyolojik doğalarına bağlamışlardır (Arat, 2010: 33). Bu kavrayış kadının biyolojik yetersiz bir varlık olarak erkeğin gerisinde konumlandırılışını açık bir şekilde göstermektedir.

Kadının aile ve toplum içindeki konumu, toplumsal değişimin simgesi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle siyaset alanında politikacıların iktidar koltuğunu ele geçirir geçirmez kadının bedeni ve konumu üzerinden politikalar geliştirmelerine

neden olmuştur. Buna bağlı olarak kadınların özel alan aile ve kamusal alan toplum içinde konumlanışı zaman içinde değişiklik göstermiştir. Kadın hareketleri de temelde bu konumlandırılışın erkek egemen bir zihniyetten arındırılarak kadınların tarihsel bir özne olma talebiyle ortaya çıkmış hareketlerdir. Kadının özel alanda eşiyile ve çocuğuyla kuracağı ilişkiden kamusal alandaki görünürlüğüne kadar tüm etkinlikleri ideolojiler içinde farklı şekilde yorumlanmıştır. Ülkemizde kadın hareketlerindeki söylem farkı ise en görünür şekilde İslamcılık ve Feminizm düşünce sistemlerinde görülmektedir.

İslamcılık Hareketleri, İslam'ın kişisel hayat dışında sosyal ve politik alanlarda da yol gösterici kılınmasını hedefleyen “politik-ideolojik hareketler” olarak tanımlanmaktadır. İslami hareketler toplumun yukarıdan aşağıya İslamileştirilmesini hedefleyen siyasal ve sosyal bir harekettir. İsmail Kara'ya göre kadın meselesi, İslamcılık düşüncesinde müstakil bir konu olarak ele almayı gerektirecek kadar önemlidir. Bunun en önemli sebebi geleneksel “Müslüman Kadın”ın (çarşafli, sosyal hayata katılmayan, eğitimsiz, kocasına itaatkar, hakları olmayan) İslam dünyasında modernleşmenin önündeki en güçlü muhalefet unsuru olarak algılanışını kırmak için İslamcılarının verdikleri mücadeledir. Özellikle 1980 sonrası dönemde kendini gösteren “Müslüman Kadın” portresi, başörtülü, eğitilmiş, hürriyetine ve haklarına sahip çıkan, sosyal hayata katılan, erkeklerle eşit, ikinci evliliğe karşı modern bir kadındır (Kara, 2013: 41-42). İslami hareketlerin Türkiye'deki gelişimine baktığımızda farklı dönemlere ayrılacak kadar konu ve tema farklılığına sahip olduğu görülmektedir. Kara, İslamcılık düşüncesini ve hareketini beş döneme ayırmaktadır¹. Bu dönemler içerisinde kadın meselesi farklı temalar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu nedenle bu çalışmada 1980'li yıllarda ivme kazanan İslamcı kadın hareketlerinin 1990'lı yıllara devredilen seyri ele alınacaktır. Feminizm ise, cinslerin eşitliği kuramına dayanan, kadınlara eşit haklar isteyen temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasal bir akımdır (Arat, 2010: 29). Feminizm ile kadın hareketleri bazen birbirinin yerine kullanılarak özdeş hale getirilse de bu olgular birbirinden farklıdır. Feminizm, kadın hareketleri içerisinde cereyan eden bir akımdır. Türkiye'de farklı kadın grupları ve çeşitli kadın hareketi mevcuttur. İslami kesimin

¹ 1. İttihad-ı İslam Politikaları Dönemi (1870-1908)

2. İslamcılık Dönemi(1908-1924)

3. Muhafazakarlık- Milliyetçilik Dönemi (1924-1960)

4. Radikal- Entelektüel İslamcılık Dönemi (1960-1980)

5. Uyum ve Entegrasyon Dönemi (1980 Sonrası)

içinden gelip kendini feminist olarak tanımlamayan ama kadın hareketlerinde etkin yer alan bir kadın grubun varlığı bu iki olgunun özdeş tutulamayacağını göstermektedir.

1980 sonrası dönemde başlayıp 1990'lı yıllara aktarılan kadın hareketleri içinde, İslami hareketin içerisinde yer alan muhafazakar kadın, başörtüsüyle hem Kemalist rejime hem de geleneksel İslami yapılara karşı kamusal alanda var olma mücadelesi verirken, Feminist hareketin içerisinde yer alan seküler kadın, ataerkil toplumsal sisteme karşı kadının her alanda daha aktif olmasının mücadelesini vermiştir. Bu bağlamda önceki açıklanan boyutlarla ilişkili olarak kadının kamusal alan bütünleşmesinin (eğitim hayatı, çalışma hayatı ve siyasal alana katılım vb.) İslamcı ve Feminist kadınlar açısından nasıl değerlendirildiği çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Bu problem çerçevesinde aynı dönem içinde yayınlanan İslami kadın dergisi "Hayata Farklı Bakış Kadın Kimliği" ile Feminist kadın dergisi "Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi" dergisinde "kadın meselesi"nin ele alınış biçimi ve üretilen söylem, talep ve politikaların ortaya çıkarılması araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Toplumsal araştırma, araştırmacıların toplum hakkında bilimsel temelli bilgi üretmek için sistematik olarak uyguladığı yöntem ve yöntembilimlerin toplamıdır. Yöntem, bilimsel topluluğun bilgi üretmek ve değerlendirmek için kullandığı fikirler, kurallar ve yaklaşımdır (Neuman, 2014: 17). Toplumsal araştırmalara kaynak oluşturan alternatif bilgi türleri bulunmaktadır. Bunlar; bilimsel bilgi, otoriter bilgi, geleneksel bilgi, sağduyu bilgisi, medya mitleri ve kişisel deneyim bilgisidir. Bilimsel bilgi türü, modern toplumlarda tek meşru bilgi üretim kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bilimsel bilgi, akıl yürütülerek mantığa uygun şekilde, deney ve gözlem yapılarak tespit edilen ve sistematik olarak oluşturulan bilgidir. Bilginin sistematik hale getirilmesi için araştırmada yöntem ve yöntem teknikleri kullanılır. Sosyal bilim araştırmacıları bilimsel bilgiye ulaşmak için iki farklı bilimsel yöntem kullanır. Bunlar; nicel araştırma yöntemi ve nitel araştırma yöntemidir. İki bilimsel yöntem arasındaki temel farklılık ise, araştırmada elde edilen verilerin niteliğinde ortaya çıkmaktadır. Nicel araştırma yöntemi daha çok nesnel olguları ele alan bir yaklaşımdır, bu nedenle verileri istatistiksel analizler içermektedir. Nitel araştırma yönteminde ise benimsenen yaklaşım, toplumsal gerçekliğe ve bu gerçeklik ile kültürel anlamın inşa edilmesine yardım etmektir. Nitel araştırmada araştırmacı, etkileşim içindeki süreçlere

ve olaylara odaklanır, bu nedenle verileri genellikle içerik analizi (yazılı, görsel, işitsel vb.) içermektedir. Genel olarak nitel araştırma yöntemi, gözlem, görüşme, ve belge analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı araştırmadır.

İnsan, doğadaki diğer canlılardan farklı olarak düşünebilme, öğrenebilme ve muhakeme yapabilme gibi yaradılışa özgü yeteneklere sahiptir. İnsan zamanla bu yetenekleri doğrultusunda kendini ve inşa ettiği toplumu inceleyebileceği bilim dalları oluşturmuştur. Sosyoloji bilim dalı, insan ilişkilerini ve bu ilişkilerin ürettiği kültürü inceleyen bilim dalı olarak 19. yy'da ortaya çıkmıştır. Sosyal bilim kuramcıları arasında tartışılan sosyoloji biliminin toplumsal olgu ve olaylara nasıl yaklaşması gerektiği sorusu, sosyoloji literatürüne farklı yaklaşımların eklenmesine neden olmuştur. Bunlar; pozitivist yaklaşım, yorumlayıcı yaklaşım ve eleştirel yaklaşımdır. Pozitivist yaklaşım, araştırma sürecinde nedensel yasalar keşfetmeye çalışan, ampirik gözlem tekniğini kullanan ve “değerleri” dışarıda bırakan yaklaşımdır. Yorumlayıcı yaklaşım ise, 19.yy'da ortaya çıkan anlam kuramı hermenötik (yorum bilgisi) ile ilişkilidir ve zor olanı basit hale getirmek olarak tanımlanmaktadır. İnsan ürünü olan yazılı, sözlü, görsel tüm metinlerin ve toplumsal ortamda gerçekleşen eylemlerin toplumsal gerçekliğin birer parçası olarak kabul edilip derinlemesine incelendiği yaklaşımdır. Eleştirel yaklaşım, gerçekliğin birden çok düzlemi olabileceğini savunan ve insanların yetkilendirilmesi için “değere dayalı” eylemciliği vurgulayan yaklaşımdır. Pozitivist ve yorumlayıcı yaklaşımın uzlaştırılması olarak değerlendirilebilir (Neuman, 2014: 120-130-132-140).

Bu çalışmada yer alan Kadın Kimliği dergisi, “Hayata Farklı Bakışı” sloganı ile Mart 1995 tarihinde yayın hayatına başlamış ve son sayısını Mayıs-Haziran 2000 tarihinde çıkartmış “İslami kimliğe” sahip bir kadın dergisidir. Derginin sahibi Kimlik Yayıncılık adına altıncı sayıya kadar İsmail Karakoç olmuştur. Altıncı sayıdan itibaren derginin sahibi değişmiş Ümmet Karakoç olmuştur. Derginin yayın yönetmeni Şule Yüksel Şenler, yayın danışmanı Ümmet Karakoç, yayın koordinatörü Nurgül Gök Karakoç, yazı işleri müdürlüğünü de on üçüncü sayıya kadar Mine İzgi üstlenmiştir. Aylık olarak çıkarılan Kadın Kimliği dergisi, bir yılda on iki sayı çıkararak yayın hayatı boyunca 1995- 2000 yılları arasında toplam kırk dört sayı çıkartmıştır. Derginin bazı sayıları maddi sıkıntılar nedeniyle ya çıkarılmamış ya da iki ay birleştirilerek çıkarılmıştır. Yirmi üçüncü sayıdan itibaren sloganını “Hayata Düşünerek Bakış” olarak değiştiren İslamcı kadın dergisi, herhangi bir cemaate ya da tarikate bağlı bir yayın organı değildir. Derginin çekirdek yazar kadrosu toplam sekiz kişidir: Ümmet

Karakoç, Şule Yüksel Şenler, Gamze Güngörmüş Kona, Sevim Asımgil, Halise Sayaroviç, Ahmet Yıldızhan, Gülhan Cengiz ve Ahmet Bostancı'dır. Kadın Kimliği dergisi, çekirdek yazar kadrosunun dışında geniş bir entelektüel yazar kadrosuna sahip bir dergidir. Bu kodra içinde sayabileceğimiz bazı isimler şöyledir: Nilüfer Göle, Ümit Meriç, Nuray Mert, Mehmet Şevki Eygi, Afet Ilgaz, Aynur İlyasoğlu, Perihan Mağden ve Nilüfer Narlı'dır. Derginin yayın yönetmeni Şule Yüksel Şenler, derginin çıkış amacını unutulmuş ve bu yüzden kadınların bir kimlik bunalımı yaşadığı dönemde İslam'ın kadın fatratına uygun olarak biçtiği "kadın kimliğini" kadınlara yeniden hatırlatmak ve kadınların ideal "Müslüman kadın kimliğini" kuşanmalarına yardımcı olmak olduğunu belirtmiştir². Kadın Kimliği dergisinde, Müslüman kadınlara modern dünyada dayatılan "batı kimliğinden sıyrılarak İslami standartlara uygun bir kimlik edinerek hayatını sürdürmeleri tavsiye edilmiştir" (Yıldırım, 2021: 44). Buna bağlı olarak İslamcı kadın dergisi Kadın Kimliği'nde, kadınlara tavsiyeler verilerek kadınlar için ideal Müslüman kadın tipi oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir.

Bu çalışmada yer alan diğer dergi, "Kadınlara Mahsus Gazete" sloganı ile Mart 1995 tarihinde yayın hayatına başlayan ve "Feminist kimliğe" sahip "Pazartesi" adlı dergidir. Pazartesi dergisi, aylık olarak çıkarılan bir kadın dergisidir. Derginin sloganı, 1895-1908 yılları arasında çıkarılan kadın dergisi, "Kadınlara Mahsus Gazete"den ilham alınarak oluşturulmuştur. Derginin süren yayın hayatı boyunca 1995-2005 yılları arasında toplam yüz altı sayı çıkartılmıştır. Kesintisiz her ay çıkartılan derginin son sayısı Kasım 2005'te basılmıştır. Derginin sahibi beşinci sayıya kadar Hülya Eralp olmuştur. Altıncı sayıdan itibaren derginin sahipliğini Kadın Kültür İletişim Vakfı üstlenmiştir. Yazı işleri müdürlüğünü uzun yıllar Filiz Koçali yürütmüş, fakat zaman içinde değişerek Ayşe Düzkan ve Beyhan Demir bu görevi üstlenen isimler olmuştur. Pazartesi dergisinde sadece kadın yazarlara yer verilmiştir. Derginin iki farklı yazar kadrosu bulunmaktadır: Yazı Kurulu ve Yayın Kurulu. Yazı Kurulunda yer alan isimler: Asuman Bayrak, Ayşe Düzkan, Filiz Koçali, Hülya Eralp, Semra Emre'dir. Bu isimler derginin çekirdek yazar kadrosunu oluşturmaktadır. Yayın Kurulunda yer alan isimler: Beril Eyüboğlu, Emel Deniz, Esra Koç, Fadime Gök, Filiz Kerestecioğlu, Gülnur Savran, Nesrin Tura, Handan Koç, Yaprak Zihnioğlu, Minu İnkaya, Fusun Özlen'dir. Derginin yazar kadrosu, Türkiye'de feminist harekete dahil olan kadınlardan oluşmaktadır. Pazartesi dergisi yayın hayatına feminizmin Türkiye'de

² Şule Yüksel Şenler, "Kadın Kimliğinden", *Kadın Kimliği Dergisi*, 1(Mart), 1995, s 1.

kurumlaşmaya başladığı bir dönemde başlamıştır. Uzun yıllar feminist hareket içinde yer alan kadınların çabaları ile çıkarılan Pazartesi, Türkiye’de feminist kadın hareketinin bir parçası olmayı başarmış bir dergidir. Derginin yazı işleri müdürü Filiz Koçali, derginin çıkış amacını, Türkiye’de feminist politikayı yaygınlaştırmak ve daha fazla kadın kitlesini kışkırtmak olarak ifade etmiştir (Koçali, 2021: 81).

Araştırmaya dahil edilen Kadın Kimliği ve Pazartesi dergisinin kadın ve kadın meselesine yaklaşımları, içeriklerinden elde edilen metinler üzerinden anlaşılma ve açıklanmaya çalışıldığı için nitel araştırma yöntemi ile doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi kullanılarak dergilerin içindeki metinler veri olarak kabul edilmiştir. Dergi metinleri tarihsel bir dönemi yansıttığı ve karşılaştırmalı olarak incelendiği için bu çalışmada, “yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımları” benimsenmiştir. Araştırma materyali olarak kullanılan Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin dönemsel karşılaştırması yapıldığı için çalışmaya dahil edilen yıl aralığı 1995-1999 olarak belirlenmiştir. İncelenen dergiler aylık çıkarıldığı için, belirlenen 1995-1999 yılı içerisinde her iki derginin çıkardığı toplam dergi sayısı 150’dir. Bu sayıların tümünün araştırmaya dahil edilmesinin doğuracağı maddi ve manevi güçlükten dolayı her yıl içinden iki sayı incelenecek şekilde toplam 20 sayı çalışmaya dahil edilmiştir. Kısacası, dergilerin basılan tüm sayılarını incelemek yerine belirli sayıları seçilerek çalışma için incelenmiştir. Bu nedenle araştırmanın örnekleme, “raslantısal örnekleme tekniği” kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışma için seçilen dergiler ise betimsel analiz yöntemiyle incelenerek çalışmanın temel sorusuna cevap aranmış ve tahlil edilen metinler sonucunda kadının özel alandaki konumu ile kamusal alan bütünleşmesi konusunda farklı tutumlar sergilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Betimsel analiz tekniğindeki temel amaç, “doğrudan alıntılara yer verilerek görüşülen veya gözlenen bireylerin görüşlerini net biçimde yansıtmak”tır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Dergilerin seçilen sayılarına bağlı kalarak yapılan açıklamalar, yorumlar ve tahminler betimsel analizin araştırmacıya sunduğu olanaklardır; “araştırmacının yapacağı yorumlar arasında, ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye dönük tahminlerde bulunulması da yer alabilmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). “Kadın Kimliği ve Pazartesi Dergileri Bağlamında Kadın Meselesi” adlı çalışma için seçilen, “(Mart/1995, Aralık/1995), (Şubat/1996, Kasım/1996), (Ocak/1997, Mart/1997), (Ocak/1998, Şubat/1998), (Nisan/1999, Mayıs/1999)” sayıları çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Kadın Kimliği dergisinin sayılarına “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi” arşivinden

ulařılmıştır³. Pazartesi dergisinin sayılarına ise dijital ortama yüklenen Pazartesi Arşivinden, “www.pazartesidergisi.com” adresinden ulaşılmıştır. Aynı zamanda bu çalışma literatüre dayalı teorik bir çalışmadır.

³ Kadın Kimliği dergisinin sayılarına dijital olarak İlmî Etüdler Derneği(İLEM) tarafından yürütölen “İslamcı Dergiler Projesi (İDP)” kapsamında oluşturulan “idp.org.tr” web adresinden ulaşılmaktadır. Bu proje, 1908 yılından günümüze kadar yayınlanmış önde gelen İslamcı dergileri dönemlerine göre tespit ederek arşivlemekte, kataloglamakta ve dijitalleştirmektedir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Feminizm Kavramı

Feminizm, terim olarak Latince kadın anlamına gelen “femina” sözcüğünden türemiştir ve “kadına ait olan özelliklere” işaret eder. Bu kavram, sonraki yıllarda sosyal bir grup tarafından yürütülen politik ve entelektüel mücadeleye verilen genel bir isim halini almıştır. Feminizmin kadınlar tarafından başlatılan eşitlik ve özgürlük mücadelesinin adı olarak anılması ve bir sosyal teori olarak ortaya çıkması daha sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. Feminizm kavramını kadın hareketleri için kullanan ilk kişi sosyal bilimci Charles Fourier’dur. Kadın hareketleri ile feminizm kavramı, çağdaş feministler tarafından da özdeş tutulmaktadır. Bu durum “geçmişin” “şimdiki” zaman içinde ele alınıp değerlendirilmesinin bir sonucudur. Yani, günümüzde feministler, geçmişteki feminizm ile tarihsel bağ kurarken kadın hareketlerini tümüyle feminizme mal etmektedir. Feminizm kavramı ise kadın hareketlerinin tümünü kapsayan bir olgu olmaktan uzaktır. Örneğin; İslami kadın hareketleri, kadın hareketlerinin bir bloğunu oluşturur ve feminizm kavramı bu hareketleri tümüyle kapsamaz.

Feminizm, kadın yazaralar tarafından 18.yy’da ileri sürülen daha sonra diğer ülkelere yayılan ve çok sayıda taraftar toplayan, kadının sosyal, ekonomik ve siyasal haklar bakımından erkekle “eşit” olmasını savunan akımdır. Toplum içinde kadınların konumunu ve haklarını genişletmeyi öngören bir amaçla gerçekleştirilen her türlü eylem feminizm olarak tanımlanmaktadır. Kısacası feminizm, temelde kadın-erkek eşitliğine dayanarak ortaya çıkan toplumsal mücadeleye ve bu mücadelenin sosyal teorisine verilen isimdir.

2.2. Feminizm Kuramı

Toplumda kadın-erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din ekseninde ele alan feminizm kuramı, toplumda var olan kadın-erkek iktidar ilişkisini ortaya çıkarıp bu ilişkiyi ortadan kaldırmaya çalışan siyasal bir hareketin düşünsel arka planını oluşturur. Necla Arat eril iktidarı; “bilgimizin oluşumundan ürememize, toplumsal-siyasal düzenimizden kendimizi algılamamıza kadar her şeyi, yaşamın tüm alanlarını kuşatmış ve kadınları ikincil kılmıştır” şeklinde açıklamıştır (Arat, 2010: 9). Buna göre feminizm kuramının temelinde cinsler arasında mevcut olduğu düşünülen iktidar mücadelesi ve kadının toplumda ikincil konuma getirilmesi yer almaktadır.

Erkek merkezci toplumsal normları sonlandırmak ve kadınları ezen, baskı altına alan geleneksel bağlardan özgürleştirmek kuramın temel amacıdır. Ömer Çaha feminizmi, “erkek merkezli toplumsal normları sona erdirmeyi, yerine kadınsı değerleri ikame etmeyi amaçlayan siyasi bir hareket” (Çaha, 2018: 43) olarak tanımlamıştır. Kadınlar için eşit olmayan toplumsal değer ve yasalar, bunların kadınlar tarafından ilk kez sorgulanmasına ve yine ilk kez “kadınlık” üzerine düşünce üretilmesine neden olmuştur. Feminizm, toplumsal kurumların kadın bakış açısıyla sorgulanması ve kadınlar için “alternatif bir yaşam” üretme çabası olarak değerlendirilebilir. Toplumsal hayatın tüm alanları ve dil feministlere göre erkek merkezlidir; aile, siyaset, sanat, edebiyat, ekonomi vs. Feminizm kadın hareketi içinde erkek merkezci tüm kurum ve kültürün topyekün değişimi için mücadele verilir.

Bu mücadelenin tarihine baktığımızda ise ilk defa Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Fransa’da ortaya çıkıp tüm Batı Avrupa ülkelerini etkileyen Fransız İhtilali (1789) ile ortaya çıkan “eşitlik ve özgürlük” söylemi, toplumda cinsiyete dayalı kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmamıştır. Devrim ve reform hareketleri ile hızlı bir toplumsal değişme sürecine giren Avrupa’da kadının konumu, oluşan yeni değer ve yasalardan olumlu yönde etkilenmemiştir. Kadınların lehine işlemeyen toplumsal değişmeyle birlikte Avrupalı “orta sınıf” kadını toplumsal taleplerde bulunmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak feminizm mücadelesi, ilk olarak 17.yy’da İngiltere’de feodalizmin çöküşü ve kapitalizmin yükselişi arasında kendini toplumdan dışlanmış hisseden “orta sınıf” kadının talepleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Batı Avrupa toplumunda yükselen “burjuva sınıfı” yeni hak ve özgürlükler talep ederken burjuva sınıfı kadınları da bu hak ve özgürlükleri talep etmeye başlamıştır. Feminist kadın hareketinin ilk aktörlerinin ortak özellikleri eğitilmiş, varlıklı orta sınıfa bağlı olmalarıdır. Bu kadınlar sosyal konumları itibarıyla burjuva erkeklerinden aşağı, işçi veya yoksul kadınlardan üst konumda yer almaktadır. Kadınların konumunu iyileştirmeyi hedefleyen bu kolektif hareket, Amerika’da 1840’lı yıllarda, İngiltere’de 1850’li yıllarda ve Fransa ve Almanya’da 1860’lı yıllarda gelişim göstermiştir. Osmanlı Devleti’nde ise bu kolektif hareket 1900’lü yıllarda ortaya çıkmıştır.

İlk dalga feminizm hareketi olarak adlandırılan ve 1970’lere kadar götürülen bu dönem “eşitlikçi feminizm” olarak nitelendirilir. Bu dönemde feministlerin temel talebi, erkekler ile eşit haklara sahip olmaktır. Eşit siyasal hak, seçme ve seçilme hakkıdır; eşit ekonomi hakkı ise, kamusal alanda erkeklerle beraber çalışma hakkıdır.

Feminizm ideolojisi kadın sorununu ilk olarak eşitlik ekseninde, yaklaşık bir yüzyıl sonrada özgürlük ekseninde tartışmıştır. “Nesnel bir kadının ötesinde siyasal ve cinsel kadın tiplerinin ortaya konması” (Aydın, 2011: 160) kadının kadın olarak ifade edilememesine neden olmuştur. Feminizmin bu handikabı 1968 hareketleriyle kırılmaya başlamıştır. Cinsiyet ekseninde başlayan kadın sorunu tartışmaları “kadın hakları” ekseninde devam etmiştir. “Buna göre kadın erkek eşitliğinin ötesinde özel olarak riayet edilmesi gerekli kadın hakları” (Aydın, 2011: 160) gündeme getirilmeye başlanmıştır. Mesela, kadınlık durumu olan doğum ve gerçekleşmesiyle de verilen doğum izni hakkı, kadının kadın olduğu için erkekten farklı bir hakka sahip olmasını sağlamıştır.

1970 sonrası dönem ise ikinci dalga feminizm dönemi olarak nitelendirilir ve bu dönemde feministler ilk dönemden farklı olarak cinsiyet politikalarına ağırlık vermişlerdir. Kadın erkekten farklı bir fizyolojiye sahiptir ve bu toplumda kadının elinde bulunan tek güçtür. Bu dönemde ağırlıklı olarak doğum kontrolü, kürtaj, kadınlara karşı şiddet konuları ele alınmış ve “kadınlık” yüceltilerek erkek iktidarından kurtuluş sağlanacağı düşünülmüştür.

Feminizm kadın hareketinin sınırlarını ve imkanlarını anlamak için yapılan dönemselleştirme her ne kadar bizlerin bu kolektif hareketi bir çerçeveye oturtmamızı sağlasa da bu dönemlerin birbirinden bağımsız ve kopuk olduğu düşüncesine kapılmamıza neden olmaktadır. Ortaya çıktığı 17.ve 18. yy’dan günümüze kadar geçen süre içinde feminizm kadın hareketi gelişmiş, farklı ideolojilere eklenerek farklı türlere ayrılmıştır. Bunlar: Liberal Feminizm, Marksist Feminizm, Radikal Feminizm, Varoluşçu Feminizm ve Kültürel Feminizm’dir.

2.3. Feminizm Kadın Hareketindeki Yapısal İkilik

2.3.1. Kadın Hakları Hareketi

Feminizm kadın hareketini amaçları bakımından iki kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlar; kadın hakları hareketi ve kadın kurtuluş hareketidir. Anlaşılacağı üzere iki kategoriye ayrılan bu hareketlerin benimsedikleri ilke ve amaçlar birbirinden farklıdır.

Kadın hakları hareketi, kadının kamusal ve özel alanda erkekle aynı haklara sahip olmasını talep eden kadın hareketidir. Bu hareketin içinde yer alan kadın grupları geleneksel baskı gruplarının özelliklerini taşır. Kadınların siyasal mekanizma ve toplum içinde yer almasını sağlayacak yasal hakları savunurlar. Kadınlar için “eğitim,

seçme ve seçilme, erkekle eşit ücretle çalışma hakkı bu hareketin talepleri arasında yer alır. Bu hareketin temel amacı kadın için her alanda eşit ve insani haklar elde etmektir. Liberal ve Marksist feminist grupları kadın hakları hareketi içerisine yerleştirebiliriz.

2.3.2. Kadın Kurtuluş Hareketi

Kadın kurtuluş hareketi 1970 sonrası dönemde gelişen feminizm tartışmaları ile gündeme gelmiştir. Kadın kurtuluş hareketi, kadın hakları hareketinden farklı olarak kadın-erkek eşitliğini reddetmektedir. Kadın kurtuluş hareketi içerisinde yer alan feminist kadın grupları, toplumda kadının erkekle eşit konuma getirilmesinin kadınları özgürleştirmeyeceğini savunurlar. Bu hareket, kadınları erkek merkezli kurumların baskısından kurtarma hareketi olarak tanımlanır. Kadın kurtuluş hareketinde kadına ayrı bir kamusal alan, kültür ve yaşam tarzı oluşturulmaya çalışılır. Başka bir deyişle kadın bakış açısıyla kadınlar tarafından, kadınlar için oluşturulacak yeni ve alternatif bir yaşam biçimi üretilir. Bu yeni dalga feminizm hareketi, “kadını toplumsal her alanda bağımsız ve özgür kılma, çocuk doğurma ve büyütme dahil olmak üzere cinsiyet bağlantılı tüm rolleri terk etmeyi” (Çaha, 2018: 44) amaçlamaktadır. Radikal ve sosyalist feminist kadın gruplarını kadın kurtuluşu hareketi içerisine yerleştirebiliriz.

2.4. Feminizm Türleri

2.4.1. Liberal Feminizm

Liberal feminizm, “bireycilik” anlayışına dayanan kadın hareketidir. Liberal feminizme göre, kadınlar erkeklerin sahip olduğu, eğitim, seçme ve seçilme, çalışma hakkı gibi temel insan haklarından mahrum bırakıldığı için toplumda ikincil bir konumdadır. Bu nedenle liberal feministler kadınların birey olarak erkekle aynı akla sahip olduğunu savunarak kadının toplumda özel alan ve yeniden-üretimle sınırlandırılmasına karşı çıkmışlardır. Başka bir deyişle, ataerkil toplumsal normlara karşı, kadının pazarda, dini hayatta, yargı mekanizmasında vb. toplumsal hayatın her alanında yerini alması için mücadele vermektedirler.

Liberal feminist teorinin ilk savunucusu Mary Wollstonecraft olarak kabul edilir. 18.yy’da üretim, kapitalizm ile beraber aile ünitesinden ayrılarak büyük sanayilere devredilmiştir. Üretimin özel alandan ayrılması kadınları ev içi işlere erkekleri ise ev dışı işlere yöneltmiştir. Bu ayrılık en çok kentte yaşayan burjuva kadınlarını olumsuz şekilde etkilemiştir. Avrupalı kadınların ekonomik ve toplumsal olarak statü düşüklüğü yaşadığı bir dönemde yaşayan Wollstonecraft, 1792’de “Kadın Haklarının

Doğrulanması (A Vindication of the Right of Women)” adlı eseri yazmıştır. Wollstonecraft bu eserde, “geleneksel erkek özelliklerinin değerliliğini sorgulamadan” “zenginliğin nasıl 18.yy’da kadınlara karşı çalıştığını” (Putnam Tong, 2006: 27-29) ortaya koymuştur. Zenginliğin kadınları ev içine hapsettiği bu kadınlar, burjuva “orta sınıf” kadınlarıdır ve eserde de burjuva kadınlarının sorunları ele alınmıştır. Buna bağlı olarak esere ataerkillik ve kadının toplumsal rolünün sorgulanmadığı yönünde pek çok eleştiri yapılmıştır.

20.yy çağdaş liberal feminsitler ise, görüşlerini liberal feminist Betty Friedan’ın görüşlerine dayandırmaktadır. 1963 yılında yazdığı “Kadınlık Gizemi (Femine Mystique)” adlı eserinde Friedan, kadınların özgürleşmeleri için kamusal alana dahil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylelikle Wollstonecraft tarafından dile getirilen eğitim hakkına Friedan ile birlikte çalışma hakkı eklenmiştir. Kadın, “geleneksel rolleri tercih etmekle hem yaratıcı kapasitesini (üretkenliğini) kaybedecek hem de çocuklarının pasif yetişmesine yol açacaktır” (Çaha, 2018: 53). Kısacası, liberal feminizm kadın hareketi zaman içinde ataerkil toplumsal normlar tarafından ezilen kadınlar için eşit eğitim, eşit çalışma ve eşit siyaset politikası geliştirerek kadın haklarını savunmuştur. Liberal feminizmin, feminizme en büyük katkısı ise “eşitlik politikası” olmuştur. Bu politika ile sivil toplumun eril karakteri yıkılmıştır. Sivil toplum içinde kadınlar da yerini almıştır.

2.4.2. Marksist ve Sosyalist Feminizm

Marksist ve sosyalist feminizm arasında belirgin farklılıklar bulunmasına rağmen temelde her ikisi de Marksist gelenekten beslenmektedir. Bu nedenle her iki türü farklılık ve ortaklık temelinde birlikte ele almayı uygun bulduk.

Marksist feminizm 19.yy’da liberal feminizmin eleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Marksist feministler, Liberal feministlerin aksine, toplumsal cinsiyeti kadınların ezilmesinde etken bir unsur olarak kabul etmemişlerdir. Marksist feministlere göre, kadınların ezilmesine neden olan temel unsur “sermayedir”, yani üretim araçlarına sahip olmak. Bu nedenle Marksist feminizm, kapitalizm ile ilişkisi olan siyaset ve ekonomi kurumunu sorgulanmıştır. Marksist feminizm kadın hareketinde, kadın sorunu cinsiyet temelli eşitsizlikler içinde değil, “sınıf” temelli eşitsizlik çerçevesi içinde değerlendirilmiştir.

Sosyalist feministler, “Marksist geleneğe bağlı kalarak kadının ezilmesini özel mülkiyetle ortaya çıkmış bir durum olarak görmekte; kadınların kurtuluşunu, özel

mülkiyetin kalkması koşuluna bağlamakta” (Arat, 2010: 22) olsalar bile bu noktada Marksist feministlerden ayrılırlar. Sosyalist feministler kadına yönelik baskıların açıklanmasında “cinsellik” ve “sınıf” kavramını birlikte ele almışlardır. Bu nedenle Rosemarie Putnam Tong, sosyalist feminizmin ortaya çıkışını şu şekilde açıklamıştır; “Marksist düşüncenin esasta cinsiyet-kör özelliğinden ortaya çıkan tatminsizliğin bir sonucudur” (Putnam Tong, 2006: 271). Bir başka deyişle sosyalist feminizm marksist feminizmin eleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Çaha’ya göre sosyalist feministler, “radikal feministlerin “ataerki” kavramıyla marksist feministlerin “üretim” kavramını birleştirerek ataerki sistemin maddi koşulları üzerinde yoğunlaşmaktadır” (Çaha, 2018: 79). Sonuç olarak, marksist feministler kadının toplumsal statü ve işlevinin “iş yerinde” değiştirildiğinde “ev içindeki” statü ve işlevinin de değişeceğini savunmuşlardır. Kadının bağımsız ve özgür olabilmesi için ilk öncelikle kamusal alan değiştirilmelidir. Sosyalist feministler ise, kadının bağımsız ve özgür olması için hem kamusal alan içinde hem de özel alan içinde mücadele yürütülmesi gerektiğini savunurlar. Bu noktada marksist feministlerin işçi kadınların ezilmesine evdeki çalışmayan kadının ezilmesine göre daha fazla önem verdiği söylenebilir.

2.4.3. Radikal Feminizm

1970’li yıllar kadın hareketleri içerisinde taleplerin giderek farklılaştığı ve ikinci dalga feminizm hareketinin başlangıç tarihi olarak değerlendirilen bir kırılma dönemidir. 70’li yıllarda gelişen radikal feminizm, kadınların kurtuluşu için diğer üç hareketten daha radikal taleplerde bulunmuştur. Radikal feministlere göre özel/kamusal alan ikiliği üretilmiş, yapay bir ikiliktir ve bu ikiliğin oluşmasını sağlayan şey ise ataerki toplumsal sistemdir. Ataerki sistem, erkek egemenliğine dayanan toplumsal bir örgütlenme biçimidir. Ataerkillik kavram olarak; “erkek egemen toplumlarda kadınları baskı altında tutan sosyal, politik yapıları, kültürel kurumları ve güçleri” (Slattery, 2014: 139) ifade etmektedir. Bu sistem içerisinde erkek; güç, inisiyatif, üretim ve rasyonaliteyi temsil ederken, kadın; ev işleri, çocuk doğurma, irrasyonalite ve yeniden-üretimi temsil etmektedir. Radikal feminizme göre, kadının toplumda ikincil konumda yer alan bir cins olmasına neden olan ataerki sistemdir. Buna bağlı olarak radikal feministler, erkek egemenliğine dayalı toplumsal örgütlenme biçimini yıkmaya çalışmışlardır. Bunun için radikal feministler,

özel/kamusal alan ikiliğini yıkmak için “özel olan siyasaldır” söylemini geliştirmişlerdir.

Bazı radikal feministlere göre kadının kamusal alana çıkışı geleneksel rollerin reddedilmesiyle mümkündür. Kadının toplumsal rolleri arasında başta annelik ve karılık (eşlik) rolü gelmektedir. “Biyolojik bir devrimle doğurganlık kadın bedeninin dışına taşınmalı ki üretim/yeniden-üretim ikilemenin uzantısı olan ezme/ezilme, sömürme/sömürülme, efendi/köle ayrımında kadın ikinci kategoride yer almasın” (Çaha, 2018: 77). Bu politika ile aile kurumu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Aile, “insan soyunu sürdürmek üzere iki farklı cins arasında kurulan, evlilik bağıyla başlayan, birincil ilişkilere dayanan, cinsel ilişkilere meşruiyet kazandıran ... kültürel bir kurumdur” (Sarı, 2014: 20) olarak tanımlanmaktadır. Toplumun en küçük birimi olan aile, kadının ezilmesine neden olan ataerkil sistemin üretildiği ve nesillere aktarıldığı yer olarak değerlendirilir. Fakat, toplumsal yapı içinde toplumsal değişimin en ağır şekilde gerçekleştiği kurum yine aile kurumudur. Bu nedenle, yakın bir gelecekte bu kurumun ortadan kalkması zayıf bir ihtimaldir. Bazı radikal feministler ise kadının kurtuluşunu kadının erkekten kopmasıyla mümkün olacağını savunmuşlardır. Bu feministler, “kadınla erkek arasındaki cinsellik bağına lezbiyenlikle kırabileceklerini savunarak lezbiyenliği siyasi bir proje” (Çaha, 2018: 77) haline getirmişlerdir. Bu proje ile birlikte kadının karılık (eşlik) rolü sona erdirilmeye çalışıldığı söylenebilir. Bu projenin kadınları kurtaracağını düşünmek kadın sorunlarını eksik ya da tek bir yönüyle okumak demektir. Örneğin, toplum içinde bir kadın lezbiyen olmakla, cinsel taciz ya da tecavüz gibi çağın sorunu haline gelen şiddet biçimine uğrama ihtimalinden kurtulamamaktadır.

Bu dönemde radikal feministler, “kadınların, dinini, bilimini, sanatını, şiirini, edebiyatını, şarkılarını ... yaratıyor ve ilan ediyorlardı” (Putnam Tong, 2006: 116) . Bir başka deyişle ataerkil kültüre karşı kadın kültürünü üreterek, kadınlar için “alternatif bir yaşam” sunmaya çalıştıkları söylenebilir.

2.4.4. Varoluşçu Feminizm

Varoluşçu feminizm bir başka feminist yaklaşımdır ve “varoluşçuluk” felsefesine dayanır. Varoluşçuluk felsefesine dayanan varoluşçu feminizm, kadının “birey” olarak kendi benliğini oluşturabilecek yetenekte bir varlık olduğunu ve toplum içinde özgür ve bağımsız olması için de bu benliğin oluşturulması gerektiğini savunur.

Varoluşçu feminizm, 1949 yılında Simone de Beauvoir tarafından yazılan “İkinci Cins (The Second Sex)” adlı eserin etrafında şekillenen ve 1970’li yıllardan sonra ikinci dalga feminizm içinde gelişen bir harekettir. İkinci Cins’te “kadın doğulmaz kadın olunur” cümlesiyle Beauvoir, kadınlığın doğuştan gelen bir şey değil, sonradan öğrenilen bir şey olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre, kadınlıkla ilgili benimsenen toplumsal rollerin kaynağı toplumsal önyargı ve geleneklerdir. Beauvoir’a göre, toplumda erkeğin sahip olduğu ayrıcalık, “erkeklik anatomisi”; kadının ezilmesi de “kadınlık anatomisi” özelliklerinden kaynaklanmaz; “kadınlar penisleri olmadığından değil, güçleri olmadığından dolayı “diğeri”dirler” (Putnam Tong, 2006: 317). Beauvoir’ın kadına yönelik baskının açıklanmasında kullanılan biyolojik ve ekonomik argümanları yetersiz bulduğu söylenebilir. Kadının benliğini sınırlandıran bu toplumsal rollerin ortadan kalkması içinse kadınların meslek sahibi olup, ekonomik özgürlüğe kavuşmaları gerekmektedir. Beauvoir eserinde “evlilik kurumunun kadını ikincillığe mahkum ettiği ve kadınların mutlaka bir meslek edinerek ekonomik yönden özgür olmaları gerektiğini” (Aktaş, 2013: 64-65) savunmuştur. Bu benliğin oluşumu ancak kadınların eğitim ve çalışma hayatına katılarak bir kişilik oluşturmasıyla mümkündür.

2.4.5. Kültürel Feminizm

Farklılık temelinde “çeşitliği” ilke edinerek tüm kültürel gruplara “eşit” şekilde davranılmasını savunan feminist harekettir. Kültürel feministlere göre kadının parçalanmışlığı (siyahî, işçi, ev kadını vb.) kökeni “cinsiyet, psikoloji ve edebiyatla ilgili olmaktan çok, kültürel, ırksal ve etniktir” (Putnam Tong, 2006: 363). Kültürel feminizm toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumunda da benzer şekilde “biyolojik farklılıklardan ziyade kültürel yapıdan kaynaklandığını” (Aktaş, 2013: 65) savunmuştur.

Kültürel feministlere göre, kadının toplumsal rol ve statüsü cinsiyete bağlı olarak değil, kültüre bağlı olarak inşa edilmektedir. Bu anlayışla, varoluşçu feminizm ile benzer bir görüşe sahip oldukları söylenebilir. Nitekim varoluşçu feminizm, kadınların toplumda ikincil konuma getirilmesinde biyolojik farklılığı etken bir unsur olarak değerlendirmemektedir. Kültürel yapının kadınları ev içi işlere ve rollere hapsederken kadınların erkeklere göre daha az eğitim olanaklarına ulaşmasına neden olduğunu savunan kültürel feministlere göre, kadının ezilmesini engellemek için kültürel yapı değiştirilmelidir. Buna bağlı olarak talepleri, kadınların eğitim ve çalışma

hayatına katılımının kültürel yapı içerisinde desteklenmesini sağlamak ve diğer yaklaşımlardan farklı olarak toplumsal kalkınma süreçlerine kadının uyum sağlamasını kolaylaştırmaktır.

3. OSMANLI'DAN CUMHURİYETE TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETLERİ

3.1. Toplumsal Hareketler ve Kadın

Toplumsal hareketler, toplumsal değişme talebi olan ya da toplumsal değişmelere neden olan sosyal hareketlerdir. Bu kavramı ilk olarak Alman sosyolog Lorenz Von Stein 1864 yılında “1789’dan Günümüze Fransız Toplumsal Hareketlerin Tarihi” adlı çalışmasında kullanmıştır. Toplumsal hareketler, “kolektif davranış, değişim yönelimli hedefler, belli düzeyde örgütlenme ve geçici süreklilik” (Güven, 2015: 26) gibi dört temel unsura sahip hareketlerdir. Toplumsal değişme talebi bu hareketlerin merkezinde yer alır.

Toplumsal değişme kavramı olarak değerler sisteminde, maddi kültür araçlarında, toplumsal kurum ve normlarda, yasalarda meydana gelen değişmeye işaret etmektedir. Toplumsal değişme, “toplumun temel düzenindeki kaymalar” (Aydın, 2011: 100) olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal değişme olgusunun yönü belirsizdir; istenir, ileri, olumlu toplumsal değişme olduğu gibi istenmez, geri ve olumsuz toplumsal değişmelerde meydana gelebilir. Bu nedenle, toplumsal değişmelerde her zaman var olan şeylerin yerine “yeni” olan şeylerin ikame edildiği düşünülse de “eski” şeyler de ikame edilebilmektedir.

Toplumsal değişmenin ortaya çıkmasını sağlayan üç etken vardır. Bunlardan ilki toplumsal hareketlerdir. İkincisi, sosyal süreç, üçüncüsü de yasalardır. Bu nedenle toplumlarda, toplumsal harekete bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişme, zaman içinde kendiliğinden ortaya çıkan toplumsal değişme ve yasalara bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişmeler görülmektedir.

Toplumsal değişmeye neden olan ya da bu yönde talebi olan toplumsal hareketler; “parçası olduğu toplumda ya da grupta değişme meydana getirmek ya da değişmeyi engellemek üzere süreklilik içinde eylemde bulunan bir insan topluluğu” (Biesanz ve Biesanz’dan Akt. Erkilet, 2015: 39) ile “kolektif bir edimcinin toplumun değerlerini, kültürel eğilimlerini eline geçirmek için gösterdiği çaba” (Touraine, 2010: 304) olarak tanımlanmaktadır. Kısacası, sürekliliği olan, örgütlenmiş bir grubun hakim kültürel modellere yönelik yürüttüğü hareketlere toplumsal hareket denir.

Toplumsal hareketlerin parçası olan kadın hareketleri ise, kadının özel ve kamusal alandaki konumunu kültürel yapı içinde yasalarla değiştirmeye çalışan hareketlerdir. Bu hareketlerle kadın için istenir, olumlu yönde bir toplumsal değişme

talep edilmektedir. Kadın hareketleri değer yönelimli, alternatif, evrensel düzeyde yrtlen yeni toplumsal hareketler sınıflaması içerisinde yer alır.

3.2. Türkiye’de Kadın Hareketleri Tarihi

Türkiye’de kadın hareketleri tarihine baktığımızda dönemselsel kopmalarla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun yenileşme dönemlerine kadar uzanan bir gemişeye sahip olduğu görülür. Bu nedenle Türkiye’de kadın hareketleri tek bir düzlem içinde ele alınamayacağından araştırmaya Osmanlı dönemi de dahil edilir. Genellikle bu konu Osmanlı’nın Tanzimat Fermanı (1839) ile başlayan modernleşme süreci ile başlatılır ve günümüze kadar getirilir. Türkiye’de kadının konumu genellikle şu minvalde ele alınmaktadır; “Tanzimat ncesi Osmanlı toplum yapısı, Tanzimat’la başlayan Batılılaşma süreci, Cumhuriyet’in ilk yılları ve tek parti dönemi, 1950 sonrası hızlı toplumsal değişme dönemi” (Tekeli, 1985: 50).

Tanzimat ncesi Osmanlı toplum yapısında kadının konumu kırsal ve kentsel alanda farklılık göstermektedir. Kadın, “kırsal alan içinde hem tarlada çalışmakta hem de ürünlerin tüketilir hale getirilmesi için dönüştürme faaliyetlerini üstlenmekteydi. Kentsel alanda ise üretimden kopan kadın kamu yaşamından tecrit edilmiş biçimde ev içi işlerle uğraşmaktaydı” (Tekeli, 1985: 50). Buna bağlı olarak Osmanlı toplum yapısında kadının konumunun din ve aile kurumu tarafından düzenlendiği yine aynı kurumlar tarafından özel ve kamusal alanın da sınırlarının belirlendiği görülmektedir. Osmanlı’da kadının kıyafeti, sokakta görünme halleri ve erkeklerle mnasabetleri fermanlar aracılığıyla devlet tarafından kontrol altına alınmıştır. Kentsel alanda yapılan bu kontrolün kırsal alandaki kadınları aynı derecede etkilemediği söylenebilir. Çünkü, kırsal alanda kadın kocasıyla birlikte tarlada çalışmaktadır ve kıyafetleri de güneş altında çalışmaya uygun olması gerektiğinden kıyafetlerde belli derecelere kadar serbestlik vardır. Kentteki kadının kıyafetine uygulanan devlet müdahalesi, kırsal alanda geçerliliğini kaybetmiştir.

3.2.1. Tanzimat Dönemi Kadın Hareketleri

1839 yılında Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesiyle birlikte kadının toplumsal konumu değişmeye başlamıştır. Batı modernleşmesi sürecinin takip edildiği bu dönemde kadın adına pek çok yeni gelişme kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin çoğu kadının eğitimiyle ilgilidir. Fermanla birlikte Müslüman Osmanlı kadınına, 1843’te Tıbbiye Okulunda ebelik eğitimi hakkı ve 1858’de Arazi Kanunnamesi ile miras hakkı verilmiştir. Bu hakların yanı sıra, 1858’de Kız Rştiyelerinin sayısı arttırılmış, 1864’te

ilk kız sanat okulu açılmış, 1869'da kızların da sanayi mekteplerinde ders görmeleri sağlanmış ve 1870'te ilk kız öğretmen okulu açılmıştır. Osmanlı Devleti'nde, "batılılaşma" politikası ile yapılan eğitim reformları içinde kadının eğitimi merkezi bir yer tutmuştur. Kadının eğitimi ve kamusal hayata katılımı, dönemin aydınları tarafından Osmanlı'nın, "Batı medeniyetiyle bütünleşmesinin sembolik göstergesi ve imparatorluğun kültürel problemlerini çözme aracı olarak kabul edilmiştir" (Çaha, 2018: 93). Kadının eğitim düzeyi ve kamusal alandaki görünürlüğü modernleşmenin göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin eğitim reformlarından yararlanan kentli ve varlıklı ailelerin kız çocukları ilerleyen yıllarda gördükleri eğitim ışığında kadın konusunu ele almaya başlamışlardır. 1868 yılında yayınlanan Terakki Gazetesi, o dönem içerisinde Osmanlı'da kadın haklarını savunan önemli yayınlardan biri haline gelmiştir. Terakki Gazetesi'nde, "Batıdaki feminist hareketler hakkında sıkça bilgi verilmiş ve İngiliz kadınları örnek gösterilerek Osmanlı kadının dikkati bu kadınlara ve hareketlere çekilmiştir" (Altındal, 1991: 40). 18. yy'da Batı'da gelişen feminizm kadın hareketi, Osmanlı'ya 19.yy'da ulaşabilmiştir. Bu dönem içerisinde Terakki'den sonra pek çok kadın yayını çıkarılmıştır. Vakit, Aile, Şüküfezar, Ayine ve Parça Bohçası bu yayınlardan bazılarıdır. Bu basın araçlarını kullanan eğitimli Osmanlı kadınları, kadın sorununu dergi ve gazete yayınları vasıtasıyla ele alarak ilk kez kamuoyuna karşı "seslerini" yükseltmişlerdir.

1895 yılında Kadınlara Mahsus Gazete adında bir kadın dergisi yayınlanmıştır. Dönemin önemli kadın dergilerinden birisi olan Kadınlara Mahsus Gazete, Aytunç Altındal'a göre, "iyi ana, iyi eş, iyi Müslüman" (Altındal, 1991: 106) kadın kimliğinin oluşması için çaba göstermiştir. Terakki Gazetesi ile Kadınlara Mahsus Gazete karşılaştırıldığında, Terakki Gazete'si yenilikçi ve Batıcı bir kadın imajını ortaya koyarken, Kadınlara Mahsus Gazete ise yenilikçi ama aynı zamanda muhafazakar bir kadın imajını ortaya koyduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak Osmanlı kadın hareketleri içinde farklı bakış açılarının ve söylem çeşitliliğinin olduğu söylenebilir.

Osmanlıda kadın hakları konusu 1860'lı yıllarda dile getirilmeye başlanmıştır. Tanzimat'tan Kurtuluş Savaşı'na (1839-1919) kadar geçen sürede kadın haklarını savunan kadınlar farklı söylemlere sahip olsa da tek bir amaç doğrultusunda hareket etmişlerdir; "kadını toplumda erkekle eşit haklar düzeyine çıkarabilmek, kadının hiçbir konuda aşağı olmadığını kanıtlamak, okumuş, faziletli, iyi ana, iyi eş, iyi Müslümanların yetiştirilmesine çalışmaktır" (Altındal, 1991: 107). Tanzimat

dönemiyle başlayan modernleşme sürecinde kadın, kısıtlı olsa da eğitim hakkına kavuşmuştur. Elde edilen bu hak için kadınların mücadele etmedikleri gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü, eğitim hakkı bizzat hükümet tarafından kadınlara sunulmuş olarak verilmiş bir haktır. Bunun yol açtığı süreçte ise kentli, varlıklı ve eğitim görmüş kadınlar erkeklerle kamusal alanda aynı statüye sahip olmak için kadın haklarını ve sorunlarını dile getirmeye başlamışlardır.

3.2.2. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Hareketleri

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte görece bir "özgürlük" ortamı yaşanan Osmanlı toplumunda kadın hakları meselesi, İstanbul, Selanik, İzmir gibi büyük kentlerde eğitim görmüş kadınların çalışmalarıyla hız kazanmıştır. Bu dönem içerisinde kadınlar Osmanlı'daki geleneksel kadın statüsünü değiştirmeye çalışmışlardır. Osmanlı toplumunda kadınların, "özellikle aile içinde zevce ve annelik rolleriyle sınırlandırılmalarını eleştiren ve eğitim, çalışma, toplum hayatına katılma talepleri" (Tekeli, 1995: 30) olan güçlü bir kadın hareketi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çok sayıda dergi ve gazete yayınlanmış, çeşitli panel ve sempozyumlar düzenlenerek kadın dernekleri kurulmuştur. 1913 yılında "Osmanlı Müdafaa-i Hukuku Nisvan Cemiyeti" adıyla kurulan dernek, kadın sorunlarını gündeme getirmek amacıyla kurulan bir kadın derneğidir. Bu cemiyetteki kadınlar, daha sonraki yıllarda feminist olarak nitendirilmiştir; "cemiyet üyesi feminist kadınlar, Osmanlı kadınlarının yerel problemlerini gündeme getiriyor ve kadınların erkeklerle aynı statüye kavuşmalarını vurguluyorlardı" (Çaha, 2018: 111) ve "ilk feminist kadınlar, uzun yıllar sürmüş köklü ezilişlerine karşı tepkilerini dile getirmeye olanak veren II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıktılar, kadın yazarların yazdığı dergiler çıkardılar, dernekler kurdular" (Tekeli, 1985: 51). Kamusal alanda erkekle aynı statüye sahip olmak için mücadele veren bu kadın grubu feminizm akımı içerisinde değerlendirilmiştir.

Kadınların kamusal alanda erkekle birlikte yer alma çabası, farklı bir amaç taşısa da hükümet tarafından destek bulmuştur. Osmanlı hükümeti yeni açılan iplik ve dokuma sanayisinde çalışacak kadın iş gücü ihtiyacından dolayı kadının çalışmasını o dönemde desteklemeye başlamıştır. Buna bağlı olarak modernleşme süreciyle birlikte özel/kamusal alan arasındaki ikiliğin giderek muğlaklaştığı ve kadının kamusal alana çıkmasıyla beraber bu muğlaklığın arttığı söylenebilir. Osmanlı'da kadının eğitimi ve

çalışması hükümet tarafından desteklenmiştir, fakat bu destek kadınların bağımsız bir kimlik oluşturmalarını sağlamak için değil, Batı tarzı modernleşebilmek içindir.

3.2.3. Cumhuriyet Dönemi Kadın Hareketleri

Türkiye’de kadının toplumsal statüsündeki ilk gerçek değişiklik, I.Dünya Savaşı’nın (1914-1918) başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Savaşmak için askeri birliklere teslim olan erkekler evden, fabrikalardan, okullardan, bankalardan ayrılmak zorunda kalmıştır. Erkeklerin boşalttığı tüm alanlara o dönemde kadınlar yerleştirilmiştir. Bu dönemde Osmanlı’da kadın, evde ev reisi, fabrikada ücretli işçi, bankada memur, mitinglerde siyasi aktör olmuştur. Fakat, bu durum uzun sürmemiştir. Savaş bittikten sonra kadından beklenen şey “evlerine dönmeleri ve çok sayıda çocuk yapmaları, insan gücü açığını kapatmaları” (Tekeli, 1985: 54) olmuştur.

Kadın konusu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra da tartışılan önemli konulardan birisi olmuştur. İsviçre Medeni Kanununun kabul edilmesiyle birlikte Türkiye’de kadın, toplumsal ve siyasal yeni haklar elde etmiştir. Devletçi elit kesim tarafından desteklenen bu haklar, yasal düzenlemeler yapılarak kadınlara rejim tarafından “armağan” edilmiştir. Bu dönemde kadınlar, eşit miras hakkı, boşanma hakkı, evliliğin resmiyet kazanması ve çok eşliliğin (karılığın) kaldırılması, seçme ve seçilme hakkı gibi temel bazı insani haklara kavuşmuştur. Fakat, Medeni Kanunun tümüyle “eşitlikçi” bir kanun tasarısı olduğu söylenemez. Çünkü, birçok maddesinde kadın “ev kadını” olarak formüle edilmiştir. Aile ve çocukların bakımından kadın sorumlu tutulmuş (153/2) ve kadının çalışması kocanın iznine bağlanmıştır (155).

“Kadın konusuyla ilgili reformlar, gerçekte Türk toplumunun Osmanlı-İslam geleneğiyle bağlarını koparmak için politik bir araç olarak kullanılmıştır” (Çaha, 2018: 122). Osmanlı’da modernleşmenin göstergesi olarak kabul edilen “kamusallaşan kadın” imgesi, Cumhuriyet’in ilanı (1923) birlikte hem modernleşmenin hem de yeni rejim ile eski rejim arasındaki farklılığın göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde kadına yüklenen misyon ve toplumsal roller, Osmanlı döneminden farklıdır. “Kemalistler, Osmanlı tarihi boyunca evi içinde kocasının hizmetine sunulan kadını, halkevinde rejimin hizmetine sunmaya” (Çaha, 2018: 161) başlamıştır. Osmanlı toplum yapısında kadına verilen haklar, “iyi anne, iyi eş, iyi Müslüman” kadın rolleri çerçevesinde verilmiştir. Kemalist rejimde kadına verilen haklar ise, “iyi anne, iyi eş, iyi vatandaş” kadın rolleri çerçevesinde verilmiştir. Buradan çıkarılan önemli iki tespit vardır. Birincisi, Cumhuriyet dönemindeki kadının

statüsü ile Osmanlı toplumdaki kadının statüsü hemen hemen aynıdır. Her iki dönemde de kadının “annelik ve karılık” rolü devam etmektedir. Fakat, Osmanlı’daki dinsel kimliğin yerine Cumhuriyet döneminde hukuksal bir kimlik ikame edilmiştir. İkincisi, Kemalist ideoloji, kadınlara verilen yeni hakları kullanarak, toplumda rejime minnettar kılınmış ve rejimi destekleyecek yeni bir sınıfın oluşmasını sağlamıştır. Bu sınıfın temsilcileri, Kemalist kadınlardır. “Büyük Türk kadınına çalışmalarımıza ortak yapmak, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına ilmi, ahlaki, içtimai, iktisadi hayatta erkeğin şeriki, arkadaşı, yardımcısı yapmak yoludur” (Atatürk’ten Akt. Altındal, 1991: 117). Bu görüşe bağlı olarak kadınlara verilen hakların, kadınların toplumda kimlik kazanmasını sağlamak için değil, ülke kalkınmasında ve modernleşmesinde erkeğe destek bir “yardımcı” unsur olabilmesi için verildiği söylenebilir. Hangi amaç güdülse güdülse kadına verilen hakların kadınların lehine olduğu açıktır.

16 Haziran 1923 tarihinde Türkiye’de ilk siyasi parti kadınlar tarafından “Kadınlar Halk Fırkası” adıyla kurulmuştur. Bu fırka, “sosyal, ekonomik ve politik alanda kadın hakları için mücadele etmeyi” (Çaha, 2018: 135) amaçlamıştır. Fakat, partinin kurulmasına resmi olarak izin verilmemiştir. 1924 yılında aynı kadın grubu bu sefer “Kadınlar Birliği” adını verdikleri bir dernek kurmuşlardır. Kadınlara oy hakkı verilmesi için hükümeti eleştiren, mücadele eden dernek, 1934 yılında kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı dolayısıyla artık derneğe luzum kalmamıştır görüşüyle fes edilmiştir. “Seçme ve seçilme hakkı tanıyan yasal düzenleme yapılırken, platformun ileri gelenleriyle yoğun pazarlıklar yapılmış, platformu fesetme şartıyla bu hakkın kadınlara verilebileceği belirtilmiştir” (Aydın, 2011: 161). Böylelikle dernek, içerden kendi üyeleri tarafından fes edilse de aslında Cumhuriyet’in Tek Parti döneminin despot tutumuna maruz kaldığı söylenebilir. Önce partinin kurulmasının engellenmesi sonrasında derneğin kapatılması Türkiye’de kadın hareketlerinin duraklamasına neden olmuştur. Cumhuriyet tarihinin ilk kadın hareketi de bu şekilde ortadan kaldırılmıştır.

Bu süreçten sonra kadınlar, kendi taleplerini aşan devlet ideolojisinin taşıyıcıları haline getirilmiştir. “1930’larda Kemalizm ile eklemlenen feminizm, devlet tarafından sağlanan kadın haklarındaki gelişmeye sahip çıkarken, varılan çağdaşlık noktasında kemalist reformları Türk kadının varlığına milat alıyordu” (Arıöz, 2010:136). Buna bağlı olarak yeni kurulan devletin ilk yıllarında kadın hakları ve kadın sorunları devlet eliyle kontrollü bir şekilde yürütüldüğü söylenebilir. Muhalif hiçbir kuruluşa ya da

derneğe o dönemde müsaade edilmemiştir. Bu nedenle Türkiye’de sivil toplumun az gelişmişliğinde bu dönemin etkileri görülmektedir. Kısacası, Türkiye’de 1930-1950 arası dönem “ devlet feminizmi” dönemi olarak nitelendirilmiştir. 1980’ne kadar geçen elli yıllık süreçte de devlet feminizmi etkisini sürdürmüş ve Türkiye’de kadının iyi eş, iyi anne, “iyi vatandaş” olması sağlanmıştır. “Türk Anneler Birliği, Üniversiteli Kadınlar Birliği, Türk Kadını Güçlendirme Vakfı, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi doğrudan devlet eliyle sürdürülen ve bir siyasal kadın türetme peşinde olan kuruluşlar” (Aydın, 2011: 161) sayesinde bu dönemde muhalif bir kadın söylemi ya da hareketinin meydana gelmesi engellenmiştir.

3.2.4. 1980-1990 Arası Dönemde Türkiye’de Kadın Hareketleri

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı’da gelişen birinci kuşak kadın hareketini, 1980-1990 arası dönemde Türkiye’de gelişen ikinci kuşak kadın hareketi takip etmiştir. Türkiye’de 1930-1980 arası dönemde deyim yerindeyse fetret dönemini yaşayan kadın hareketi, 1980’li yıllardan itibaren yeniden canlanmaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemde Türkiye’de kadın hareketleri, eğitim imkanlarının artması, farklı istihdam alanlarının açılması, kentleşme ve liberalleşmenin artmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemden itibaren Türkiye’de muhalif iki kadın grubu ve hareketi oluşmaya başlamıştır: Feminizm Kadın Hareketi ve İslami Kadın Hareketi. Çoğu kaynakta bu iki farklı grup ve hareket Feminizm kadın hareketi içerisinde değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle Feminizm tüm kadın gruplarını ve eylemlerini kapsayan bir üst kimlik olarak kabul edilmektedir. Çalışmamızda bu tez reddedilmektedir. Desteklenen tez ise; feminizm bir grup kadının benimsediği ideolojiyi, feminizm kadın hareketi ise bu ideolojiyi benimseyen kadın grubunun gerçekleştirdiği eylemleri temsil etmektedir. Necla Arat, “kadınları etkileyen sorunlarla ilgilenmek, kadınların ilerlemelerini sağlayacak etkinlikler gerçekleştirmek ise bu ilgiyi gösteren ve bu etkinlikleri gerçekleştirenler isteseler de istemeseler de feministtirler” (Arat, 2010: 52) değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bizim tarafımızdan bu görüş, kadın hareketleri konusunda bir kavram kargaşasına neden olduğu için kabul görmemektedir. Örneğin; feminist kadınlar “cinsiyet” kimlikle kamusal alana çıkışı, muhafazak kadınlar ağırlıklı olarak “dini” kimlikle kamusal alana çıkışı, Kürt kadınlar ise “etnik” kimlikle kamusal alana çıkışı talep etmektedirler. Ayrıca, kendini feminist olarak tanımlamadan kadın haklarını savunan ve yine kendini “kadın hakları savunucusu” olarak tanımlayan pek çok kadın ve kadın grubu

bulunmaktadır. Bundan dolayı Feminizm kadın hareketi de İslamcı ya da Kürt kadın hareketinde olduğu gibi kadın hareketinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

4. 1990’LARDA TÜRKİYE’DE FEMİNİZM KADIN HAREKETİ

4.1. Türkiye’de Feminizm Kadın Hareketi

4.1.1. Türkiye’de Feminizm Kadın Hareketinin Gelişim Aşamaları

1970’lerde Türkiye’de sol ideolojilere eklenen feminizm, 1980’lerde “bağımsız” bir hareket olarak sol örgütlerin içinden çıkmaya başlamıştır. Türkiye’de feminizmin gelişim aşamalarını Şirin Tekeli: “Gizil hazırlık dönemi, uyanış dönemi, meşruluk arayışı dönemi ve bir harekete dönüşme dönemi” (Tekeli’den Akt. Çaha, 2018: 166) olarak ayırmıştır.

Gizil hazırlık dönemi, sol örgütlerin içinde yer alan kadınların örgüt içindeki konumlarını sorgulamasıyla başlamıştır. Bu dönemde sol örgütler içinde yer alan kadınlar, sokakta erkeklerle birlikte omuz omuza yürüyüş ve gösteri yaptıkları halde örgüt içinde ikinci planda kaldıklarını farketmişlerdir. Türkiye’de 1980 sonrası feminizm, “sol örgütlerde yer alan, ama bu örgütlerin tabanından değil, daha çok yönetim kadrolarından gelen kadınların öncülük ettiği” (Bora, 2004) bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Bu kadınlar kentli, iyi eğitilmiş ve yabancı dil bilen orta sınıfa mensup kadınlardır. Türkiye’de feminizmin bu aşamasında feminist eserlerin çevrilmesi ve Kadınca (1978) dergisinin çıkarılması yer alır.

Türkiye’de feminizmin uyanış evresi, 12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında, devlet ile toplum arasındaki tüm kurumların kaldırıldığı, tüm sivil toplum kuruluşlarının kapatıldığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Kadın gruplarını rejimi tehdit edici bir unsur olarak görmeyen darbe hükümeti, dışa karşı demokratik ülke pozunu verebilmek için bu dönemde ortaya çıkan kadın faaliyetlerine ses çıkarmamıştır. Ülkenin siyasi durumundan faydalanan bu kadınlar, 1981 yılında YAZKO tarafından düzenlenen kadın sempozyumunda ilk kez muhalif bir grup olarak “kadın sorunlarını” gündeme getirmişlerdir.

Meşruluk arayışı dönemi, farklı stratejilerin izlendiği ve feministlerin görüşlerinin kamuoyuna açıklandığı dönemdir. Bu dönemde Türkiye’de feminizm kadın hareketi üniversiteli genç kızların katılımıyla kamusal alana çıkarken, kadın konusu da araştırmaların ve filmlerin konusu olmaya başlamıştır. 1983 yılından itibaren YAZKO tarafından çıkarılmaya başlanan Somut dergisinde, feminist kadın sayfasına ve feminist yazılara yer verilmiştir. Bu nedenle Somut dergisi, Türkiye’de feminist kadınların ilk yayın deneyimi olmuştur. Türkiye’de feminist yayıncılığın bu dergi deneyiminden sonra hız kazandığı söylenebilir. 1984 yılında feminist kadınlar

tarafından “Kadın Çevresi” adıyla feminist bir şirket kurulmuştur. Kadın Çevresi, feminist kadınların siyasi örgütlenme ve dernek dışında deneyimledikleri ilk stratejik örgütlenmedir. Şirket olarak kurulan Kadın Çevresi, kadınlara o dönemde yayın ve danışma hizmeti vermiş, kadınların ürünleri alıcıyla buluşturulmuştur. Feministler, Kadın Çevresi’ni Türkiye’deki feminizmin başlangıç noktası olarak kabul ederler.

Türkiye’deki feminizmin eyleme dönüşmesi ilk defa 8 Mart 1985 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte feministler sokaklara çıkarak 8 Mart Dünya Kadınlar Günü’nü kutlamışlardır. Bu eylemle birlikte Türkiye’deki feministler küçük gruplara ayrılmış ve Feminist (1987), Kaktüs (1988) dergilerini çıkarmışlardır.

1980’li yılların ikinci yarısından itibaren küçük gruplara ayrılan feminizm kadın hareketinde, kadına yönelik şiddete karşı mücadele, feminist eylemlerin belirleyici unsuru olmuştur. Bu dönem içinde yapılan yürüyüş ve kampanyaların ana teması kadına yönelik uygulanan şiddet çerçevesinde oluşturulmuştur. 1986 yılında Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği kurulmuş, 1987 yılında Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası başlatılarak yürüyüş yapılmıştır. Aynı yıl İstanbul Kariye Müzesi bahçesinde “8 Mart Şenliği” düzenlenmiştir. 1988 yılında Türkiye’nin ilk kadın sığınma evi İzmir’de “Kadınlar İçin Barınma Ünitesi” adıyla açılmıştır. 1989 yılında I. Feminist Haftasonu akabinde de I. Kadın Kurultayı düzenlenmiştir. Çeşitli kampanyalar; “Cinsel Tacize Karşı Kampanya, Ceza Yasası’nın Fahişelere Tecavüz Edilmesini Meşrulaştıran 438. Maddesine Karşı Kampanya” düzenlenmiştir. 1987-1990 arası dönem, feminist kadın hareketlerinde yoğun kampanyalar dönemi olarak tarihe geçmiştir.

4.1.2. Türkiye’de Gelişen Feminizm Türleri

Türkiye’de 1970’lerde sol ideolojiye eklemlenen feminizm, 1980’lerde “bağımsız” bir hareket olarak sol örgütlerin içinden çıkmıştır. 1980’ler feministler için “ortaklığı keşfetme, politik bir dil oluşturma, örgütlenme biçimlerini tartışma ve deneme dönemi” (Bora, 2004) olmuştur. 1980’lerde feministler, kadınları ortak bir mesele etrafında toplamayı hedeflemişlerdir. Bu nedenle kadınların ortaklığını tehdit eden siyasi geleneklerin yerine tüm kadınların deneyimlediği “kadınlık” anlatısını ve “kadın sorununu” koymuşlardır. Bu çaba, ancak 1987 yılına kadar sürdürülebilmiştir. “Hiyerarşi ve örgütlenme meselesi 1980’li yılların ortalarında kadınların farklı gruplarda” (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2021: 14) toplanmalarına neden olmuştur. Bu dönemde feminizm kadın hareketi etrafında birleşen kadınlar, geçmişten gelen

ideolojik geleneklerine göre hiyerarşi ve örgütlenme arayışı içine girmişlerdir. Böylelikle Türkiye’de ideolojik geleneklerin feminizme eklenmesiyle üç farklı feminist söylem ortaya çıkmıştır.

1978 yılında YAZKO tarafından çıkarılan Kadınca dergisi, 1984 yılından itibaren liberal feministlerin “eşitlikçi” söylemleri etrafında şekillenmeye başlamıştır. 1987 yılında çıkarılan Feminist adlı dergi çevresinde birleşen Radikal feministler ise, “kadın kurtuluşu” söylemini geliştirmişlerdir. Sosyalist feministler ise 1988 yılında çıkarılan Sosyalist Feminist Kaktüs adlı dergide, Marksizm ile radikal feminizmin bir sentezini ortaya koymaya çalışmışlardır. Üç farklı dergi yayını etrafında toplanan feministler, söylem, talep ve politika konusunda birbirinden ayrılmıştır. Söylem, talep ve politika çerçevesinde birbirinden ayrılan liberal, radikal ve sosyalist feministler, “toplumsal cinsiyete ilişkin var oluş problemlerini, kadın olmanın ve kadınlığın anlamlarını ... farklılıkları” (Timisi ve Ağduk Gevrek, 2021: 14) ortak şekilde tartışmışlardır.

4.1.2.1. “Kadınca” Dergisi Çevresinde Gelişen Liberal Feminizm

Türkiye’de liberal feminizm, Kadınca dergisi etrafında gelişmeye başlamıştır. Kadın-erkek eşitliği etrafında birleşen liberal feministler, “erkek eşitlik” ve “kadın özgürlüğü” söylemlerini ileri sürmüşlerdir. Temel talepleri; aile yaşamında eşitlik, sosyal yaşamda eşitlik, siyasal yaşamda eşitlik ve çalışma yaşamında eşitlik. Liberal feministler, talep etikleri haklar doğrultusunda “eşitlik politikasını” benimsemişlerdir. Onlar için kadınların çalışması özgürlüğün anahtarıdır. Eğitim ve çalışma hakkı liberal feminizmde öncelikli konulardır. Eşitlikçi feminizmde “kadınla erkek insalığın eşit bir parçası olarak” (Çaha, 2018: 179) kabul edilmektedir.

4.1.2.2. “Feminist” Dergisi Çevresinde Gelişen Radikal Feminizm

Radikal feminizm, 1987-1990 arası dönemde düzensiz olarak çıkarılan Feminist dergisi etrafında gelişmiştir. Radikal feministler, söylem ve politikalarını bu dergi aracılığıyla kamuoyuyla paylaşmıştır. Kadın bedeni etrafında birleşen radikal feministler, “Özel Alan Politikası”, “Bedenimiz Bizimdir” ve “Kadın Kurtuluşu” söylemlerini ileri sürmüşlerdir. Radikal feministler, kadın bedenini referans alan tüm ataerki değerlerin yeniden tanımlanması ve aile kurumunun ortadan kaldırılmasını talep etmektedirler. Türkiye’de radikal feministlerin bazıları kadın-erkek cinsel birlikteliğini reddederek lezbiyenliği kadın kurtuluşunda bir proje olarak öne sürmektedir. Radikal feministler, “kadının kamusal kurumlarla bütünleşmesini,

kadının kurtuluşu projesine karşı girişilmiş bir darbe” (Çaha, 2018: 187) olarak değerlendirirler. Toplumsal kurumlar ataerkil sistemin devam etmesini sağlayan yapılar olarak değerlendirildiği için eğitimden dine kadar bütün kurumlar kadını baskı altına alan erkek egemenliğinin bekçisi olarak kabul edilir. Bu nedenle radikal feministler, kadının kamusal alanla bütünleşmesini sağlamaya çalışan sosyalist ve liberal feministleri erkek egemenliğine yardım ettikleri düşüncesiyle eleştirirler.

Radikal feministler, talep ettikleri haklar doğrultusunda farklılık politikasını benimsemişlerdir. Radikal feministler, eşitlikçi feministlerin aksine kadını insanlığın erkekle oluşturduğu bütünlüğün bir parçası olarak değerlendirmezler. Onlar için kadın farklıdır ve bu farklılık yüceltilir. Ataerkil sistemin yıkılıp deyim yerindeyse “anaerkil” bir sistemi kurmayı hedefledikleri söylenebilir.

4.1.2.3. Kaktüs Dergisi Çevresinde Gelişen Sosyalist Feminizm

Türkiye’de sosyalist feminizm, Kaktüs dergisi çevresinde gelişmiştir. Üretim ve yeniden-üretim süreçlerine bağlı olarak oluşan özel/kamusal alan ayrımı etrafında şekillenen sosyalist feminizm, radikal feministlerin ileri sürdüğü “Özel alan politiktir” söylemini benimsemişlerdir. Sosyalist feministlere göre, özel alan içinde kadına yüklenen annelik, karılık ve ev kadınlığı rolleri erkek tarafından ezilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle radikal feministler gibi onlarda aile kurumunun ortadan kaldırılmasını isterler. Sosyalist feminizm, “Marksist ve radikal yaklaşımı bir araya getirme çabası” (Güneş, 2017: 247) olarak tanımlanmaktadır. Sosyalist feministler, kadının mevcut statüsünü ataerkil toplum yapısına bağlayan radikal feministlerin aksine kapitalizme bağlamaktadırlar. Bir başka deyişle toplumda kadının ezilmesinin nedeni, ekonomik model olarak kabul edilen kapitalizm ve onun ürettiği ilişkilidir. Sosyalist feministler, kadının çalışma yaşamına katılımını kolaylaştıracak şekilde özel ve kamusal alanın yeniden düzenlenmesini ve çalışma yaşamında erkeklerle aynı koşullar altında çalışmayı talep ederler. Buna bağlı olarak talep edilen haklar doğrultusunda “kamusal otonomi politikasını” benimsedikleri söylenebilir.

4.2. 1990’larda Türkiye’de Feminizm Kadın Hareketinin Değişen Anatomisi

1980’lerde dergi ve kitap kulübü çevrelerinde gelişen feminist hareket, yapılan ev toplantıları ve bilinç yükseltme grupları ile Türkiye’de ideolojik bir birikim oluşturmuştur. 1987-1990 arası dönem, feministlerin kamusal alanda en aktif oldukları dönemdir. Türkiye’de feministler tarafından ana teması “kadına yönelik şiddet” olan

çok sayıda kampanya bu dönemde düzenlenmiştir. Bu kampanyalara bağlı olarak feminist kadın hareketi sokaklara taşınmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde feminist hareket içinde sokak eylemciliği yerini feminist projelere, sokak örgütlenmeleri de yerini feminist kurumlara bırakmaya başlamıştır. Proje feminizmi kavramı da, “kampanya ve hareketlilik döneminin yerini herkesin kendi projesini yapmaya bıraktığı” (Koçali, 2021: 74) bu dönemde ortaya çıkmıştır. 90'lı yıllar ve proje feminizmi, feminist kadın hareketinin sokaklardaki varlığını azalttığı için bazı feminist gruplar tarafından eleştirilmiştir. “Bu topraklardaki başka potansiyelleri ve güçleri harekete geçirmeyip sadece böyle Batılı modele saplanmamızın da ayrıca bir talihsizlik olduğunu düşünüyorum” (Düzkan, 1999: 22). 1990'lı yılların feminist hareketlerini 1980 sonrası feminist kadın hareketinden ayıran bu değişimi tarihsel perspektiften ele alan Gülnur Savran, Türkiye’de feminist hareketin üç evresini şu şekilde açıklamıştır:

80'lerin ilk yarısında, önce iç tartışmalarla, sonra Somut dergisi sayfalarında, daha sonraları da Kadın Çevresi gibi yapılar içinde yaşanmış bir ideolojik birikim oluşturma, mayalanma dönemi. 1987’de Dayağa karşı Dayanışma Kampanyası ile başlayan ve yaklaşık 90’ların başına kadar süren bir kampanyalar ve hareketlilik dönemi ve 90’ların başından bu yana bir kurumsallaşma ve proje feminizmi dönemi. (Savran’dan Akt. Koçali, 2021: 74)

90'lı yıllarda feminist harekette görülen kurumsallaşma, ulusal ve uluslararası konjonktüre bağlı olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de 90’ların siyasal ortamı, “toplumsal muhalefetin gerilediği ve sokakların boşaldığı, politik gündemin muhalifler tarafından belirlenemediği” (Bora ve Günal, 2021: 8) bir yapıdadır. Dolayısıyla o dönem Türkiye’de siyasal ortamdan etkilenen feminist kadın hareketi, strateji değiştirerek kurumsallaşmaya başlamıştır. Uluslararası konjonktürün Türkiye’deki feminist hareketin yapısal değişimindeki etkisini, bir başka deyişle uluslararası sözleşme ve kuruluşların feminist hareketin kurumsallaşmasındaki etkisini Nazik Işık şu şekilde açıklamıştır:

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükleri, 1995 yılında gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı başta olmak üzere 1990’ların ortalarında yapılan Birleşmiş Milletler zirveler zinciri ve 1990’ların sonlarından itibaren bu zirvelerde alınan kararlara ilişkin beş yıllık uygulamaların değerlendirildiği Birleşmiş Milletler Özel Oturumları, ... bu kurumsallaşmaya katkıları olumlu etkileri olmuştur. (Işık, 2021: 59)

1990'lı yıllar kadın hareketinin farklılaşmaya başladığı yıllardır. Bu dönemde sokak eylemciliği yerine proje feminizmine yönelen feminist kadın hareketi içerisinde en çok tartışılan konu ise 90'lı yıllarda Türkiye’nin gündeminde sıkça yer alan laik-

şeriat kutuplaşması olmuştur. 90'lı yıllar feminizmin kurumsallaşmaya başladığı yıllar olmakla birlikte kamusal alanda İslamcı kadın hareketleri ve Kürt kadın hareketleri görülmeye başlandığı yıllar olmuştur.

4.3. Türkiye’de Feminist Kurumlar

4.3.1. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

14 Nisan 1990 tarihinde İstanbul’un Haliç-Fener semtinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından tahsis edilen tarihi bina içinde faaliyete geçen Kadın Eserleri Kütüphanesi, 1989’un Aralık ayında feminist geleneğin içinden gelen Jale Baysal, Füsun Akatlı, Şirin Tekeli, Füsun Yaraş ve Aslı Davaz Mardin tarafından vakıf olarak kurulmuştur. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 90’larda eylemden teorik alana yönelen feministlerin ilk kurumlaşma deneyimidir. Vakfın amacı, “kadınların geçmişini iyi tanımak, bu bilgileri bugünün araştırmacılarına derli toplu sunmak ve bugünün yazılı belgelerini gelecek nesiller için saklamak” (Davaz Mardin, 2021: 187) şeklinde beyan edilmiştir.

Bu kütüphane ile geçmişten günümüze kadar kadınlara ait ve kadınlarla ilgili olan tüm yazılı, sözlü, görsel, işitsel ve üç boyutlu belgelerin toplanması ve arşivlenmesi hedeflenmiştir. “Erkek egemen kütüphanecilik ve arşivlenme anlayışına karşı eleştirel bir tavır” (Davaz Mardin, 2021: 188) olarak nitelendirilen kütüphane, kadın hareketinin bir parçasıdır. Bu kütüphane sayesinde kadın hareketlerinin belleği ve kadının tarihi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

4.3.2. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Kadına yönelik şiddet olgusu, 1980 sonrası gelişen kadın hareketinin 1990’lı yıllara aktardığı önemli mücadele alanlarından birisidir. 1987 yılında feministler tarafından düzenlenen “Dayağa Hayır” kampanyasına beklenilenin üstünde bir katılım sağlanmıştır. Bu tarihten sonra kadına yönelik şiddet, özellikle aile içi şiddet olgusu hem feminist kadın hareketinin kendi gündeminde hem de yürütülen kampanyalar sayesinde kamuoyunun ve siyasetin gündeminde kalmıştır.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, bu süreklilik temelinde 1990 yılında İstanbul’da Dayağa Hayır kampanyasını oluşturan kadınlar tarafından açılmış bir kadın sivil toplum kuruluşudur. “Mor Çatı, Türkiye’de kadın hareketinin ilk kadın danışma merkezini oluşturan ... kadınlar tarafından kadın sığınağı açmak üzere kurulmuştur” (Işık, 2021: 49). Kurulan vakfın amacı ise “aile içi ya da aile dışında şiddete maruz

kalan kadınların sığınabilecekleri evler açmak, işletmek, onlara bir meslek kazandırmada yardımcı olmaktır” (Muzoğlu, 2004: 52).

4.3.3. Kadın İnsan Hakları-Yeniden Çözümler Derneği

Kadın İnsan Hakları-Yeniden Çözümler Derneği (KİH-YÇ), ulusal ve uluslararası düzeyde kadınların insan haklarını ve eşitliğini savunmak amacıyla 1993 yılında bağımsız bir kadın örgütü olarak kurulmuştur. Dernek adını, 1993 yılında Viyana’da yapılan Dünya İnsan Hakları Konferansı’nda kadın haklarının insan hakları olarak tanımlanmasından esinlenerek almıştır. Kadınların insan hakları konusunda yaşadıkları sorunlara çözüm üretmek, bu çözümlerle ulusal ve uluslararası mekanizmaların kararlarını etkilemek, kadın girişimlerini destekleyecek yayın ve araçlar hazırlamak, Türkiye’de ve dünyada kadın, insan hakları ve demokrasi konusunda çalışan örgütler arasında dayanışma ağı kurmak temel çalışma alanlarını oluşturur.

4.3.4. Uçan Süpürge

1990’ların kadın hareketinin ve kadın gruplarının “hem ideolojik duruşları hem çalışma alanları hem de örgütlenme biçimleri itibariyle önceki yıllarla kıyaslanamayacak kadar çeşitlilik” (Kardam ve Ecevit, 2021: 90) kazanması ve İstanbul, Ankara, İzmir gibi üç büyük kentin dışına taşması sonucunda feminist kadın hareketindeki bütünlük bölünerek kadın grupları arasındaki iletişim zayıflamıştır. Uçan Süpürge, feminist kadın grupları ve politikaları arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla 1996 yılında kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerine başlamıştır. Bu kuruluşun amacı, “kadın sorununa ve kadın hareketlerine duyarlı kadınları buluşturmak, aralarında bağ kurarak bilgi ve deneyim aktarımını kolaylaştırmak, ... kadın sorununun çözümüne yönelik çabalarını desteklemek” (Kardam ve Ecevit, 2021: 94) olarak açıklanmıştır.

Bu kuruluş tarafından kadın film festivalleri gibi kadına yönelik etkinlik ve toplantılar düzenlenmiş ve pek çok feminist proje hazırlanmıştır. Bunun yanı sıra “Uçan Haber” adında düzensiz olarak yayımlanan bir haber bülteni de çıkarılmıştır. Bu bülten sayesinde yapılacak kadın etkinlikleri kamuoyuyla paylaşılmıştır. Yerli bir kadın iletişim kuruluşu olan Uçan Süpürge, aynı zamanda yurt dışındaki kadın grupları ve hareketleri ile Türkiye’dekiler arasında köprü vazifesi üstlenerek bunların arasında bağ kurulmasına yardım etmiştir.

4.3.5. KA-MER

Açılımı “Kadın Merkezi” olan Ka-Mer, 1997 yılında “danışmanlık, organizasyon, el sanatlarını geliştirme ve pazarlama şirketi” (Akkoç, 2021: 208) olarak kurulmuş bir kadın örgütüdür. Diyarbakır’da kurulan ilk ve tek sivil kadın örgütüdür. Kadın Merkezi’nin amaçları; kadınların sahip olduğu haklar konusunda onları bilinçlendirmek, aile içi şiddete maruz kalan kadınlara danışmanlık hizmeti sağlamak, kadınlar için yeni istihdam alanları oluşturmak, sosyo-kültürel etkinlikler düzenlemek, kadın dayanışmasını güçlendirmek için toplantılar düzenlemek ve çocuk projeleri geliştirmektir (Akkoç, 2021: 207-208). Ka-Mer, “ırk, din, dil ayrımcılığına ve her çeşit ayrımcılığa, her türlü şiddete, hiyerarşiye karşı olan, bağımsız kadın çalışmalarına inanan, kadınlar arası dayanışma ve paylaşımı” (Akkoç, 2021: 209) ilke olarak benimsemiş bir kadın kuruluşudur.

4.3.6. KA-DER

“Kadın Adayları Eğitime ve Destekleme Derneği” Ka-Der, 1997 yılında kurulmuş etkili kadın derneklerinden birisidir. Derneğin amacı, “siyasette kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kadınların sesini ve düşüncelerini seçilmiş meclislere taşımak, bu yolla kadınların ve ülkenin kaderini değiştirmek” (Bora, 2021: 115) olarak açıklanmıştır. Derneğin temel hedefi, daha çok sayıda kadının siyasete girmesini sağlamaktır. Bu aynı zamanda derneğin yürüttüğü, “kadınların kendileri için, kendileri adına siyasete girmelerini desteklemek” (Bora, 2021: 122) politikasıdır.

İlkesel bir tutumla bütün partilere eşit mesafede olacaklarının açıklanmasıyla dernek içinde bunun pratikte nasıl uygulanacağı önemli bir sorun haline gelmiştir. Ka-Der üyesi pek çok kadın bunun mümkün olamayacağını düşünmüştür, çünkü “Saadet Partisi’nden bir kadının desteklenmesi, onlar açısından bizzat kadını çıkarına ters bir şeydir” (Bora, 2021: 122). 1990’lı yıllar Türkiye’de şeriat/ laiklik kutuplaşmasının en yoğun şekilde tartışıldığı ve pratikte de yaşandığı bir dönemdir. Böyle bir siyasi ortamın içinde kurulan dernek, ilkesel olarak “laik Cumhuriyetin eksiksiz bir demokrasi olması için” (Bora, 2021: 116) çalışacaklarını ilan etmiştir. Buna bağlı olarak derneğin bazı üyelerine göre, muhafazakar sağ ideolojilere bağlı kadınları desteklemek hem kadın kurtuluşu hareketine hem de laikliğe karşı bir tutum olarak değerlendirildiği söylenebilir.

4.3.7. Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi

Pazartesi dergisi, Frauenanstiftung (FAS- Kadınları Kışkırtma Vakfı) tarafından onaylı feminist bir proje olarak, 8 Mart 1995 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Feminist, Kaktüs gibi feminist dergilerden birisi olan Pazartesi, aralarında en uzun süreli düzenli olarak çıkarılan kadın dergisidir. “Feminizmi yaygınlaştırmayı, daha geniş kadın kitlesini kışkırtmayı” (Koçali, 2021: 81) hedefleyen politikasıyla 1995 yılında yayın hayatına başlayan dergi, 2005 yılına kadar aralıksız her ay çıkarılmıştır.

Dergi sadece bir yayın organı olarak faaliyet göstermemiştir. Uzun yıllar feminist hareket içinde yer alan kadınların çabaları ile yayımlanan dergi, feminizm kadın hareketinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak Pazartesi, bizzat feminist kadın kurtuluşu hareketinin bir parçası haline getirilmiştir. Pazartesi dergisi yazarlarından feminist Filiz Koçali, Pazartesi adına çeşitli toplantılara, politik işlerin ve eylemlerin örgütlenmesine katıldıklarını ve politik konuşmalar yaptıklarını ifade etmiştir (Koçali, 2021: 84).

5. 1990'LARDA TÜRKİYE'DE İSLAMCI KADIN HAREKETİ

5.1. Türkiye'de İslamcı Kadın Hareketinin Tarihsel İzdüşümü

16. yy'ın sonlarına doğru ekonomik alanda Batı Avrupa'nın gerisinde kalan Osmanlı Devleti, içine düştüğü müşkül durumdan kurtulmak için yeni arayışlara girmiştir. Osmanlı devlet adamları ve aydınları tarafından 17. yy'dan itibaren gerilemenin durdurulması için çeşitli çözümler üretilmeye başlanmıştır. Bu üretilen çözümlerden birisi Batı usulü modernleşme projesidir. Bu proje kapsamında askeri, ekonomik, siyasi ve toplumsal pek çok alanda yenilik yapılmıştır. Yapılan yeniliklerden doğrudan ya da dolaylı olarak en çok kadınlar etkilenmiştir. 17. yy'da ilan edilen Tanzimat fermanıyla başlayan kadınların statüsündeki iyileştirmeler, Islahat Fermanı ve onu takip eden II. Meşrutiyet'in ilanı ile devam etmiştir.

Osmanlı'nın siyasi reformlarından biri olan II. Meşrutiyet'in ilanı, çeşitli toplumsal konuların tartışmaya açıldığı görece bir özgürlük ortamı oluşturmuştur. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte zihniyet dönüşümünün yaşandığı Osmanlı toplumunda kadınlar ilk defa dış dünyayla ilgilenmeye ve kendileri üzerine düşünmeye başlamışlardır. Bu sorgulamayı hızlandıran II. Meşrutiyet dönemi içerisinde “kadın meselesi” ilk kez tartışmaya açılarak kamuoyu gündemine taşınmıştır. Kadının çalışma hayatına katılımı da kadınların gündelik yaşam pratiklerini ve toplumsal hayatını değiştirmiştir. Bu dönemde, “kızlara yönelik fikirler değişmiş ... eğitimleri önemli görülmüştür” (Ramazanoğlu, 2013: 134).

Osmanlı'nın Batı usulü modernleşmesinin göstergesi olarak kabul edilen “eğitilmiş kadın” imajı kadınların eğitim hakkını genişletmesine ve ilerleyen süreçte de “geleneksel kadın” imajını sorgulamasına neden olmuştur. Bu nedenle her geçen gün sayıları artan kadın dergileri, bültenleri, haber ekleri ve dernekler bu dönemde ortaya çıkmıştır. Eğitilmiş orta sınıfa mensup varlıklı kadınlar, Osmanlı'nın son çeyreğinde ortaya çıkan kadın yayınları ile kadının eğitim hakkı ve toplumsal statüsünü yükseltmek için mücadele vermişlerdir. Bu mücadele içinde yer alan bazı isimler, Nezihe Muhittin, Fatma Aliye, Nigar Binti Osman, Makbule Leman, Emine Semiye ve Fatma Fahrünnisa'dır. Kadının erkekten aşağı bir varlık olmadığını ispatlamak için gayret eden bu kadınlar, Osmanlı'daki ilk kadın hareketini oluşturmuşlardır. Kadınların oluşturduğu bu toplumsal hareketlilik 1923 Cumhuriyet'in ilanı ile sona erdirilmiştir. Bu dönemde “renkli ve çoksesli bir dünyanın kadınları kostüm modernini

tek tip Cumhuriyet kadını projesi çerçevesinde yeni bir” (Ramazanoğlu, 2005: 804) forma bürünmüştür.

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde kadınlara “iyi anne, iyi eş ve iyi vatandaş” olma misyonu yüklenmiştir. Bu misyonla kadınlar pek çok alanda yeni haklara kavuşurken, devrimlerin ve rejimin koruyucusu olarak görevlendirilmişlerdir. Bu dönemde muhalif kadın hareketinin oluşmasına müsaade edilmemiştir. Bizzat kadın hakları ve sorunları devletin nezaretinde yürütülen uygulamalarla yönetilmiştir. Devlet feminizmi olarak adlandırılan 1923-1950 arası dönem kadın hareketlerinin sessizliğe gömüldüğü yıllar olmuştur. 1950’li yıllardan itibaren çok partili hayata geçiş ve ilerleyen yıllarda ortaya çıkan liberalleşme politikaları, kentleşme, kadınlar için yeni iş alanlarının açılması, eğitim imkanlarının artmasıyla birlikte bastırılan kadın hareketleri çeşitli şekillerde yeniden nüvelenmeye başlamıştır. 1980 sonrası dönemde ortaya çıkan kadın hareketlerinde özellikle Feminist ve İslamcı kadınların yürüttüğü mücadele göze çarpmaktadır.

Türkiye’de İslami kesimdeki kadınların kadın hareketine eklemlenmesi 1980’den sonra gerçekleşmiştir. 1980 sonrasında oluşan kadın hareketleri için bu dönem “kadın kimliğinin aranma” evresi olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemin kadınlar için ayırıcı özelliği şudur:

Bu dönem kadınları özel alan olan ailenin duvarlarının dışına çıkarma, kamusal hayatta erkekle tam anlamıyla eşit statüye kavuşturma, geleneksel patriarkal kültürü sorgulama ve kadın aleyhine mevcut olan hukuksal normları tespit edip bunların üzerine gitme şeklinde özetlenebilecek düzenlemelerin yapıldığı bir süreci ifade etmektedir (Çaha’dan Akt. Çapçioğlu, 2016: 277).

Tek parti döneminde kamusal alanın dışında kalan İslami kesimdeki kadınların kamusal alandaki görünürlüklerinin 1980’li yıllarda artmaya başladığı görülmektedir. Cumhuriyet döneminde kadınlara sağlanan haklar bir süre sonra toplumun geneline yayılmaya başlamıştır. Bu yayılma İslami kesimdeki kadınların da bu haklardan istifade etmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak İslami kesimdeki kadınlar, eğitimden siyasete, sağlıktan ticarete kadar kamusal alanla ilişkili her kurumda görünürlük talebinde bulunmuşlardır.

Türkiye’de İslami kesimdeki kadının dönüşümde belirli isimlerin ve dönemlerin etkili olduğu söylenebilir. 1950’li yıllardan itibaren yaşanan kentleşme olgusu, kadınları özel alan ailenin ve mekan olarak da evin duvarlarından çıkmaya zorlamıştır. Bu süreçte Müslüman kadınların Batı modeli bir kamusal alanda nasıl yer alabileceği

ve dinin gereklerini nasıl yerine getireceği tartışmaları yürütülmüştür. 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren tesettür konusu ülke gündemine taşınmıştır. Dinin icaplarından birisi olan tesettürün ülke gündemine gelmesinde Hatice Babacan'ın 1968 yılında eğitim gördüğü yükseköğrenim kurumundan "başörtüsü" nedeniyle atılması etkili olmuştur.

Şule Yüksel Şenler, o dönem içerisinde Müslüman genç kızlar üzerinde büyük tesirde bulunmuş ve çoğunun tesettüre girmesinde etkili olmuştur. Şule Yüksel Şenler'in o dönem içerisinde "yaymaya çalıştığı başörtüsü, modern seküler kesimlerde büyük bir tepkiyle karşılanmış, geleneksel başörtüsünden ayırttığı şık ve zarif başörtüsü, "Şulebaşı" olarak isimlendirilerek aşağılanmıştı" (Çaha, 2018: 298).

1973 yılında avukat Emine Aykenar başörtüsü nedeniyle barodan atılmıştır. Başörtülü kadınların eğitim ve çalışma hayatlarında yaşadıkları olumsuzluklar, İslami kesim kanadında kadın konusunun 1970'li yıllarda da başörtüsü sorunu üzerinden tartışılmaya devam etmesine neden olmuştur. Bu dönemde Milli Görüş Hareketi içerisinde yer alan siyasi partilerin, cemaatlerin ve halkın gündeminde başörtülü kadının eğitimi ve çalışması konusu yer almaya başlamıştır. İslami kesimde kadın meselesinin tartışmaya başlanmasında iç-dış politik unsurlar etkili olmuştur. Özellikle, Birleşmiş Milletler'in 1975 yılını "Kadın Yılı" olarak ilan etmesi İslami kesimlerin ilgi alanını kadın meselesine yöneltmesine neden olmuştur. Bu dönemin ayırıcı özelliği, başörtülü kadınların başörtülü olarak okuma ve çalışma konusunda karşılaştıkları olumsuzluklar hakkında doğrudan tartışmalara katılmaları olmuştur. 70'li yıllarda muhafazakar kadınlar tarafından hem "Hanımlar İlim ve Kültür Derneği" ve "Mukaddesatçı Hanımlar Derneği" gibi kadın dernekleri açılmış hem de "çeşitli gazete ve dergilerde kadınlar, dil ve üslup kaygısını fazla önemsemeden, tesettüre yönelik baskılar, özel kız liseleri açma ihtiyacı, modanın baskısı ... gibi konularda yazılar" (Aktaş, 2005: 832) yazmışlardır.

12 Eylül 1980, Türkiye'de başörtülü kadınların talihsiz deneyimler yaşayacağı sürecin kapısını aralayan tarihtir. Bu tarihte gerçekleştirilen askeri darbenin gerekçeleri arasında yer alan irticai faaliyetler, başörtüsünün kamusal alanda baskı unsuruna dönüşmesini sağlamıştır. 1960'lı yıllarda kendini göstermeye başlayan başörtüsü yasakları, 1981 yılında öğretim üyesi Nebahat Kuru'nun da benzer sebepten ötürü üniversiteden atılmasına neden olmuştur. 1980'li yıllar, İslami kesimde yer alan kadınların kamusal alanda görünürlüklerinin arttığı dönemdir. Bu dönemde, özellikle

başörtülü üniversiteli genç kızlar özgür eğitim hakkı için kamusal alanda ve medyada görünmeye başlamışlardır.

Kadın meselesinin İslami kesim içinde ivme kazanması 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. İslami kesimdeki dönüşüm Turgut Özal dönemiyle başlamıştır. Bu dönemde “sermayenin tabana yayılması, Türkiye’nin dünya pazarına açılması, Özal’ın Başbakan ve Cumhurbaşkanı olarak Anadolu işadamlarının elinden tutarak onları dünya pazarına taşıması” (Çaha, 2018: 300) gibi nedenler sebebiyle Müslüman orta sınıfın oluşması sağlanmıştır. “Yeşil sermayenin teşekkülü, Müslüman işadamlarının girişim ve yatırımları, İslami eğitim kurumlarının güçlenmesi bu döneme rastladı” (Erkilet, 2005: 691). İslami kesimdeki kadının dönüşümünde ise Nazife Şişman, Cihan Aktaş, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Ayşe Böhürler, Sibel Erarlan, Hidayet Şefkatli Tuksal, Yıldız Ramazanoğlu, Mualla Gülnaz gibi isimler etkili olmuştur. Bu isimler, İslamcı kadın hareketi içinde İslam ve kadın, toplumsal alanda kadının konumu, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, örtünme gibi konulara odaklanmışlardır. İlgilenilen konular bağlamında İslamcı kadınlar;

İslam’ın günümüzde kadının yaşadığı sorunlarda rolünün olup olmadığı, varsa ne olduğu ve nasıl anlaşıldığı, günümüz muhafazakar kadınlar özelinde kadınların sorunları ve bu sorunların kaynağında nelerin yattığı, İslamiyet’in kadın sorununa getirdiği çözüm önerilerin, Kur’an’da kadınların toplumsal hayata katılımını meşru gören ayetler ve İslam’ın ilk dönem uygulamalarının bu duruma örnekliği, Müslüman kadın ve erkeklerin kadın algıları ve bu algıların temelleri gibi pek çok konu üzerinde durmakta ve özellikle dini gelenekselciliği sorgulamaktadırlar (Çapçioğlu, 2016: 279-280)

Muhafazakar kadının dönüşümünde etkili olan 1980’li yıllarda, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet gibi feminist literatüre ait kavramların İslami kesimdeki kadınlar arasında tatışılmaya başlanması “İslami Feminizm” olgusunu gündeme getirirken bu isimlerin de “İslamcı Feminist” olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Aynı erkek egemen dünyada benzer ezilme biçimleri yaşayan Feminist ve Muhafazakar kadınlar, doğal olarak benzer sorunları dile getirebilmişlerdir. Fakat, İslami hareket içinde yer alan bu isimler “feminizm” kimliğine özellikle mesafeli durmuşlardır. Kendilerini feminist olarak tanımlamayan bu kadınlar, “kadın hakları savunucusu” kimliğini kullanmayı tercih etmişlerdir. Mesela Ayşe Böhürler, “kendimi kadın haklarını savunan, ama feminist olmayan birisi olarak tanımlıyorum” (Çaha, 2018: 343) ifadesini kullanmıştır. İslamcı kadın yazarların ve araştırmacıların kendilerini ve oluşturdukları kadın hareketini “cinsellik ve aileye bakış” noktasında feminizmden ayırdıkları görülmektedir. Hidayet Şefkatli Tuksal’a göre, “Feminizmde çok ayrımcı,

erkekleri dışlayıcı, yok sayıcı, neredeyse ilişkileri bütünüyle koparıp ayrı bir dünya yaratmayı hedefleyen bir söylem geliştirdi. Ben bu çizgiyi kabul etmiyorum” (Çakır’dan Akt. Çaha, 2018: 346).

1990’lı yıllara gelindiğinde İslamcı kadın hareketinin siyasal alana eklemelendiği görülmektedir. 1960 ile 1970’li yıllar içerisinde başörtülü kadının eğitim ve çalışma hayatına katılımı Müslüman bakış açısıyla ele alınırken, 1980’li yıllarda bu konulara ek olarak İslami kesimde patriarkal geleneksel kültür eleştirisi yapılmaya başlanmıştır. Birbirini takip eden bu yirmi yıllık süreçte Türkiye’de hem İslami kesimde hem de muhafazakar kadında önemli değişimler ve dönüşümler gerçekleşmiştir.

5.2. 1990’larada Türkiye’de İslamcı Kadın Hareketi

İslami kesimdeki kadınlar için 1980’li yılların başından itibaren üniversitelerde ortaya çıkan başörtüsü olayı, 1990’lara kadar seküler-laik kesime yöneltilen İslami bir manifesto olmaktan çok, Kemalist rejimin ve onun takipçisi Cumhuriyetçi elit kesimin muhafazakar kadınların eğitim yoluyla kamusal alandaki görünürlüklerinin artmasına gösterdikleri reaksiyoner tutumun bir ürünü olduğu söylenebilir. Devletçi elitin başörtüsü üzerinden İslami kesime karşı başlattığı olumsuz propaganda, İslami kesimdeki kadınların dönüşümüne ve kamusal alan taleplerinin genişlemesine ve dahası bu taleplerde ısrarcı olmalarına neden olmuştur.

1990’lı yıllara gelindiğinde ise başörtüsü olayı, İslami kesimdeki erkek ve kadınlar için laik seküler kesime karşı hem İslami bir duruş hem de İslami bir kimlik haline gelmiştir. 28 Şubat sürecinde üniversiteli genç kızların başlattığı ve kısa sürede İslami kesime yayılan sokak eylemleri, kadınları politize ederek politik bir kişilik geliştirmelerini sağlamıştır. Başörtüsü mücadelesinde yer alan kadınlar, “ev işlerine, kocaya itaate, nakış dikişe ve çocuk bakımına olan ilgilerini; devlete, siyasal katılıma, gösteriye, protestoya, bilgiye, bilgilenmeye, kısaca sosyal ve politik bir ilgiye yönlendirmiştir” (Çaha, 2018: 311). Bu nedenle Türkiye’de uygulanan başörtüsü yasakları, İslamcı kadınların bir kadın hareketi etrafında toplanarak örgütlenmelerini sağlamıştır. Bu dönem içerisinde ülke çapında ses getiren iki sokak eylemi gerçekleştirilmiştir: “Beyaz Yürüyüş” ve “İnanca Saygı, Düşünceye Özgürlük İçin El Ele”. Beyaz Yürüyüş, başörtülü altmış tane tıp öğrencisinin 2 Haziran 1998 tarihinde Cerrah Paşa Tıp Fakültesi önünden Ankara’ya doğru başlattıkları yürüyüş eylemidir. Özgürlük İçin El Ele yürüyüşü ise 11 Ekim 1998 tarihinde ülkenin bir ucundan diğer ucuna kadar insanların el ele zincir oluşturmaları eylemidir. Bu eylemde oluşturulan

insan zinciri yer yer askeri müdahalelerle bölünmesine rağmen Tekirdağ'dan Artvin Hopa'ya, Doğu'da da Van'a kadar ulaşmayı başarmıştır.

Türkiye'de İslamcı kadının dönüşümünde etkili olan diğer bir unsur Milli Görüş Hareketi partilerinin kadınlar için yürüttüğü parti içi programlarıdır. İslamcı kadınlar, ilk defa Refah Parti öncülüğünde eğitim ve ekonomi (çalışma hayatı) araçları dışında parti içinde yer alan kadın kolları faaliyeti ile siyaset aracını kullanarak kamusal alanda görünürlük kazanmıştır. Refah Partisi'nin 1994 yerel seçimlerinde İstanbul Belediye Başkanlığını kazanmasında en çok payı olan kesim, kapı kapı dolaşarak oy toplayan Refahlı kadınlar olmuştur. Refah Partisi, binlerce kadının siyasetle aktif olarak ilgilenmesini ve parti militanı haline gelmesini sağlamıştır. Gerçekleştirilen politik mobilizasyon süreci, İslamcı kadınların değişim ve dönüşümünde rol oynayan yenilik olmuştur.

1990'lı yıllarda İslamcı kadınların ajandasında yer alan konular, Kur'an ve Sünnet, başörtüsü, kadının özgürlüğü, kamusal alana katılım, modern yaşamın ortaya çıkardığı sorunlar gibi hem İslamcılığın kült meseleleri hem de konjonktürel güncel meselelerdir. İslamcı kadınların bu dönem içerisinde ortaya koyduğu "kadın kimliğinin" iki boyutu vardır. İlk olarak İslamcı kadınlar, bu dönemde Müslüman kadın kimliği üzerinde tartışmışlar ve kadın kimliğini geleneksel ve modern kadın imgeleminden özellikle ayırmışlardır. Müslüman kadın kimliğinin İslam'ın içinden çıkarılan dinamiklerle kurulmasını savunmuşlardır. İkinci olarak, İslamcı kadınlar savundukları Müslüman kadın kimliğini, özel alan ile olan bağlantısını önemli ölçüde azaltıp kamusal alanda daha aktif, sosyal, aksiyoner bir kadın kimliği çizmişlerdir (Tekin, 2013: 565). 1990'lı yıllarda İslamcı kadınların savundukları kadın kimliğine bağlı olarak, İslamcı kadınlar hem seküler laik kesimin savunduğu kadın kimliğine hem de İslami kesimde yer alan geleneksel kadın kimliğine karşı bir tutum sergilemişlerdir. Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'na göre, "İslami kadının 1990'lardan sonra ötekisi, çağdaş-laik kadın değil, dindar erkek olmuştur" (Çaha, 2018: 350).

5.3. Türkiye'de İslami Kurumlar

1990'lı yıllarda şiddetlenen başörtüsü yasakları ve gerçekleşen tasfiyeler sonucunda ortaya çıkan sokak eylemleri İslamcı kadın hareketinin bir yönünü oluşturmaktadır. Bu toplumsal hareketin diğer bir yönünü ise faaliyete geçirilen sivil toplum kuruluşları, vakıflar ve yayın organları (dergi, gazete, radyo vb.) oluşturmaktadır. Gülsen Ataseven, Sabahat Boynukalın, Fevziye Nuroğlu ve

Mukaddes Çıtlak gibi üniversitede tesettüre giren ilk kadın kuşağında yer alan kadınlar tarafından 1973 yılında kurulan “Hanımlar İlim ve Kültür Derneği” 90’larda ve sonraki yıllarda kurulacak olan İslami kadın kuruluşlarına örnek teşkil etmiştir. 1990’lı yıllarda İslamcı kadın dergiciliğinde ise ilk göze çarpan yayınlar şunlardır; Mektup (1985-2005), Kadın ve Aile (1985-1996), Bizim Aile (1998-∞), Kadın Kimliği (1995-2000).

5.3.1. Hazar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği

1993 yılında Ayla Kerimoğlu önderliğinde yüksek eğitimli bir kadın grubu tarafından kurulan dernek, 2006 yılına kadar “Hazar Grubu” olarak faaliyet göstermiştir. Kadınlara yönelik çeşitli eğitim programları hazırlayarak kadınların hem İslami hem de modern bilimsel alanlarda kendilerini geliştirmelerine yardımcı olan dernek, aynı zamanda sosyal sorumluluk projeleri üreterek günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir. Kısaca, Hazar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği, kadınların eğitim ve toplumsal hayatta aktif rol almalarına katkı sağlamak için kurulan bir kadın sivil toplum kuruluşudur.

5.3.2. Başkent Kadın Platformu

İslami kesimdeki kadınlar tarafından kurulan pek çok sivil toplum kuruluşundan birisi olan Başkent Kadın Platformu, yürüttüğü faaliyetleri ve duruşu ile dikkat çeken bir kadın kuruluşudur. 11 Ekim 1995 tarihinde kurulmuştur. Platformun amacı, “kadınların mevcut durum ve problemlerine tepit ederek onların fikri, siyasi ... sosyal ve ekonomik varlığını geliştirecek alternatif görüşler ... pratik çözümler üretmek; kadınlar arası diyalog ... ve dayanışmayı sağlamak; farklı kadınları bir araya getirerek ortak yararlar doğrultusunda çalışmalar yapmaktır” (Eraslan, 2021: 258). Başkent Kadın Platformu çatısı altında bir dernek, üç vakıf ve dokuz girişim grubu bulunmaktadır

5.3.3. Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği

1999 yılında başörtüsü yasakları nedeniyle mağdur olan kadınlar tarafından kurulan dernek, kadın sorununa özellikle başörtüsü sorunu üzerinden yaklaşan sivil toplum kuruluşudur. İslami kesimde kadın sorununa, “başörtüsü sorunu” etrafında yaklaşan derneğin idarecilerinden birisi olan Tuğba Akyüz, başörtüsü yasaklarının kadınlara alınmış bir tavır anlamına geldiğini ve İslami kesimdeki erkeklerin uygulanan baskılara direkt muhatap olmadığını belirtmiştir (Akyüz’den Akt. Eraslan, 2021: 254). Dernek kuruluş amacını, “özelde kadınların genelde insan haklarının

gelişmesini sağlamak, her nevi ayrımcılığın sona ermesi için uğraşmak, ... hakları ihlal edilen bireylere hukuki, maddi ve manevi yardımda bulunmak” (Çaha, 2018: 317) şeklinde ifade etmiştir. Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği, o dönem içerisinde başörtüsü nedeniyle okula devam edemeyen öğrencilere dil ve bilgisayar eğitimi vermiş, “100 kız öğrencinin, yurt dışında eğitimine devam etmesi için gerekli danışmanlıkları (eğitsel, mali vs.)” (Eraslan, 2021: 254) üstlenmiştir.

5.3.4. Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği

28 Şubat süreci sırasında gerçekleşen tasfiyelere karşı kurulan Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği, 1999 yılında kurulmuştur. ÖZGÜR-DER, kadın-erkek ortaklaşa hareket eden bir sivil toplum kuruluşudur. Derneğin temel çalışma alanı, insan haklarıdır. Bu nedenle, insan hakları çerçevesinde “baskı ve yasaklara karşı toplumsal toplumsal muhalefetin üretilmesi, muhalif çabaların birbiri ile irtibat ve diyalog kurmaları, toplumsal bir dönüşümün öncülüğünün yapılması” (Çaha, 2018: 317) amacıyla çeşitli akademik, kültürel ve siyasal çalışmalar yürütülmektedir.

6. BULGULAR VE TARTIŞMA

6.1. Kadın Kimliği Dergisiyle Pazartesi Dergisinin (1995-1999) Karşılaştırması

6.1.1. Mart-1995

6.1.1.1. Modernite ve Kadın Kimliği

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1995/Mart ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema oluşturmadıkları gözlemlenmiştir. 1995/Mart sayısı içerisinde Kadın Kimliği dergisinde “toplumsal yapı, kimlik, annelik ve örtünme” gibi konulara yer verildiği görülürken, Pazartesi dergisinde ise, derginin çıkarılmasına neden olan olaylar, derginin içinde yer alacak konular ve derginin amaçlarını anlatan tanıtım yazılarına yer verildiği görülmektedir.

Kadın Kimliği dergisinin yayın yönetmeni Şule Yüksel Şenler dergide kaleme aldığı “Kadın Kimliği’nden...”⁴ başlıklı giriş yazısında, Batı terminolojisindeki “kadın sorununun” Türkiye toplumuna aktarıldığını ifade etmiştir. Tarihsel süreç içinde çok sesli bir yapıya sahip Türkiye toplumunda, kadına farklı rol ve statülerin verildiğini ileri süren yazara göre, Türkiye’de “kadın sorunu” yoktur, çünkü İslam terminolojisinde kadın asla bir sorun olarak değerlendirilmemektedir. Kadın, İslam’ın öngördüğü şekilde kendi fitratına en uygun olan “kadın kimliğini” kuşanırsa toplum içinde yaşadığı sorunları çözüme kavuşturacaktır. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisinde, kadın meselesinin İslam terminolojisi içinde ele alındığı ve Müslüman kadının bireysel ve toplumsal kimliğinin yine İslami unsurlar ile inşa edilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Kadın Kimliği dergisi ile Pazartesi dergisi karşılaştırıldığında ise, Pazartesi dergisinde kadın meselesinin feminizm terminolojisi içinde ele alındığı gözlemlenmiştir. Pazartesi dergisinin yazı kurulu tarafından kaleme alınan “Merhaba”⁵ başlıklı giriş metninde derginin Türkiye’de uzun süredir feminist politika yürüten birkaç kadının ortak girişimi sonucu yayın hayatına başladığı belirtilmektedir. Metin detaylı incelendiğinde Türkiye’de kadının kanunlar ve gelenekler tarafından boyunduruk altına alındığı ve “özel hayat” şeklinde belirtilen aile kurumunu işaret ettiğini düşündüğümüz aile hayatı içinde de ezildiği ifade edilmektedir. Bu nedenle

⁴ Şule Yüksel Şenler, “Kadın Kimliğinden”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 1(Mart), 1995, s. 1.

⁵ Anonim, “Merhaba”, *Pazartesi Dergisi*, 1(Mart), 1995, s. 1.

dergide, kadınları ilgilendiren haber yazılarına, kadınların cinsel deneyimlerini içeren “ayıp yazılar”a, kadınların gündelik yaşamda diğer insanlarla kurdukları ilişkileri içeren yazılara, kadın emeğinin nerede, nasıl, kim tarafından sömürüldüğünü anlatan yazılara ve sadece kadınların yazılarına yer verileceği duyurulmaktadır. Buna bağlı olarak Pazartesi dergisinin feminist politikaya uygun bir tutum sergilediği söylenebilir. Aynı zamanda bu durum her iki dergi bazında karşılaştırıldığında Kadın Kimliği dergisinin Pazartesi dergisinden farklı olarak hem kadınlara hem erkeklere yer verdiği gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak her iki derginin kadın meselesini gündeme getirme biçimlerinin farklı olduğu tespit edilmiştir. Pazartesi dergisi kadınlarla ilgili meselelere sadece kadın çevresinden yaklaşırken, Kadın Kimliği dergisi konuya hem kadın hem erkek çevrelerinden yaklaşmaktadır.

Sonuç olarak, Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin Türkiye’de kadın meselesine iki farklı terminoloji ile yaklaştığı gözlemlenmiştir. Bunlar: İslam ve Feminizm. Bu bağlamda bu iki yayın organına bakılarak Türkiye’de kadın meselesinin de iki ana eksen üzerinden ilerlediği, beslendiği ve şekillendiği söylenebilir.

Modernite, “toplumun herhangi bir dış otorite ya da deity (tanrısal kökenli) söz konusu olmaksızın kendi kendine ürettiği ilkelere dayanarak meşruluğunu temellendirmesidir” (Mc Gowan’dan Aktaran:Şaylan, 2016: 73). Buna bağlı olarak, modernite sanayi sonrası toplumlarda zihinsel değişim ve dönüşümleri ifade eden modernizmin ortaya çıkardığı yeni bir hayat tarzı olarak tanımlanabilir. Geleneksel yaşam biçiminden farklı olan modern hayat, profan (din dışı) ve seküler (dünyevi) bir yaşam biçimine işaret etmektedir. Sanat ve edebiyat alanında meydana gelen değişimleri tanımlamak için kullanılan Modernizm, “zamanın teknolojik, siyasal ve ideolojik değişimleri ile gelişimlerini etkilemiş, ayrıca onlar tarafından etkilenmiş, oldukça geniş kapsamlı bir entelektüel hareket” olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 1999: 508). Bu entelektüel hareket, modernitenin ideolojik kesitini oluşturmaktadır ve her ideoloji gibi modernizm de kadının aile ve toplum içindeki konumunu toplumsal değişimin simgesi olarak değerlendirmektedir. Kadının özel ve kamusal alandaki konumu, modern hayatın göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Bu nedenle modernite ile kadın arasında kuvvetli bir ilişkinin mevcut olduğu söylenebilir.

Kadın Kimliği dergisinde Nurgül Gök Karakoç tarafından kaleme alınan “Modernite ve Kadın Kimliği”⁶ başlıklı metinde, modern yaşam biçiminin kadınlar

⁶ Nurgül Gök Karakoç, “Modernite ve Kadın Kimliği”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 1(Mart), 1995, ss. 8-9.

açısından değerlendirilmesi yapılmaktadır. Gök'e göre modern yaşam tarzı, kadının ilk olarak hak, hukuk diyerek sokağa çıkmasına sonra tüketim kültürüne yönelmesine neden olmuştur. Metin içinde kadının modern yaşam tarzını sürdüren bir araç olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bu süreçte modernite yeni bir kadın kimliği inşa etmiştir. Modern toplumda kadının varlığı bedeniyle ve onu sunmaktan çekinmediği ölçüde kabul görmektedir. Yukarıda adı geçen yazara göre, modern yaşamın oluşturduğu kadın tipi; genç ve güzel olan aynı zamanda bu özelliklerini diğer insanlara beğendirmekten çekinmeyen ve her türlü yaşama uyum sağlayabilen nitelikte bir bireydir.

Toplum içinde inşa edilmeye çalışılan bu kadının kimliğinin içsel olmaktan çok dışsal ve biçimsel olduğu söylenebilir. Gök'e göre, inşa edilmeye çalışılan kadın kimliğinin zaman içinde büyük bir aldatmaca olduğu anlaşılmıştır ve süreçte gelenekleri yıkılan kadın zarar görmüştür. Bu gidişatı durdurmanın tek yolu ise Batının maddi manevi tüm hegemonyasına karşı koyabilecek bir kültür üretmektir. İdeolojik tutum açısından muhafazakar bir dergi olduğunu düşündüğümüz Kadın Kimliği dergisinde, Müslüman kadına yüklenen görev, bu tahrip edici modern yaşam tarzını terk etmektir. Buna bağlı olarak modernitenin ortaya koyduğu güzel, genç, seküler, tüketen, cinselliğini kullanan modern kadın tipinin karşısına Kadın Kimliği dergisinde maneviyatı güçlü, geleneklerini sürdüren, muhafazakar kadın tipi yerleştirilmektedir.

Kimlik kavram olarak kişi, grup ve örgütlerin "kim" olduğunu niteleyen betimleyici etiketlerdir. Bir kimliğin oluşturulmasında pek çok unsur etkili olur. Bunlardan bazıları, cinsiyet, din, dil, etnisite, meslek ve bölgedir. Toplumsal ve bireysel kimliklerin aşkın ve içkin olmak üzere iki boyutu olduğu dile getirilmektedir. Buna bağlı olarak kimliğin oluşturulmasında kullanılan söz konusu etkenler dikkate alınarak her iki dergi karşılaştırıldığında, Kadın Kimliği dergisinin aşkın/dini olarak "İslamcı"⁷, içkin/modern olarak "kadın" kimliğini, Pazartesi dergisi ise aşkın/dini olarak "seküler Feminist", içkin/modern olarak "kadın" kimliğini taşıdığı söylenebilir. Her iki derginin de cinsiyet etkenine bağlı olarak kadın kimliğini taşımalarından dolayı ortak bir paydaya sahip oldukları söylenebilir. Fakat, söz konusu olan bu iki derginin felsefi ve sosyolojik bakış açılarındaki farklılık kadın meselesine dair söylemlerini

⁷ İslamcı: İslamcılık, üzerine farklı pek çok tanım bulunmaktadır. En genel anlamıyla İslamcılık, modern hayatta İslam'ı tüm alanlarda etkin kılma isteği ile "sosyal, politik ve kültürel dünyayı İslami değerler doğrultusunda şekillendirme çabası" olarak tanımlanmaktadır (Özbayrak, 2021: 204). Buna bağlı olarak İslamcı da bu çabayı gösteren kişiye işaret eden bir kimliktir.

birbirinden farklılaştırmaktadır. Sonuç olarak dergilerin bu sayısı karşılaştırıldığında Kadın Kimliği dergisinin kimlik temasına Pazartesi dergisinden daha çok yer ayırdığı gözlemlenmiştir.

6.1.1.2. Toplumsal Yapı ve Annelik

Toplumsal yapı, kültür yoluyla korunarak sistematik hale getirilen örgütlenmiş ilişkiler bütünüdür. Toplum içinde var olan maddi, manevi kurallar ve toplumsal kaynaklar(din, ekonomi, aile vb.) toplumsal yapıların oluşmasını sağlamaktadır. Toplumsal tabakalaşmayı belirleyen etkenler toplum içinde bireylerin sahip oldukları statü ve bu statülere uygun davranış kalıplarının sergilenmesidir. Toplumsal statü ve rollere uygun davranışları belirleyen şey ise toplumun sahip olduğu norm ve değerlerdir. 19.yy'dan 21.yy'la girerken kurumların ve kavramların değiştiğini ifade eden Kadın Kimliği dergisi yazarlarından Mine İzgi kaleme aldığı “Girdaptaki Toplum”⁸ başlıklı yazısında, Türkiye toplumuna dair tespitlerde bulunmuştur. Ona göre, Türkiye toplumunda bilim kutsanarak din laik bir alanla sınırlandırılmış ve Türkiye toplumu bireyci bir topluma dönüşmüştür.

Kadın Kimliği dergisinde Nevin Meriç kaleme aldığı “Toplumsal Yapının Kimlik Belirlemede Önemi”⁹ başlıklı metinde, toplumsal yapının belirlenmesinde etkin olan davranış kalıplarının arka planında dini verilerin olduğunu dile getirmiştir. Ona göre, toplumsal normlar dini verilere denk düştüğü ölçüde toplumsal yapı netleşmektedir. Böylelikle bireyin toplumsal kimliği de belirli hale gelmektedir. Meriç'e göre, toplumsal yapıda belirlenen kadın/erkek imajları, eğitim, maddi kazanç ve çevresel faktörler ile zaman içinde değişebilmektedir. Toplumda kabul gören değerlerin değişmesi ve bireylerin bu değişime karşı sergiledikleri her türlü olumlu olumsuz yaklaşım, toplumsal yapıyı ve kimlikleri de değiştirmektedir. İncelenen metinde yazar, küpeli erkekleri ve rengarenk boyatılmış saçlı kadınları örnek göstererek Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimi somut şekilde göstermeye çalıştığı görülmektedir. Ayrıca metin içinde toplumsal değer ve davranış kalıplarını benimseyen ve bunları çocuklarına aktarabilen ailelerin “güçlü aile” olarak tasvir edildiği gözlemlenmiştir.

Kadın Kimliği dergisinde bireylerin “ben kimim” sorusuna sağlıklı cevaplar üretebilmesi ve toplumsal kimliğinin netleşmesi için “güçlü aileler”in çocuklarını

⁸ Mine İzgi, “Girdaptaki Toplum”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 1(Mart), 1995, ss. 30-31.

⁹Nevin Meriç, “Toplumsal Yapının Kimlik Belirlemede Önemi”, *Kadın Kimliği Dergisi*,1(Mart),1995, ss. 13-14.

kültürel kodlara göre yetiştirmesi gerektiği fikrinin ön plana çıkarıldığı söylenebilir. Modern toplumda ailelerin parçalanmış olması, toplumsal yapının bozulması ve toplumsal değer yargılarının zayıflaması gibi olgular öne sürülerek bireyin kimlik kaybı yaşadığı ileri sürülmüştür. Meriç'e göre, birey ve toplum modern hayatın hızı ve karmaşıklığı içinde değer üretmez hale gelmiştir. Bu nedenle bireylerin, insani değerler yerine "bu benim hakkım" şeklindeki değerlendirmelerle insan haklarını sürekli ihlal eder hale geldiği ifade edilmektedir.

Kadın Kimliği dergisinde Nurten Acar tarafından kaleme alınan "Kimliksiz ve Sahipsiz Bir Gençliğin Anatomisi"¹⁰ başlıklı metinde, derginin çıkarılmasının başlıca sebebi İslami kesimlerin içinde kıvranıp durdukları kimlik bunalımı olduğunu belirtilmektedir. Acar'a göre, Müslümanlar İslam'ı, İslam dışı sistemlerle uzlaştırmaya çalıştıkları için "kimlik bunalımı" yaşamaktadırlar. İslamcı kadın dergisinin incelenen bu metninde, derginin temel amacının kaybedilen Müslüman kimliğinin bulunmasına yardım etmek olduğu açıklanmıştır. Çünkü, söz konusu olan dergide İslami kimlik, insani bir kimliktir olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye'de kadının bir arayış içinde olduğunu belirten Gülhan Cengiz Kadın Kimliği dergisinde kaleme aldığı "Kadının Kendini Arayış Sürecinde Annelik"¹¹ başlıklı metninde, feminizm hareketinin kadının toplumda yaşadığı kimlik bunalımından ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Ona göre, kadın şahsiyetli bir kişilik geliştirip toplum içinde konumunu gerçek anlamda alabilirse haklarını istismara uğratmadan koruyabilecektir. Kadın Kimliği dergisinde müellifi belirtilmeden yayımlanan "Kadın Kimliğine Kısa Bir Bakış"¹² başlıklı metinde, Batı Avrupa ve Uzak Doğu medeniyetleri ile İslam medeniyeti arasında kadının konumu konusunun ele alındığı gözlemlenmiştir. Kadının toplum içindeki konumu, hak ve sorumlulukları, özgürlüklerinin sınırları topluma göre değişiklik gösterebilmektedir. Çin'den Roma'ya kadar tüm medeniyetlerde kadınların ezildiğini, İslam medeniyetinde ise kadının erkekle denkleştiği ve toplumdaki konumunun yükseldiği ifade edilerek çeşitli ayet ve hadis¹³ örnek verilmiştir. Yazının müellifine göre, modern toplumda kadının

¹⁰Nurten Acar, "Kimliksiz ve Sahipsiz Bir Gençliğin Anatomisi", *Kadın Kimliği Dergisi*,1(Mart),1995, ss. 20-21.

¹¹ Gülhan Cengiz, "Kadının Kendini Arayış Sürecinde Annelik", *Kadın Kimliği Dergisi*,1(Mart),1995, ss. 18-19.

¹² Anonim, "Kadın Kimliğine Kısa Bir Bakış", *Kadın Kimliği Dergisi*,1(Mart),1995, s. 27.

¹³ 1. "Sizin en üstünüzün takvaca üstün olanınızdır" (Hadis-i Şerif): Kadın erkek eşitliği.

2. "İlim kadın erkek herkese farzdır" (Hadis-i Şerif).

3. "Cennet annelerin ayağı altındadır" (Hadis-i Şerif).

4. "Sizin ahlak yönünden en üstün olanınız zevcesine karşı iyi olanınızdır"(Hadis-i Şerif).

yaşadığı kimlik sorunu, ancak İslam'ın emrettiği şekilde bir yaşam biçimi sürdürülmesiyle sona erdirilebilecektir.

'İslam dini, kadının konumunu toplum içinde anne kimliği ile ayrıca yüceltmıştır' görüşünün Kadın Kimliği dergisinde yaygın olarak paylaşıldığı gözlemlenmiştir. Kur'an'da çeşitli vesilelerle annelik olayına işaret edildiğinin ve Allah'a itaatten hemen sonra anne, babaya itaatin geldiğinin dergi içinde belirtilmesi bu tespite açık bir örnek teşkil etmektedir. Kadın Kimliği dergisinde ideal Müslüman kadın, çocuğunun anası, evinin hanımı, geleceğin öncüsü olarak şahsiyetli, bilgili ve kültürlü bir tiptir.

Kadın Kimliği dergisinde kadın, toplumun değerlerini nesilden nesile aktaran, kompleksiz çocuklar yetiştiren, bilim sahibi, kendi öz kültürünü yaşayan ve toplum içinde önemli bir konuma sahip cins olarak tasvir edilmektedir. Muhafazakar kadın dergisinde kadın kimliğinin yeniden inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. İnşa edilen bu toplumsal kadının, muhafazakar ve anne kimliği ile ön plana çıkarıldığı söylenebilir. Kadının özel ve kamusal alanda donanımlı bir birey haline gelmesi dergi içinde özendirilmektedir. Bunun için yapılması gereken şey, Batı kültürünün empoze ettiği Avrupalı kadın kimliğinin yerine asrısaadet kadın kimliğinin konulmasıdır.

Annelik kimliği, kadının toplum içindeki konumunu yükselttiği gibi aynı zamanda kadına hakkıyla yerine getirmesi gereken bir dizi toplumsal ve tarihsel sorumluluk ve görev yüklemektedir. Başarılı, çalışkan, iyi düşünebilen nesillerin yetişmesi ancak tarihini iyi bilen, ilim sahibi şahsiyetli kadınların omuzunda yükseleceği düşünülmektedir. Sonuç olarak muhafazakar dergide kadının, toplumsal hayat içerisinde önemli bir konuma ve misyona sahip olduğu belirtilmesine rağmen, incelenen metinlerde genel olarak kadın toplumun gizli kahramanı olarak perdenin arkasından alkışlanmaktadır.

6.1.1.3. Örtülü Kimlik: İslamcı Kadın Kimliği

Örtünme kelimesinin sözlükte iki farklı anlamı bulunmaktadır. İlk anlamı kişinin (kadın-erkek) kendi üstüne (vücuduna) bir şey örtmesidir, ikinci anlamı ise özellikle kadınların erkeklerin görmemesi için başını ve yüzünü örtmesi, kapalı giyinmesidir.

5.“Onlarla(Karılarınızla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, biliniz ki sizin hoşlanmadığınız bir şeye Allah çok hayır koymuştur” (Nisa/19).

Kadın Kimliği dergisinde Ahmet Bostancı “Örtünün Unsurları ve Süslenme”¹⁴ başlıklı yazısında, Müslüman kadının örtüsünün nasıl olması gerektiği üzerine değerlendirme yapmıştır. Ona göre, Müslüman kadının örtüsü genelde bir gelenek işi olarak ya da sadece boyun ya da farklı uzuvların örtülmesinin yeterli olduğu yönündeki iddialar nedeniyle örtünme konusunda çokseslilik ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak toplumda değişik şekillerde ve uygulamalarda örtünme biçimlerinin sergilendiğini ifade eden yazar, Kur’an’da kadının örtünmesiyle ilgili ayetlerin yer aldığını ifade etmiştir¹⁵. Bostancı, örtünme ayetlerinin iyi anlaşılması için evvela Kur’an-ın Teberruc (aşırı süslenme) yasağının anlaşılması gerektiğini ifade etmektedir¹⁶. Teberruc yasağı, sadece örtünmenin şekliyle alakalı yasakları içermez, aynı zamanda bireyin toplum içinde ya da yasak/namahrem sayılacak kişilerle birlikte iken hal ve tavırlarının da nasıl olması gerektiğini belirleyen kurallar bütünü olduğu söylenebilir. Bostancı’ya göre, örtünme emri sadece bir giyim işi değil, makyajdan kaçaldırmaya, koku sürmeden süslenmeye kadar her şeyi kapsamaktadır.

Kadın Kimliği dergisinin bu konuyla alakalı başka bir metni, dergi koordinatörü Nurgül Gök Karakoç tarafından Aynur İlyasoğlu ile yapılan “Örtülü Kimlik Üzerine”¹⁷ başlıklı söyleşidir. İncelenen söyleşi metninde Aynur İlyasoğlu, örtülü kimlik olarak betimlediği İslamcı kadın kimliğinin, hem modernizme bir yanıt, karşı duruş hem de modernleşmeyle gelen bazı süreçlere de bir olumlama içeren yeni bir kimlik olduğunu belirtmiştir. İlyasoğlu, İslamcı kadın kimliğinin oluşum sürecini “kendi modernleşmesini kendi yapan” şeklinde tanımlanmaktadır. Ona göre, yeni tesettür olgusu da son yirmi yıl zarfında yaşanan kimlik değişimleri ve buna paralel giden kimlik politikaları sürecinin bir parçasıdır. Buna bağlı olarak İslamcı kadının modern yaşamda kimliğini yeniden oluşturmaya çalıştığı söylenebilir.

Örtünmek, Müslüman kadın için dini bir emir ve ibadet olarak yorumlanıyor olsa da örtünün dini boyutu olduğu gibi bir de toplumsal boyutunun olduğu söylenebilir. Örtü, Müslüman kadının ret ettiği tüm davranış şekillerini ve yaşam tarzını da ortaya

¹⁴ Ahmet Bostancı, “Örtünün Unsurları ve Süslenme”, *Kadın Kimliği Dergisi*,1(Mart),1995, ss. 32-34.

¹⁵ 1. “Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olandır”. (Ahzap-59).

2. “Mümin kadınlara da söyle gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar”. (Nur-31).

¹⁶ 1. “Nikah umudu olmayan, çocuktan kesilmiş kadınların, teberruc yapmaksızın dış elbiselerini bırakmalarında bir kendilerine bir günah yoktur” (Nur-60)

2. “Önceki cahiliyye kadınlarının teberrucu gibi teberruc yapmayın” (Ahzap-33).

¹⁷ Aynur İlyasoğlu, “Örtülü Kimlik Üzerine”, haz. Nurgül Gök Karakoç, *Kadın Kimliği Dergisi*,1(Mart),1995, ss. 22-23.

koymaktadır. Buna bağılı olarak Müslüman kadının, örtüsü ile kendini diğere insanlardan ayırarak toplumsal bir kimlik oluşturduğı söylenebilir.

6.1.2. Aralık-1995

Kadın Kimliğı ve Pazartesi dergilerinin 1995/Aralık ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema oluşturdukları gözlemlenmiştir. Her iki derginin incelenen sayısında Türkiye'deki kadının siyasetteki konumu ele alınmıştır. Kadın Kimliğı dergisinde, otoriter laiklik ve İslami katılım arasındaki gerginlik, kadının politikaya yatkınlığı ve siyasetteki rolü gibi konular ele alınırken, Pazartesi dergisinde Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile Refah Partisi (RP)'nin parti içi politikalarında kadın üyelerine ve seçmenlerine verdikleri rolün ele alındığı görülmektedir. Buna bağılı olarak Kadın Kimliğı ve Pazartesi dergilerinin 1995/Aralık ayı sayılarında ağırlıklı olarak benzer şekilde siyaset ve kadın temasını işlendiğı görülmektedir.

Kadın Kimliğı ve Pazartesi dergilerinin metinleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde her iki dergide de kadınların Türkiye'deki siyasi partilerin içinde sadece seçmen kitle ve parti propagandasını yürüten yardımcı bir eleman olarak yer aldığı ifade edilmektedir. Pazartesi dergisinde siyasi partilerin, parti imajını değiştirmek için kadınları figüran olarak kullandığı da ileri sürülmüştür. Kadın Kimliğı dergisinde kadının, modern dünya düzeni içerisinde her alanda olduğu gibi siyasi alanda da kullanıldığı iddia edilmektedir. Pazartesi dergisinde de kadının, benzer şekilde siyasi alanda kullanıldığı iddia edilmektedir. Siyasi partilerin halktan daha fazla oy alabilmek için kadınları bir araç olarak kullandığı fikrinin her iki dergide de paylaşılan ortak görüş olduğu gözlemlenmiştir. Doksanlı yıllarda Türkiye'de var olan muhalefet, iktidar yarışında kadın, siyasi katılımını seçilen kitle olarak değil seçmen kitle olarak gerçekleştirdiğı söylenebilir.

Kadın Kimliğı dergisinde kadının, modern dünya düzeni içerisinde her alanda olduğu gibi siyasi alanda da kullanıldığı iddia edilmektedir. Kadın Kimliğı dergisinde yer alan “Siyasette Kadına Rağbet Yarışı ile Kadın Politikaya Yatkın Değildir” başlıklı metinlerde kadının fitraten siyaset yapmaya uygun olmadığı fikrinin ileri sürüldüğü gözlemlenmiştir. Şule Yüksel Şenler tarafından kaleme alınan “Siyasette Kadına Rağbet Yarışı”¹⁸ başlıklı metinde, kadının görev ve sorumlulukları bakımından erkekten farklı olduğu ve her alanda yer almasının uygun olmadığı ifade edilmektedir.

¹⁸ Şule Yüksel Şenler, “Siyasette Kadına Rağbet Yarışı”, *Kadın Kimliğı Dergisi*, 9(Aralık),1995, ss. 16-18.

Mehmet Şevki Eygi ile yapılan “Kadın Politikaya Yatkın Değildir”¹⁹ başlıklı söyleşi metninde de kadının insan haysiyeti, şerefi ve hukuku itibariyle erkekle eşit olduğu, fakat aralarında mutlak bir eşitlik olmadığı ifade edilmektedir. Ona göre, bazı hususlarda kadın bazı hususlarda da erkek üstündür ve kadın fitraten siyaset yapmaya yatkın değildir. İncelenen metinde birçok ülkede ordunun ve parlamentonun çoğunluğunun erkekler tarafından oluşturulması ile Türkiye’de siyasetin kirlenmiş, tükenmiş olması örnek gösterilerek kadının siyasete yatkın olmadığı fikri güçlendirilmeye çalışılmıştır. Şenler’e göre ise, kadınların milletvekili olmalarındaki temel amaç kadın haklarını korumaksa bunu siyasete girmeden başka kanallar kullanarak yapmak mümkündür. Ona göre kadın, İslam’ın şartlarına riayet edilmesi koşuluyla doktor, hatip, yazar veya hemşire olabilir, fakat başbakan, milletvekili olamaz. Pazartesi dergisinde ise kadının fitraten siyaset yapmaya uygun olmadığı görüşü kabul edilmemektedir.

Pazartesi dergisi içinde kadınların siyasal temsili ile kadınlar tarafından temsil meselesi ele alınmaktadır ve kadınlar tarafından siyasal temsil öne çıkarılmaktadır. Türkiye’de kadının siyasal alanda seçilen milletvekili veya atanan bakan olarak değil sadece oy veren seçmen, oy toplayan yardımcı eleman ve parti imajını değiştiren bir figür olarak yer alması feminist dergi içinde eleştirilmektedir. Benzer şekilde Kadın Kimliği dergisi içerisinde yer alan “Kadının Siyasetteki Yeri, Biz Gerçekten Siyasette Var Mıyız? ve Kadınlar Mecliste Figüran Mı?” başlıklı metinlerde, Türkiye’de kadının siyasi alandaki katılımının sadece “seçmen” olarak desteklediği ileri sürülmektedir. İncelenen metinlerde Türkiye’de kadının siyasi alandaki sorunu karar mekanizmalarında yer almaması olarak değerlendirilmektedir. Türkiye’de kadının siyasi örgütlenmelerin bel kemiğini oluşturan “örgütlenme ve finans kaynağı bulmada” aktif rol oynadığı, fakat devlet işlerinin yürütüldüğü ve düzenlendiği karar organlarında yer almadığı ifade edilmektedir. Sonuç olarak, Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinde kadınların siyasal alanda seçilen değil, seçmen kitle olarak aktif rol oynadığı ve siyasi partilerin kadınları parti yararına kullandıkları fikri ileri sürülmektedir. Türkiye’de kadınların siyasal alanda ikinci planda kaldığı noktasında birleşen iki kadın dergisi, kadının fitraten siyaset yapmaya uygun olup olmadığı konusunda birbirinden ayrıldığı görülmektedir.

¹⁹ Mehmet Şevki Eygi, “Kadın Politikaya Yatkın Değildir”, *Kadın Kimliği Dergisi*,9(Aralık),1995, ss. 20-21.

6.1.2.1. Siyaset ve Kadın

Siyaset, devlet işlerinin yürütülmesini ve düzenlenmesini sağlayan görüştür. Toplumlarda devlet işlerinin yürütülmesi ve düzenlenmesinde kadının rolü ve etkinliği sıkça tartışılan bir konu olmuştur. Bu konunun kadın dergilerine de sirayet ettiği görölmektedir.

Kadın Kimliği dergisinde Nilüfer Göle tarafından kaleme alınan “Otoriter Laiklik ve İslami Katılım”²⁰ başlıklı metinde İslam, laiklik ve demokrasi arasındaki içsel gerilimin incelendiği gözlemlenmiştir. Göle’ye göre, modernleşme sürecinden geçen Müslüman ülkelerin çoğunda laiklik ve demokrasi ilkesi birlikte çalışırken, Türkiye’de bu uyum yakalanamamıştır. 1980 sonrası Türkiye’de siyasal alanda İslami etkinin artmaya başlamasıyla birlikte sağ partilerin demokrasi kanalını kullanarak siyasete atıldıkları görölmektedir. Siyasal alanda İslami katılımın artmaya başlaması, iktidar laik elitleri tarafından endişeyle karşılanmıştır. Göle’ye göre, bu endişenin altında yatan sebep yönetici laik tabakanın, demokrasinin İslam’ın egemenliğinde son bulacağını düşünmesidir. Buna bağlı olarak taban tabana zıt olan siyasi partilerin demokrasi ilkesini kullanarak siyasal alana eklenmesi Türkiye’de demokrasi ile laiklik arasında içsel gerilimin oluşmasını sağlamıştır. Kadın Kimliği dergisinde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) İstanbul İl Başkan Yardımcısı Sünter Özyürek, laikliği demokrasinin en önemli unsurlarından biri olarak ifade etmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye’de sol parti kanadının laiklik ile demokrasiyi özdeşleştirmesinden dolayı, siyasal alandaki İslami katılım demokrasi ilkesi için bir tehdit unsuru olarak algılanmasına neden olmuştur.

1946 yılına kadar çok partili sisteme geçemeyen Türkiye’de 1980 sonrası dönemde siyasal alanda İslami katılımın artması ve kadın hareketlerinin ivme kazanması kadının siyasal katılımını gündeme getirmiştir. Kadın Kimliği dergisinde Nilüfer Narlı ile yapılan “Müslüman Kadınların Siyaseti”²¹ başlıklı söyleşide, Müslüman kadının siyasal katılımının ele alındığı görölmektedir. Narlı’ya göre, 1970’lerde siyasal bir hareket olarak ortaya çıkan İslami Hareketler’e kadınlar aktif olarak katılım göstermişlerdir ve bu katılım erkeklere olduğu gibi kadına da kamusal alanda bir “kimlik” sağlamıştır. İslami Hareketler, “var olan toplum düzenlerini İslam inancının ideolojik unsurları çevresinde değerlendiren ve bu doğrultuda değiştirmek

²⁰ Nilüfer Göle, “Otoriter Laiklik ve İslami Katılım”, *Kadın Kimliği Dergisi*,9(Aralık),1995, ss. 8-9.

²¹ Nilüfer Narlı, “Müslüman Kadınların Siyaseti”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 9(Aralık),1995, ss. 10-12.

isteyen sosyal hareketlerdir” (Erkilet, 2015: 150). Kadınların bu sosyal hareket aracılığı ile sahip olduğu kimlik, Müslüman ülkelerde kadın sivil toplum örgütlerinin iki farklı kola ayrılmasına neden olmuştur. Narlı, bazı kadın sivil toplum örgütlerinin medeni hukukun ve kadınla ilgili düzenlemelerin İslam’dan ayrılmasını bazı kadın sivil toplum örgütlerinin ise medeni hukukun İslam’dan ayrılmamasını savunduğunu ifade etmiştir.

İran’da İslam Devrimi’nden sonra kadınların siyaset ve hukuk alanlarından soyutlanırken Türkiye’de kadınları örgütleyen ilk partinin sağ kanattaki Refah Partisi olduğunu ifade eden Narlı, tüm ülkelerde kadının siyasi katılımını etkileyen temel faktörün ülkelerin gelenek ve sosyal yapıları olduğunu belirtmiştir. Buna bağlı olarak Narlı, İslam’ın kadının siyasete katılımının önündeki bir engel olmadığını düşündüğü görülmektedir.

Kadın Kimliği dergisi içerisinde yer alan “Kadının Siyasetteki Yeri, Biz Gerçekten Siyasette Var Mıyız? ve Kadınlar Mecliste Figüran Mı?” başlıklı metinlerde Türkiye’de kadının siyasi katılımı sadece “seçmen kitle” olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Türkiye’de kadının siyasi alandaki sorunu karar mekanizmalarında yer almamak olarak değerlendirilmektedir. Bu metinlere bağlı olarak Türkiye’de kadının siyasi örgütlenmelerin bel kemiğini oluşturan “örgütlenme ve finans kaynağı bulmada” aktif rol oynadığı, fakat devlet işlerinin yürütüldüğü ve düzenlendiği karar organlarında yer almadığı söylenebilir.

Türkiye’de kadının siyasal alandaki katılımını siyasi partiler bazında inceleyen Pazartesi dergisinde ise Filiz Koçali ve Asuman Bayrak tarafından kaleme alınan “Kurtlar Kadın Avında!”²² başlıklı metinde MHP’nin parti içinde izlediği kadın politikasının ele alındığı gözlemlenmiştir. Onlara göre, MHP, 1980 öncesi dönemde kanlı olaylara karışmış, çete imajına sahip bir parti olmuştur ve kitlesel bir parti olmaya çalışan MHP kanlı çete imajından sıyrılarak Türk-İslam sentezi bir parti imajı sunmaya çalışmaktadır. Kadın sorunlarının gündemde tartışılıyor olması ve kadınların oy veren seçmen ve oy toplayan unsur olması nedeniyle kadınlara yüzünü döndüğü düşünülen siyasi partinin kadınları partinin imaj değişikliğinde kullandığı ileri sürülmektedir. İncelenen metinde MHP’nin parti programında kadına yönelik tek bir sözün veya vadin olmamasına dikkat çekilmektedir. Buna bağlı olarak feminist dergide milliyetçi

²² Filiz Koçali ve Asuman Bayrak, “Kurtlar Kadın Avında!”, *Pazartesi Dergisi*,9(Aralık),1995, ss. 1-5.

hareket içinde kadının, seçimlerde önemsenirken siyasette önemsenmediği fikrinin dile getirilmesine neden olduğu görülmektedir.

Pazartesi dergisi içinde milliyetçilik ile ırkçılık kavramı arasında hiçbir ayırım yapılmadığı ve birbiriyle özdeş tutulduğu gözlemlenmiştir. Milliyetçilik kadınları toplumda yok sayan, kadını sadece “analığa” hatta milleti için savaşacak erkek evlat analığına indirgeyen bir akım olarak değerlendirilmiştir. Buna bağlı olarak feminist kadın dergisinde milliyetçilik akımı, kadın bedeni ve kimliği üzerinde tahakküm kuran bir akım olarak değerlendirildiği söylenebilir. Irkçı, faşist olarak ifade edilen MHP’de kadın sözünün partinin marjinal kimliğinden sıyrılarak kitlesel kimliğe dönüştürülme politikasının çabası olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Metine verilen başlıktan anlaşılacağı üzere MHP’nin kadınları av olarak gördüğü mesajının da verilmek istendiği söylenebilir.

Pazartesi dergisinde Nesrin Tura’nın kaleme aldığı “Tesettür Mücadelesi Meclisin Kapısına Kadar Geldi”²³ başlıklı metinde ise Refah Partisi’nin izlediği kadın politikasının ele alındığı gözlemlenmiştir. RP’nin 1987 yılına kadar bünyesine kadın üye almadığını ifade eden Tura’ya göre, başörtülü kız öğrencilerin verdikleri mücadele, RP’nin kendi iç sınırlarını genişletmek zorunda bırakmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye’de kadınların verdikleri başörtüsü mücadelesinin, aynı zamanda İslami kesimdeki kadının siyasal alandaki etkinliğini ve katılımını arttırdığı söylenebilir.

RP’sinin 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde kazandığı başarı da katkısı olan RP’li kadınların seçim döneminde parti için gösterdikleri mücadele, parti içinde kadınların konumunu değiştirmiştir. Tura’ya göre, RP’inde partiye kadın üye alınsın mı alınmasın mı, kadının yönetici olması fitratına uygun mu değil mi? tartışmasından kadının milletvekili adaylığı olup olamayacağı, türbanla meclise girip giremeyeceği tartışılır hale gelmiştir. Dolayısıyla RP’inde kadının siyasal alandaki konumunun giderek değiştiği görülmektedir. Fakat, Tura’ya göre 27 Mart yerel seçimlerinde RP’si kadınlara vaat ettiği hiçbir şeyi gerçekleştirmemiştir. Refah Partisi’nin parti programında kadın milletvekili adayları için pozitif ayrımcılık olarak kota, kontenjan gibi uygulamaların yer almadığını ifade eden Tura, Refahlı kadınların siyasette sadece oy veren ve oy toplayan bir misyonla kullanıldığını ifade etmiştir. RP İstanbul İli Hanımlar Komisyonu Başkanı Mine Aksöz’ün Refahlı kadınları milletvekili adaylığı olmaktan geri durmaları gerektiğini belirten açıklamasını ele alan Tura, Refahlı

²³ Nesrin Tura, “Tesettür Mücadelesi Meclisin Kapısına Kadar Geldi”, *Pazartesi Dergisi*,9(Aralık),1995, s. 6.

kadınların partilerinin iktidara gelmesi için kendi var oluş mücadelelerinden taviz vermekle eleştirdiği görülmektedir.

İncelenen metinde Tura'nın türbanlı kadınların meclise alınmamasını hatalı bir mücadele olarak değerlendirdiği görülmektedir. Ona göre, türbanlı kadınların meclise girmelerini yasaklamak RP'nin iktidar olma mücadelesini zayıflatan bir durum değildir, tersine partiyi halka yaklaştırarak partinin iktidarını güçlendiren bir durumdur. Türban hadisesinin gündeme gelmesiyle RP'nin kendi içindeki kadın-erkek çatışmasının da üstünün örtüldüğüne inanıldığı söylenebilir.

6.1.2.2. Cinsel Kimlik Yaklaşımları

Pazartesi dergisinin ele alınan sayısında “Hayatımızı Cinsel Kimliğimiz Belirliyor!”²⁴ başlığı altında Filiz Koçali'nin eşcinsel bireyler ile yaptığı röportajın yayımlandığı gözlemlenmiştir. Koçali'ye göre eşcinsellik, Türkiye toplumunda kadın-erkek ilişkisine dayalı aile kurumunu, gelenek ve görenekleri tahrip ettiği için toplumda kabul edilmemektedir. Eşcinsel bireylerin Türkiye toplumu içinde yaşadıkları baskı ve yürüttükleri mücadeleleri ele alan Koçali'ye göre, kadının baskı ve sömürüye maruz kaldığı aile kurumunu bilinçli olarak yıpratın eşcinseller desteklenmelidir. Buna bağlı olarak feminist hareketin bir parçası olan Pazartesi dergisinde aile kurumu, kadınların baskı ve sömürüye maruz kaldığı bir kurum olarak değerlendirilmektedir. Kadın Kimliği dergisinde ise, ameliyatla kadın olan ve “dönmenin teki” diye bahsedilen, ameliyat ile cinsiyet değiştiren gerçek adı Seyhan Soylu ama medyada “Sisi” olarak bilinen kişinin milletvekili adaylığının gündeme getirildiği bir haber metni²⁵ gözlemlenmiştir. Metin içinde Soylu'nun milletvekili seçilmesi durumunda o kadar “errrkek” arasında “ne halt yiyeceği” şeklinde yorumların yapıldığı görülmektedir. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisinde, Pazartesi dergisinden farklı olarak trans bireylere pozitif yaklaşım sergilenmediği söylenebilir.

Pazartesi dergisinde “Havva'nın Günlüğü”²⁶ adlı bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde kadınlarla ilgili her şey mizah kullanılarak ele alınmaktadır. Havva'nın Günlüğü bölümünde cinsel taciz ve tecavüz davalarında kadınların giydikleri kıyafetlerin gündeme getirilmesi eleştirilmektedir. Havva, Pazartesi dergisinin hayali

²⁴ Filiz Koçali, “Hayatımızı Cinsel Kimliğimiz Belirliyor!”, *Pazartesi Dergisi*,9(Aralık),1995, ss. 24-25.

²⁵ Ş. Semih Kavak, “Sisi De Aday Mışş...”, *Kadın Kimliği Dergisi*,9(Aralık),1995, s. 38.

²⁶ Atropa Belladona, “Havva'nın Günlüğü”, *Pazartesi Dergisi*,9(Aralık),1995, s. 14.

çıplak kadın karikatürlerinden birisidir. Havva karakteri üzerinden toplumda gündem haline gelen kadınların kıyafetlerine yapılan açıklık yorumlarının eleştirildiği gözlemlenmiştir. Pazartesi dergisinde, kadın istediği kıyafeti giymekte özgürdür ve açık kadınların uğradığı taciz olaylarında kıyafetlerin gündeme gelmesi yanlış bir tutumdur.

Kadın Kimliği dergisinde ise aynı sayıda gündem olan Kumkapı Cinayeti²⁷ olayında bir annenin 17 yaşındaki kızını “hayat kadınlarının ve dansözlerin” olduğu bir meyhaneye eğlenmeye götürmesi sonucunda kendisini tecavüz etmeye çalışan adamı bıçakla öldürmesi ve ardından feminist grupların kız ve annesi için yürüyüş yapmaları ele alınmıştır. Metin içinde geçen “sokaklar da geceler de sizin olsun. Bize Allah’ın müsaade ettiği mekanlar yeter”²⁸ cümlesi gösteriyor ki Kadın Kimliği dergisinde, geç vakitlerde, erkeklerin çoğunlukta olduğu mekanlarda kadının yer alması uygun görülmemektedir. İncelenen metinde feministlerin yürüyüşü eleştirilerek feminizmi şiddetle reddettikleri, kadın haklarını değil, insan haklarını savundukları dile getirilmektedir.

6.1.3. Şubat-1996

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1996/Şubat ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema oluşturmadıkları gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinde laiklik ve İslam, siyasal İslam, akrabalık ilişkileri ve mahremiyet, İslam ve resim konuları ele alınırken, Pazartesi dergisinde ise, İffet kavramının kadınlar üzerindeki etkisi, Kumkapı cinayeti davası, kadın partisinin kurulması, lezbiyen kadınların yaşamları konularının ele alındığı görülmektedir. Kadın Kimliği dergisinin incelenen Şubat-1996 sayısı: “Avrupa’daki Laikliği Özlerken Evdeki İslam’dan Olduk” özel sayı olarak yayımlanmıştır. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisinde, Türkiye’de laiklik talebinin İslam dininin yaşam tarzı üzerindeki etkisini tahrip ettiği yönünde bir tutum sergilendiği söylenebilir. Pazartesi dergisinin ise incelenen 1996/Şubat ayı sayısı: “İFFET: Canımızın, Onurumuzun, Mutluluğumuzun Bedeli” başlığı ile yayımlandığı görülmektedir.

²⁷ Kumkapı Cinayeti: 23 Temmuz 1995 yılında İstanbul, Kumkapı’da gerçekleşen bir cinayet olayıdır. Toplumun aylarca gündeminde kalan olayda, 17 yaşındaki Zeynep Uludağ gittiği restoranda kendisini taciz eden adamı durdurmaya çalışırken öldürmüştür. Bu olayda Zeynep Uludağ, feminist grupların kendisi için başlattıkları kampanyalar ve bu kampanyaların mahkeme üzerindeki etkisi sonucunda nefsi müdafaaдан berat etmiştir.

²⁸ Anonim, “Kumkapı Cinayetinin Düşündürdükleri”, *Kadın Kimliği Dergisi*,9(Aralık),1995, s. 6.

Kadın Kimliği dergisinin yayın danışmanı Ümmet Karakoç tarafından kaleme alınan “Medine Yapısının Hoşgörüsündeyiz”²⁹ başlıklı giriş metninde derginin bu ayki sayısında kadınları çok ilgilendirmediği düşünülen laiklik ve İslam meselesinden bahsedildiği ifade edilmektedir. Karakoç, dergide bu konunun ele alınmasıyla eski bir sistemi gündeme getirmeyi amaçlamadıklarını sadece İslam’ın hoşgörüsünü sunmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisinde okuyucu kadın kitlesinin siyasal İslam ve Laiklik meselesi gibi siyasi meselelere ilgi beslemediği yönünde değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Yine dergide herhangi bir siyasal sistemin desteklenmediği, sadece gündemde tartışılan konuların okuyucuya “tarafsız” biçimde iletildiği ifade edilse de derginin içinde yer alan laiklik ve İslam konulu metinler incelendiğinde sorunlu olan siyasal sistemin laiklik olarak değerlendirildiği görülmektedir. Pazartesi dergisinin yazı kurulu tarafından kaleme alınan “Merhaba”³⁰ başlıklı giriş metninde de derginin bir yöneticisi olmadığı için iktidar ve diğer çevrelerin rahatlıkla eleştirildiği ifade edilmektedir.

İsmi verilmeyen bir gazetede gündemde olan iki medyatik şahsiyetin ilişkilerini ve kadının bakire olmadığını belirten raporun yayınlanmasından dolayı eleştiri yazısı kaleme alındığı gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak Pazartesi dergisi içinde bu durum kişinin özlük haklarına bir saldırı olarak değerlendirildiği söylenebilir. Yine feminist kadın yayın organı olan Pazartesi dergisi içinde bakirelik olgusunun sıkça gündeme getirildiği ve bu olgunun cinsiyetçi erkek hegemonyası bir parçası olarak değerlendirildiği söylenebilir.

6.1.3.1. Siyasal İslam ve Laiklik

Kadın Kimliği dergisinde laiklik ve İslam üzerine yazılı tüm metinler incelendiğinde benzer bir değerlendirmenin yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu değerlendirmelerden ilki, Türkiye’de Laiklik kavramının kapsayıcı bir tanımdan yoksun olması, ikinci değerlendirme ise, laiklik sorununun Batı toplumuna özgü bir karakter taşımasıdır. Dergide Davut Dursun tarafından kaleme alınan “Yeni Bir Toplum Kurmanın Amacı Olarak Laiklik”³¹ başlıklı metinde laiklik kavramının sorunlu taraflarının gündeme getirildiği gözlemlenmiştir. Yazara göre, laiklik kavramının Türkiye’de mevcut yasalar içerisinde bir tanımı yapılmamıştır. Bu nedenle

²⁹ Ümmet Karakoç, “Medine Yapısının Hoşgörüsündeyiz”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 11(Şubat), 1996, s. 1.

³⁰ Anonim, “Merhaba”, *Pazartesi Dergisi*, 11(Şubat), 1996b, s. 1.

³¹ Davut Dursun, “Yeni Bir Toplum Kurmanın Amacı Olarak Laiklik”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 11(Şubat), 1996, ss. 10-11.

Laiklik kavramının Türkiye’de anlaşılan ve kabul edilen tek bir anlamı yoktur. Farklı çevrelerin laiklik kavramına yükledikleri anlamlar çeşitlendikçe karmaşık ve birbirleriyle çelişen görüşlerin ortaya çıktığını ifade eden yazar, bu kavramın bürokrasi çevreleri için ayrı, iktidarı kullanan çevreler için ayrı, dindar çevreler için ayrı bir anlam kazandığını ifade etmektedir. Benzer bir değerlendirmenin Hulusi Yazıcıoğlu’nun Kadın Kimliği dergisinde kaleme aldığı “Laiklik İslam’ın Değil, Hristiyanlığın Sorunudur”³² başlıklı metin içinde yapıldığı gözlemlenmiştir. Yazıcıoğlu’na göre, Hristiyan Batı’dan aktarılmış ne anlama geldiğini bile çoğunluğun bilmediği kavramlar tartışılmaktadır. Buna bağlı olarak Türkiye toplumunda her kesimden her düşünce ve ideoloji grubundan insanı kapsayacak tek bir laiklik anlamının olmadığı çoğunlukla kabul gören bir değerlendirme olduğu söylenebilir.

Yazıcıoğlu’nun metni detaylı incelendiğinde yazarın laikliği Hristiyanlığın kendi içinden çıkardığı bir sorun olarak değerlendirdiği gözlemlenmiştir. Ona göre, İslam toplumunda din ve inanç özgürlüğünün içeriğinin belirlenmesi ve toplumda bu içeriği oluşturacak kurum ve yaptırımların neler olması gerektiğinin tartışılması gerekirken Batı’dan devşirilen laiklik sorununun tartışılması boşa zaman harcamaktır. Kadın Kimliği dergisinde Gamze Güngörmüş Kona tarafından kaleme alınan “Laiklik ve İslamiyet”³³ başlıklı yazıda da benzer bir değerlendirmenin yapıldığı görülmektedir. Kona’ya göre, laikliğin Batı toplumlarında uygulanma nedeni ile Türkiye toplumunda uygulanma nedeni arasında derin farklar bulunmaktadır. İncelenen metinde laiklik ilkesi, Batı toplumunda kilisenin devlet ve diğer kurumlar üzerindeki baskıcı tutumunun kırılması için uygulanan gerekli bir uygulama olarak değerlendirilirken Türkiye toplumunda eski Osmanlı İmparatorluğu sistemini değiştirmek ve yerine yeni Cumhuriyet sistemini kurmak için dini toplumsal olmaktan çıkartan bir uygulama olarak değerlendirildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak laiklik kavramının Türkiye toplumuna ait bir sorun olmadığı ve Batı toplumlarından farklı bir amaç içinde uygulandığı yönünde ortak bir tutum sergilenmiştir.

Laik ve İslami sistemlerin hangisinin daha otoriter olduğu meselesi Kadın Kimliği dergisinde ele alınmıştır. Davut Dursun tarafından kaleme alınan “Yeni Bir Toplum Kurmanın Amacı Olarak Laiklik”, Gamze Güngörmüş Kona tarafından kaleme alınan “Laiklik ve İslamiyet” ve derginin araştırma grubu tarafından kaleme

³² Hulusi Yazıcıoğlu, “Laiklik İslam’ın Değil, Hristiyanlığın Sorunudur”, *Kadın Kimliği Dergisi*,11(Şubat),1996, s. 31.

³³ Gamze Güngörmüş Kona, “Laiklik ve İslamiyet”, *Kadın Kimliği Dergisi*,11(Şubat),1996, ss. 14-16.

alınan “Araştırma Dosyası: Laiklik ve İslamiyet Analizi” başlıklı metinler incelendiğinde, Türkiye’de tartışılan laik ve İslami sistemlerin otoriterlik ile bağının kurulmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Dursun’a göre, yeni bir toplum kurmaya yönelik her politika otoriter bir yapıya sahiptir. Laiklik ve İslam, iki sistemde “devlet gücüyle” yeni bir toplum kurmanın aracı olarak görüldüğü an otoriter bir yapıya sahip olmaktadır. Kona’ya göre ise, Türkiye’de geleneksel İslami değerleri yönetimden uzaklaştıran laiklik ilkesi, İslami kesim açısından belli olumsuzlukları beraberinde getirmiş olsa da diğer İslam ülkeleriyle kıyaslandığında Türkiye’nin gelişmiş olmasında laiklik ilkesinin etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu metine bağlı olarak laiklik ilkesi bir kesim için otoriter kabul edilmekle beraber toplumun geleceğine olumlu yön tayin eden bir uygulama olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Kadın Kimliği dergisinin araştırma dosyasında ise, Türkiye’de laikliğin devlet gücüyle tepeden inme bir şekilde uygulandığı için otoriter bir yapıya sahip olduğu ve sivil toplum kurumlarını ilerletecek bir anlayış olmadığı ifade edilmiştir. İslami sistemin ise dünya üzerindeki örneklerini oluşturan İran, Afganistan ve Suudi Arabistan İslam devletlerinin otoriter uygulamalarının insan haklarına saygı göstermemesi bu sistemin de laik sistem gibi otoriter bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu iki sistemin otoriter yapısından en çok etkilenen kesim kadınlardır. Ele alınan araştırma metninde kadın laik sistem içinde “başörtü sorunu”, Siyasal İslami sistem içinde de “çarşaf giyme sorunu” yaşadığı ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak her iki sisteminde uygulamaya bağlı olarak otoriter bir karaktere sahip olduğu söylenebilir.

6.1.3.2. İffet Kavramı

Pazartesi dergisinin incelenen sayısında iffet meselesi üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. İffet, cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık ve namus anlamına gelmektedir. Filiz Koçali tarafından kaleme alınan “Ne İffetli Ne İffetsiz Biz Kadınız”³⁴ başlıklı metinde ünlü oyuncu Kerem Alışık’ın boşandıktan sonra eski eşi Sibel Turnagöl’e “iffetsiz” olduğu gerekçesiyle dava açarak çocuğun velayetini almak istemesi ele alınmaktadır. Feminist yazar, gündeme gelen bu “iffet” meselesini Sibel Turnagöl üzerinden toplumdaki tüm kadınları olumsuz yönde nasıl etkilediğini ortaya koymaya çalışmıştır. Ona göre, toplum içinde kadından hep iffetli olması beklenilmektedir. Bu beklenti, aslında kadının, evde, işte ve siyasette erkekler

³⁴ Filiz Koçali, “Ne İffetli Ne İffetsiz Biz Kadınız”, *Pazartesi Dergisi*,11(Şubat),1996, ss. 1-5.

tarafından istenilen şekilde çalıştırılmasına, kullanılmasına ve yönetilmesine neden olmaktadır. Türk Ceza Kanunu'nda kadının işlediği zina suçuna erkeğin işlediği zina suçuna oranla daha ağır cezalar verildiğini dile getiren yazar, kadının toplumda “iffetsiz” olarak suçlanması halinde dayak yediği, yaralandığı hatta bazen öldürüldüğünü ifade etmiştir. Toplumda kadın devlet, hukuk ve ahlak marifetiyle erkekler tarafından iffetli veya iffetsiz olarak değerlendirilmektedir. Yazara göre, bu değerlendirmeler toplumda kadınların canlarından, onurlarından ve mutluluklarından edilmelerine neden olmaktadır. Koçali, kadının toplumda maruz kaldığı bu yargılamalara karşı kadınların bir araya gelerek karşı çıkmaları gerektiğini dile getirmiştir.

6.1.3.3. Lezbiyen Kadınlar

Pazartesi dergisinin incelenen 1996/ Şubat ayı sayısında araştırma dosyası bölümünün “Lezbiyenler Konuştu: “Gizli Kapaklı Zor Bir Dünya”³⁵ başlığıyla lezbiyen bireylere ayrıldığı görülmektedir. Lezbiyen, bir kadının başka bir kadına fiziksel ve duygusal çekim hissetmesidir. İncelenen metinde eşcinsel kadınların toplum içinde yaşadıkları sorunların ele alındığı gözlemlenmiştir. Türkiye’de eşcinsel bireylerin yaşadığı ilk sorun kişinin bu durumu kabul etmesiyle başlamaktadır. Toplumda kızların sadece erkeklerden hoşlanabileceğinin varsayılması onlar için öncelikle bu durumun kendileri tarafından kabul edilmesini güçleştirmektedir. Buna bağlı olarak toplum içinde yer alan cinsel kimlik ve yönelimler kanunlar çerçevesinde belirlenirse de değerler aracılığıyla toplumda belirlenmektedir. Türkiye toplumunun değerler sistemi içinde, kadın ve erkek cinsiyet kimliği dışında üçüncü bir cinsel kimliğin meşru olarak kabul edilmediği söylenebilir. Eşcinsel bireylerin yaşadığı ikinci sorun ise bu cinsel yönelimin ortaya çıkmasıdır. Sonrasında devam eden sorunlar ise aşık olunan kadına duyguların itiraf edilememesi ve edildiği takdirde aşağılanarak reddedilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye’de eşcinsel bireylerin tüm toplumsal kurumlar tarafından yok sayıldığı ve haklarını cinsel kimlikleriyle aramalarının mümkün olmadığı dergi içinde ifade edilmektedir. Feminist hareketin bir parçası olan Pazartesi dergisinde, lezbiyen bireyler için yasal düzenlemeler yapılmasına yönelik taleplerin dergi aracılığıyla gündeme getirildiği görülmektedir.

³⁵ Anonim, “Lezbiyenler Konuştu: Gizli Kapaklı Zor Bir Dünya”, *Pazartesi Dergisi*,11(Şubat),1996a, ss. 16-17.

Pazartesi dergisinin bu girişimini feministlerin, “özel olan politiktir” söyleminin dergiye yansıyan konularından biri olduğu söylenebilir.

6.1.3.4. Kadın Partisi Tartışması

24 Aralık 1995 genel seçimlerinden sonra kadınların siyasi parti kurması konusu Pazartesi dergisinde ele alınmıştır. Fatma Berktaş, Şirin Tekeli ve Aksu Bora tarafından hazırlanan “Kadın Partisi Kurulsun Mu?”³⁶ başlıklı dosyada kadınların bir parti etrafında örgütlenmeleri tartışılmıştır. Berktaş’a göre, kadınların siyasi parti kurması yasal olarak meşru ve mümkündür. Kadınların siyasal örgütlenme haklarının olduğunu ifade eden yazar, kadınların “kadın olmak” konumu dışında farklı sınıfsal, etnik ve ideolojik aidiyetleri paylaştığı ve aidiyetler dolayısıyla da farklı yönelim ve kaygıların kurulan siyasi partiye aktarılacağını ifade etmiştir. Kurulacak olan bir kadın partisinde bu tür farklı aidiyetlerin nasıl birleştirileceği ve kadın bakış açısı ile oluşturulacak hedeflerin nasıl şekilleneceği önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Aksu Bora, kadınlar adına kurulacak partinin sadece kadın partisi olduğu için desteklenmesini sorunlu bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Seçim öncesinde başlayan “kadın adayları destekleme” tavrı ile “kadın partisi kurulsun” tavrının benzer bir sorunu bünyesinde barındırdığını ifade eden yazara göre, her kadının “kadınlık” tanımının birbirinden farklı olacağından dolayı kurulan kadın partisinin tüm kadınların taleplerine cevap veremeyecektir. Şirin Tekeli’nin kadın partisinin kurulmasını açık biçimde desteklemediği görülmektedir. Ona göre, gelecek yıllarda siyasi katılımın biçimi mutlaka değişecektir, dolayısıyla kadınların siyasi katılım için yeni biçimler bulmak yerine eski siyasi katılım biçimine bu kadar kafa yormaları doğru değildir. Kurulacak olan kadın partisinin diğer partilerden oy kaydırabilmek için kendi talepleriyle diğer kesimlerin taleplerini harmanlaması gerekecektir, dolayısıyla kadın bakış açısını siyasi iktidar uğruna başka kesimlerin talepleriyle harmanlamak doğru değildir. Tekeli’ye göre feministler “özel alan politiktir” diyerek iktidar mücadelesinin alanını genişletmiştir, dolayısıyla kadın bakış açısını siyasi iktidar mücadelesinde bir parti yapısıyla sınırlandırmak doğru değildir.

6.1.4. Kasım-1996

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1996/Kasım ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema oluşturmadıkları, fakat benzer konulara değindikleri gözlemlenmiştir. Türkiye’deki kadın sivil hareketleri konusunun her iki

³⁶ Fatma Berktaş, vd. ,“Kadın Partisi Kurulsun Mu?”, *Pazartesi Dergisi*,11(Şubat),1996, ss. 10-11.

dergide de ele alındığı görülmektedir. Kadın Kimliği dergisinde, 1996/Kasım ayı sayısında Türkiye’de sivil kadın hareketleri, Müslüman aydın kadın kimliği ve Müslüman kadınların kamusal alan talepleri gibi konular ele alınırken, Pazartesi dergisinde ise, Türkiye’de Laik/İslam-kadın araştırmaları, İslamcı kadınlar arasındaki farklılıklar ve İslamcı kadın hareketlerinin düşünsel gelişimi gibi konuların ele alındığı görülmektedir. İki yayın organının birbirinden farklı olarak ele aldıkları konular ise gecekondular, doğum kontrol metodları, Anayasa’nın erkekleri kapsayan zina suçuna ait 441. Maddesinin kaldırılması, toplumda dayatılan annelik duygusu ve üvey annelerin toplum ve aile içinde yaşadığı zorluklardır.

6.1.4.1. Türkiye’de Kadın Hareketleri

Kadın Kimliği dergisinde Ömer Çaha ile yapılan “Sivil Kadın Hareketi Var mı?”³⁷ başlıklı röportaj metninde Türkiye’deki sivil kadın hareketinin tarihsel sürecinin ele alındığı gözlemlenmiştir. Çaha’ya göre, Türkiye’de kadın hareketini ortaya çıkaran faktör, kapitalizm ile birlikte aile, ekonomi ve eğitim kurumunun birbirinden ayrılmasıdır. Geleneksel toplumlarda aile hem ekonomi hem de eğitim kurumunun merkezinde yer almaktadır. Ekonomik yaşamın kamusal alana taşınmasıyla birlikte aile yaşamıyla sınırlı olan kadın toplumsal hayattan kopma süreci yaşamıştır.

Çaha, 1840’lı yıllardan itibaren Osmanlı’da devletçi elit kesimin modernleşmenin gereği olarak kadının kamusal alanda hem eğitilmesine hem de çalışmasına ön ayak olduğunu ifade etmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı ile Osmanlı’da erkekler “vatandaş” statüsüne kavuşurken, kadınlar bu kazanımdan mahrum edilmiştir. Bu mahrumiyetin oluşturduğu sıkıntılar ilk olarak kamusal alanda eğitim alan bu kadınlar tarafından dile getirildiğini ifade eden yazara göre, Osmanlı’da kadınlar kamusal yaşamda erkeklerle aynı statüyü paylaşmak, tekeşlilik, boşanma ve siyasal haklar gibi yerel sorunlar üzerinde durmaya başlamıştır. Kadının kamusal alanda eğitilmesi Türkiye’de kadın hareketlerinin temelini atmıştır. Ona göre, Osmanlı’da ortaya çıkan bu “feminist hareket Cumhuriyet döneminde kesintiye” uğramıştır. Osmanlı’da oluşmaya başlayan kadın hareketinin feminist hareket içinde ele alındığı söylenebilir.

³⁷ Ömer Çaha, “Sivil Kadın Hareketi Var mı?”, *Kadın Kimliği Dergisi*,19(Kasım),1996, ss. 10-13.

Aynı dergi içerisinde Nurgül Gök Karakoç tarafından kaleme alınan “Aydın Müslüman Kadın”³⁸ başlıklı metinde ise farklı bir görüşün ifade edildiği gözlemlenmiştir. Karakoç’a göre, 1980’den sonra ivme kazanan Müslüman kadın hareketi, Osmanlı devrinin sonlarında yetişmeleri yarım kalan mücadelenin tamamlayıcısıdır. Yani, doksanlı yıllarda var olan Müslüman kadın hareketinin kökleri, Osmanlı’nın son dönemlerinde oluşmaya başlayan kadın hareketine dayanmaktadır. Pazartesi dergisinde Aynur İlyasoğlu tarafından kaleme alınan “İslamcı Kadın Hareketinin Bugünü Üzerine Notlar”³⁹ başlıklı metinde de İslamcı kadın hareketi üyesi olarak ifade edilen Mualla Gülnaz’ın İslamcı kadın hareketini, Osmanlı kadın hareketinin geleneğine bağladığı ifade edilmiştir. Metnin tamamı incelendiğinde feminist yazarın bu iddiaya karşı çıkmadığı gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak Osmanlı’nın son zamanlarında ortaya çıkıp sonrasında kesintiye uğrayan kadın hareketi, o gün içerisinde İslamcı Kadın Hareketi’nin başlangıç noktası olarak değerlendirildiği söylenebilir.

Osmanlı devlet modernleşmesinde kadının kamusal alana dahil edilmesinin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki kadınların “potansiyel işgücü” olarak devlete ait dokuma fabrikalarında çalıştırılmasıdır. İkinci neden ise kadının kamusal alandaki görünürlüğünün “batılılaşmanın simgesi” olarak değerlendirilmesidir. Çaha, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra kadınlara verilen rollere devrimlerin “koruyucu bekçisi” olmasının da eklendiğini ifade etmiştir. Türkiye’de gerçekleşen devrimler devletçi elitin “tepeden inme” uygulamaları olduğu için toplumsal olarak belli bir sınıf tarafından uygulanması ve korunması gerekmiştir. Gerçekleştirilen devrimleri korumaya çalışmak kendi içinde iki politikanın üretilmesine neden olmuştur. Çaha’ya göre, bunlardan biri Osmanlı’daki devletçi elitin kadın konusundaki tüm kazanımlarının Kemalist kadroya mal edilerek kadınların rejime minnettar kılınmasıdır. Diğer ise 1930’lu yıllarda tüm sivil toplum unsurları gibi kadın hareketinin de tasfiye edilerek devletin öngördüğü bir kamusal alana dahil edilmesidir.

Çaha, Türkiye’de feminizmin 1980 sonrası dönemde kadının toplum içinde yaşadığı sorunlar çerçevesinde, okumuş kadınlar öncülüğünde “canlanmaya başladığını” ifade etmiştir. İfadeler incelendiğinde “canlanmaya başlamak” demek var olan bir şeyin önce yok olması sonra tekrardan var olması anlamına gelmektedir. Yani,

³⁸ Nurgül Gök Karakoç, “Aydın Müslüman Kadın”, *Kadın Kimliği Dergisi*,19(Kasım),1996, ss. 4-6.

³⁹ Aynur İlyasoğlu, “İslamcı Kadın Hareketinin Bugünü Üzerine Notlar”, *Pazartesi Dergisi*,20(Kasım),1996, s. 8.

Çaha Türkiye’de 1980’li yıllarda oluşmaya başlayan feminist kadın hareketini, Osmanlı’nın son dönemlerinde ortaya çıkan kadın hareketinin devamı olarak ele alındığı görülmektedir. İncelenen metinde Türkiye’de feminizmin yapısal olarak Kadın Hakları Hareketi ve Kadın Kurtuluşu Hareketi anlayışı arasında gidip geldiği ifade edilmiştir. Çaha’ya göre, Türkiye’deki feminizmin en büyük başarısı kadının kamusal alanda yer almasını sağlamasıdır. Kadınların tekrardan bir kadın hareket ile kamusal alana dahil olması İslami kesimdeki kadınları da etkilediğini düşünen yazar, 1987’de başlayan “başörtü yasağı” meselesine karşı İslami kesimin vermiş olduğu mücadeleyi de feminist hareketin içine yerleştirdiği görülmektedir.

Türkiye’de 1990’lı yıllara gelindiğinde dinsel değerleriyle kamusal yaşama katılmaya çalışan Müslüman kadınların verdikleri mücadelenin kadının kamusal yaşamla bütünleşmesini sağlayan en aktif hareket olmuştur. Çaha’ya göre, o yıllar içerisinde cereyan eden İslamcı kadın hareketleri, geleneksel rollerini yeniden gözden geçiren İslami kadın gruplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. İslami kesimde oluşan bu özel gruplar feminizm ile örtüşmektedir. İncelenen metinde kadının kendi kimliğini, kişiliğini ve haklarını feminist olmadan da koruyup geliştirebileceği yönünde tutum sergilenirse de feminist olmak, kadınların örgütlü bir harekete dahil olmasını sağlayan unsur olarak değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak kadınların feminist harekete dahil olması devlete karşı bir baskı unsuru olmak ve birtakım kazanımlara daha rahat ulaşmak açısından önemli olarak değerlendirilmektedir.

6.1.4.2. Kemalist, İslamcı ve Feminist Kadın Kimliği

Pazartesi dergisinin 1996/Kasım ayı sayısında, Yaprak Zihnioğlu tarafından kaleme alınan “Kadınlar Arasında Laik-İslamcı Kutuplaşması”⁴⁰ başlıklı metinde Türkiye’deki laik-İslamcı geriliminin kadınlar üzerindeki etkisinin ele alındığı gözlemlenmiştir. Zihnioğlu’na göre, Türkiye’de laik kesim ile İslami kesim arasındaki temel ayrılık savunulan siyasi rejimden kaynaklanmaktadır. Laik kesim, laik devlet rejimini; İslami kesimin ise İslami devlet rejimini talep etmektedir. Yazara göre, laikliği savunan kadınlar, poligami(erkek için çok eşlilik), talak(üç defa boş ol denilerek erkeğin kadını boşaması) ve örtünme gibi İslam’ın patriyarkal(ataerkil) uygulamalarına karşı çıkmaktadır. Buna bağlı olarak feminist yazarın İslam’ın bazı uygulamalarını “ataerkil” uygulamalar olarak değerlendirdiği görülmektedir.

⁴⁰ Yaprak Zihnioğlu, “Kadınlar Arasında Laik-İslamcı Kutuplaşması”, *Pazartesi Dergisi*,20(Kasım),1996, ss. 6-7.

Laik kadınların, İslam devletine ve şeriata, kadının çalışma hakkına, kanun önünde eşit olma hakkına engel olduğu için karşı çıktıklarını ifade eden yazar, feministlerin laikliği savunmakla beraber laiklik dışına taşan talepleri olması bakımından farklı bir grup ve kadın hareketi oluşturduğunu ifade etmiştir. İslam'ın temel kavramlarından birisi olan şeriat, “kaynağını Allah'tan alan ilke, kural ve yargılar bütünü” (Aydın, 2011: 433) anlamına gelmektedir. Ona göre, feminist kadınların programı laiklikle sınırlı kalmayıp, kadınları ezen erkek egemen sistemin son bulması için eşitsizliklere karşı mücadele ederek kadınların kurtuluşunu sağlamaya çalışmaktadır. Bu mücadele, İslamcı geleneğin içindeki ataerkil uygulamalara da Kemalist geleneğin içindeki ataerkil uygulamalara da başkaldırmak anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak feminist yazarın, Türkiye’de yürütülen feminist politikayı “Kadın Kurtuluşu Hareketi” içinde değerlendirdiği ve feminist kadınların mücadelesini de kadın hareketleri içerisinde İslamcı ve laik kadınlardan farklı bir kategoriye yerleştirdiği görülmektedir. Türkiye’de laik-İslamcı gerilimi üzerinden kutuplaşan kadınların kamusal yaşama dahil olma pratikleri birbirinden farklıdır.

Türkiye’de laik kadınların önde gelen grubu “Kemalist Kadın” olarak nitelendirilmektedir. İncelenen metinde Kemalist kadınlar, kadın hakları anlayışını milliyetçilik ve devletçilik ilkesine dayandırdıkları ileri sürülmüştür. Bundan dolayı yazar, Kemalist kadın hareketini “toplumsal cinsiyet körü” ve “anti-feminist” bir kadın hareketi olarak değerlendirmektedir. Sürekli olarak “yükselen İslam tehlikesinden” bahseden Kemalist kadınların, İslam patriyarkasına karşı çıkarken, Kemalist patriyarka diliyle konuştukları ifade edilmiştir.

İncelenen metinde İslamcı kadınlar ise, İslamcı erkeklerin yolundan giden ve İslam’a dayalı ataerkil düzenin savunuculuğunu üstlenen kesim olarak değerlendirilmektedir. Yazara göre, İslamcı kadınların “İslamlaştırma” politikasıyla bir sıkıntısı yoktur. Çünkü, boşanma ve çokeşlilik Türk Medeni Kanunu ile kadının lehine olacak şekilde düzenlenmiştir, bu nedenle bu konuda mücadele vermelerine gerek kalmamıştır. Örtü meselesi İslamcı kadınların verdiği en büyük mücadeledir. Ayrıca, örtünme meselesi İslamcı erkeklerin Batı’ya karşı kullandıkları bir simge olarak değerlendirilmekte ve İslamcı kadınların bu simgeyi “kanlarının son damlasına kadar” savundukları ifade edilmektedir. İslamcı kadınların, toplumda “iyi bir Müslüman anne ve eş” kimliği oluşturmaya çalıştıkları öne sürülmektedir. Pazartesi dergisinde, İslamcı kadınların “İslam’ı yaşamak” adıyla gösterdikleri tüm çaba,

toplumda erkek egemenliğini pekiştiren kadın kimliğinin inşasını saylayan uygulamalar olarak değerlendirildiği söylenebilir. Türkiye’de İslamcı kadınların “İslam Feminizasyonu” politikasından bihaber olduğunu ifade eden feminist yazar, İslamcı kadınların tüm enerjilerini kadının iyi bir anne ve eş olmasına harcadıklarını ifade etmektedir. İslamcı kadınlar politik olarak laikliğe karşı, ideolojik olarak feminizme karşı konumlanmaktadır. İslamcı kadınların feminizmin tezlerine karşı kayıtsız kalmadığını ifade eden yazar, oluşan farkındalığın antitez üretmek için kullanıldığını düşünmektedir.

İncelenen metinde Türkiye’de feminizm, ırkçı, milliyetçi ve laik çizgiden bağımsız farklı bir çizgi olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Yazara göre, Kemalist kadınların eylem biçimi tesettürlü kadınlara şiddet içerdiği için feminizm ile örtüşmemektedir. Feminizmin tonu olmayan hiçbir laiklik anlayışının savunulmaması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle İslamcı kadınlar ile tartışma ve diyalogların sürdürülmeli ve sonu şiddete varan Laik-İslamcı kutuplaşmasına karşı çıkılmalıdır. İslamcı kadınların ise İslamcı erkeklerin egemenliğini pekiştiren “İslam’ı yaşamak” programlarına karşı “şiddetsiz toplumsal muhalefeti” savunarak karşı çıkılmalıdır. Buna bağlı olarak, yazarın toplumda “feminist eleştiriyi yükselmeye” çalıştığı söylenebilir.

Kadın Kimliği dergisinde Nurgül Karakoç tarafından kaleme alınan “Aydın Müslüman Kadın” ile Ayla Ağabegüm tarafından kaleme alınan “Sen Aydın Olamazsın”⁴¹ başlıklı metinlerde İslami kesimdeki kadınların toplumsal taleplerinin ele alındığı gözlemlenmiştir. Karakoç’a göre muhafazakar kadın, kamusal alanda varlığını inancı ile göstererek dini kimliğine bilinçle sahip çıkarak her alanda olmayı talep etmektedir. Ağabegüm’e göre de muhafazakar kadın, çağdaş, laik kadın sıralamasında inancını yaşayan kadın olarak yerini alabilmeyi talep etmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için İslami kesimin inancıyla katılım sağlayabileceği okulların, televizyon kanallarının ve gazetelerin kurulduğu ifade edilmektedir.

Karakoç’un kaleme aldığı metinde Kemalist rejime ve feminizme karşı eleştiri yapıldığı gözlemlenmiştir. Kemalist rejim tarafından yapılan devrimlerin Türkiye’de kadına pek çok siyasi ve sosyal hak kazandırdığı ve bu haklar sayesinde kadının toplum içinde yükseltildiği iddia edilse de aslında kadına verilen bu haklar bazı şartlar karşılığında verilmiştir. Bunu bir örnek üzerinden açıklayan Karakoç, kadına tanınan

⁴¹ Ayla Ağabegüm, “Sen Aydın Olamazsın”, *Kadın Kimliği Dergisi*,19(Kasım),1996, ss. 7-9.

eğitim hakkının tđm toplumsal kadın gruplarını kapsamadığını belirtmiştir. İnancı gereği bařörtđlđ kadınların üniversitelere alınmaması eğitim hakkının gasp edilmesi anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak Kemalist rejimin kadına kazandırdığı eğitim hakkının şartı, inanç ve değerlerin kamusal alana taşınmaması olduğu söylenebilir. Karakoç’a göre, feminist kadınlar ise halkı ve gelenekleri dışlamaktadır. Feminist kadınların bu dışlayıcı tutumla kategorileşerek bir taraf haline geldiği ve tđm kadınları kapsayan bir hareket olmaktan çıktığı söylenebilir. Karakoç’a göre, Müslđman kadın ise talep ettiği hakları feminist kadınlar gibi kategorileşerek değil, farklı yöntemler kullanarak almaya çalışmaktadır. Bu yöntemlerin başında geleneklerin toptan dışlanması yerine kötü ve yanlış taraflarının ayıklanmasının geldiği söylenebilir. Doğu-Batı kđltür ikilemi içinde Müslđman kadının her iki kđltürden birini diğerine tercih etmediğini ifade eden yazar, İslami kesimdeki kadının her iki kđltüre eleştirel yaklaştığını ileri sürmüştür. Buna bağlı olarak feminist ve Kemalist kadınların bu iki kđltürden birini diğerine tercih ettiği ve bu tercihinde Batı kđltürü olduğu söylenebilir.

Karakoç’a göre Türkiye’de kadının “aydın” olmasını engelleyen iki unsur vardır. Bunlardan ilki, aile içi tđm işlerin sorumluluğunun kadına bırakılmasıdır. İkinci unsur ise, devletin baskıcı tutumudur. Kadın Kimliği dergisinde Nevval Sevindi tarafından kaleme alınan “Aydın Kadın Diğer Kadınları Seven Kadındır”⁴² başlıklı metinde Karakoç’un tespitinin desteklendiği görđlmektedir. Sevindi’ye göre aydın, halka, kamuoyuna ve yerleşik düşüncelere karşı fikir üretme sorumluluğuna sahip kişidir. Toplumda karşı çıkmak eylemi “kadınca” bulunan bir eylem değildir. Bu nedenle Türkiye toplumunda karşı çıkan kadını ilk önce hembinsi sonra da erkek aşağılmaktadır. Sevindi’nin bu konuda öne sürdüğu ikinci tespiti ise, kadının kamusal alanda yaptığı işlerin “işe yaramaz işler” olarak değerlendirilmesidir. Ona göre aydın, toplumla ilişkisini canlı tutan kişidir. Fakat, Türkiye’de kadın meslek sahibi olsa bile yüzü topluma değil, evine dönüktür. Bu nedenle kadının “işe yarar” olması için önce evinde iyi bir aşçı, anne, eş veya temizlikçi olması gerekmektedir.

Kadın Kimliği dergisinde Faruk Başer tarafından kaleme alınan “Gelin Kaynana”⁴³ başlıklı metinde İslam’a uygun aile yapısının ele alındığı gözlemlenmiştir. Başer’e göre, İslam’a uygun aile sanılanın aksine mahremiyet sınırlarını aşacak şekilde kalabalık değildir. Karı-kocanın kendilerine ait üniteleri olmakla birlikte kaynana ve

⁴² Nevval Sevindi, “Aydın Kadın Diğer Kadınları Seven Kadındır”, *Kadın Kimliği Dergisi*,19(Kasım),1996, ss. 16-17.

⁴³ Faruk Başer, “Gelin Kaynana”, *Kadın Kimliği Dergisi*,19(Kasım),1996, ss. 18-19.

kayınpeder de bu yapıda yaşayabilir. Yazar bu durumun bir şart olmadığını belirtse de istenilen bir durum olarak okuyucuya öğütlendiği söylenebilir. İncelenen metinde kadının aile içindeki konumu Kadın Kimliği dergisinde sıkça rastladığımız “ev hanımı, eş ve anne” olarak ifade edilmiştir. İslam’da kadının çalışmasının haram olarak kabul edilmediğini ifade eden yazara göre, ihtiyaç olmadıkça kadının çalışması pek çok açıdan sıkıntı doğurmaktadır. Bu sıkıntılar kamusal alanda kadının ezilmesi ve sömürülmesi, ailenin dağılması, çocuk bakımının ihmal edilmesi ve işsizliğin artmasına neden olması şeklinde açıklandığı görülmektedir. Ona göre, kadının tüm yeme, içme ve barınma masrafı kocaya aittir. Bu nafakaya karşı kadından beklenen ise, “ırzını ve namusunu koruyarak kocasına arkadaş olmak” şeklinde ifade edilmektedir

Pazartesi dergisinde Gülnar Savran tarafından kaleme alınan “Kadın Çevresi’nden Pazartesi’ye”⁴⁴ başlıklı metinde Türkiye’de feminist kadın hareketinin tarihsel perspektiften ele alındığı gözlemlenmiştir. Savran, 1984 yılında feministlerin Kadın Çevresi adıyla ilk özerk yapıyı ortaya çıkardıklarını ifade etmiştir. Kadın Çevresi’nin geniş kapsamlı bir proje olduğunu ifade eden Savran, eğitim hizmetleri, çayevi, ücretsiz danışmanlık, kadın ürünlerinin tanıtımı, arşiv ve kitaplık gibi hizmetler verdiğini dile getirmiştir. Buna bağlı olarak Kadın çevresi, Türkiye’de feminizmin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. 1985 yılında “Kitap Kulübü” kurulmuştur. Kitap Kulübü, “kürtaj, anne-kız ilişkileri, kadın cinselliği, kadın emeği ve feminizm” gibi konuların tartışıldığı ilk örgütlü mekan olarak ele alınmıştır. Savran, 1987 yılında Kadın Çevresi kadınları tarafından “Feminist” isimli derginin çıkarıldığını ifade etmiştir. Feminist dergisi, Türkiye’de çıkarılan ilk feminist kadın dergisidir. Yine aynı yıl içinde “Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası” başlatılmıştır. Bu kampanya, Türkiye’de kadınlar tarafından düzenlenen ilk feminist kampanyadır. Bu kampanyanın önemini Savran, özel alanın politikasının yapılmasının ilk deneyimi ve ilk kadın yürüyüşü olarak açıklamıştır. Kadınların özel alanda yaşadığı sorunların siyasetin gündemine girmesini sağlayan feminist kadınlar bu dönemde pek çok kampanya düzenlemeye başlamıştır. Bunlar, “Cinsel Tacize Karşı Kampanya”, ceza yasasının fahişelere tecavüz edilmesini meşrulaştıran “438. Maddeye Karşı Kampanya” ve “Boşanma Kampanyası”dır. Bu nedenle incelenen metinde Savran,

⁴⁴ Gülnur Savran, “Kadın Çevresi’nden Pazartesi’ye”, *Pazartesi Dergisi*, 20(Kasım),1996, s. 18.

Türkiye’de feminizmin 1987-1990 arası dönemini yoğun kampanyalar dönemi olarak ifade eder. 1988 yılında ikinci feminist dergi olan “Kaktüs” çıkartılmıştır.

6.1.5. Ocak-1997

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1997/Ocak ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema işlemedikleri görülmektedir. Kadın Kimliği dergisinin 1997/Ocak ayı sayısında “tasavvuf ve kadın” konusu ele alınırken, Pazartesi dergisinde ise kadına yönelik şiddet konusunun ele alındığı görülmektedir. Pazartesi dergisinde, Türkiye’de başörtüsü nedeniyle kamusal alandan dışlanan kadınların ve üçüncü cinsel kimlik olarak tanımlanabilecek travestilerin toplumda yaşadıkları sorunları ele alan metinlerin yer aldığı gözlemlenmiştir.

6.1.5.1. Tasavvuf ve Kadın

Kadın Kimliği dergisinde “Kadından Şeyh Olur Mu?”, “Tasavvuf’un Cinse Bakışı” ve “Türk İslam Tasavvuf’unda Kadın İmajı” başlıklı metinlerin hepsinde Tasavvuf ve kadın konusunun ele alındığı gözlemlenmiştir. Batı tipi mistisizmden farklı olan tasavvuf, “müminin açık vahye dayanan bir bilginin dışında, bir iç aydınlanma yoluyla, ilahi bilgiye doğrudan ulaşabileceğini, onun bir vecd ve istiğrak halinde yakalanabileceğini kabul eden düşünce, inanç ve yaşama biçimidir” (Aydın, 2011: 446). Kadın Kimliği dergisinde Necla Pekolcay tarafından kaleme alınan “Türk-İslam Tasavvuf’unda Kadın İmajı”⁴⁵ başlıklı metinde Müslüman Türk toplulukları içinde geniş bir coğrafyaya yayılan tarikatlarda kadının yerine değinildiği gözlemlenmiştir. Ona göre Müslüman Türk topluluklarının oluşturduğu tarikatlarda kadın, saygıya layık bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Müslüman Türk tasavvufunda kadın “önsezisi kuvvetli ana” imajına sahiptir. Türk İslam tasavvufu içinde kadının nurani güzelliğinin işlendiği de incelenen metinde yer almaktadır. Yazara göre, Allah’ın cemal sıfatı, nuru ehlibeyt kadınları Hz. Hatice, Ayşe ve Fatıma’da tecelli etmiştir bu yüzden tasavvufta kadının güzelliği maddi olarak değil, manevi boyutta işlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinde aynı konuyu farklı açıdan ele alan diğer bir metin ise derginin yayın danışmanı Ümmet Karakoç’un tasavvuf üzerine araştırmaları bulunan Prof. Dr. Süleyman Uludağ ile yaptığı “Kadından Şeyh Olur Mu?”⁴⁶ başlıklı söyleşi metnidir.

⁴⁵ Necla Pekolcay, “Türk-İslam Tasavvufunda Kadın İmajı”, *Kadın Kimliği Dergisi*,21(Ocak),1997, s. 17.

⁴⁶Süleyman Uludağ, “Kadından Şeyh Olur Mu?”, haz. Ümmet Karakoç, *Kadın Kimliği Dergisi*,21(Ocak),1997, ss. 6-8.

Uludağ ile yapılan söyleşi metninde tasavvufun kadına bakış açısının ele alındığı gözlemlenmiştir. Uludağ'a göre, tasavvufta genellikle kadın-erkek ayrımı yapılmaya bile bazı mutasavvıflar kadını manevi hayat açısından sakıncalı gördükleri için kadından uzak durmuşlardır. Tasavvufta temel haklar itibariyle kadın erkeğe eşit sayılmıştır. Yazar bu tezini tasavvufta her iki cinse de aynı ahlak anlayışının ve ibadet şeklinin sorumlu tutulmasını örnek vererek açıklamıştır. Erkek hangi ahlak kurallarına tabi ise kadın da aynı ahlak kurallarına tabidir. Buna bağlı olarak yazar, kadından şeyh olabileceğini de ifade etmektedir. Benzer değerlendirmelerin yapıldığı bir başka metin ise Kadın Kimliği dergisinde Ömer Lütfü Mete tarafından kaleme alınan "Tasavvuf'un Cinse Bakışı"⁴⁷ başlıklı metindir.

İncelenen bu metinde yazar, tasavvufun kadına ve erkeğe "bir" olarak baktığını ifade etmiştir. Buna bağlı olarak tasavvufta kadın-erkek ayrımı yapılmadan "insan" olarak değerlendirildiği söylenebilir. Yazara göre, kadın ile erkek arasında doğal bir farklılık mevcuttur ve bu farklılıklardan yapay çatışmalar çıkarılmaktadır. Tasavvufta ise "kamil insan" olmak için kadın ile erkek aynı eylemleri yaparlar. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisinde tasavvufun kadına bakış açısı, olumlu yönde olduğu söylenebilir. Türk İslam tasavvufunda kadının önemli ve saygıya layık görülen bir varlık olarak ele alındığı görülmektedir. Kadın Kimliği dergisi ile Pazartesi dergisi karşılaştırıldığında ise, Pazartesi dergisinde bu konunun ele alınmadığı gözlemlenmiştir.

6.1.5.2. Kadına Yönelik Şiddet

Pazartesi dergisinin 1997/Ocak ayı sayısında kadına yönelik şiddet konusunun ele alındığı gözlemlenmiştir. Dergide yayımlanan metinler incelendiğinde Nesrin Tura tarafından kaleme alınan "Öldürülüyoruz! Kadın Kısıyımı Politik Bir Olgudur"⁴⁸ ile Yeliz Bekar tarafından kaleme alınan "Eğitimli Kadın da Dayak Yiyor ve Gizliyor"⁴⁹ başlıklı metinlerde kadına yönelik uygulanan şiddet konusunun yer aldığı gözlemlenmiştir. Nesrin Tura, yazısında toplumu düzenleyen maddi-manevi tüm mekanizmaların (gelenek, töre, din, yasa vb.) kadınların erkekler tarafından kontrol altına alınmasına hizmet ettiğini ileri sürmüştür. Ona göre, Türkiye'de kadın daha çok aile içi şiddete (namus cinayetleri, aile infazları ve dayak) maruz kalmaktadır.

⁴⁷ Ömer Lütfü Mete, "Tasavvufun Cinse Bakışı", *Kadın Kimliği Dergisi*,21(Ocak),1997, ss. 9-10.

⁴⁸ Nesrin Tura, "Öldürülüyoruz! Kadın Kısıyımı Politik Bir Olgudur", *Pazartesi Dergisi*,22 (Ocak),1997, ss. 1-5.

⁴⁹ Yeliz Bekar, "Eğitimli Kadın da Dayak Yiyor ve Gizliyor", *Pazartesi Dergisi*,22(Ocak),1997, s. 9.

İncelenen metinde bu şiddetin temelinde yatan nedenin ise erkek egemen zihniyet olarak ele alındığı görülmektedir. Yazara göre, namus cinayeti işleyen erkeğe toplum içinde “kahraman” muamelesi yapılarak bu cinayetler meşrulaştırılmakta ve çoğu kez öldürülen kadınların davranışları, giyimleri, hayatları daha çok sorgulanmaktadır.

Tura, kaleme aldığı yazısında dünya genelinde kadınların sadece “kadın oldukları” için öldürülebildiğine dikkat çekerek “kadın kıyımı” kavramına değindiği gözlemlenmiştir. Kadın kıyımı, kadınların kadın oldukları için sistematik şekilde öldürülmesidir. Sistematik şiddet, kız bebeklerin öldürülmesinden namus cinayetlerine, cadıların yakılmasından pornografide kadınların kurban edilmesine kadar uzanmaktadır. Türkiye dahil dünyanın pek çok yerinde erkek çocukların kız çocuklarından üstün tutulması nedeniyle kız çocuklarının ihmal edildiği ve açlıktan öldüğünü ifade eden yazar, kadınların kendi bedenlerini kontrol etme hakkına sahip olmadığı için sağlıklı koşullarda kürtaj yaptıramamaktan dolayı da her yıl binlerce kadın öldüğünü ifade etmiştir. İncelenen metinde kadınların cinsel şiddete(taciz, tecavüz) maruz kalmamaları için evlere kapatıldığı da ileri sürülen iddialardan birisidir. Metnin içerisine “İmam Nikahlı Eşini Döve Döve Öldürdü, Erkekliğiyle Alay Eden Dostunu Vurdu, Meze Hazırlamadı Diye Eşini Vurdu, Eve Geç Dönen Karısını Vurdu, Başörtüsü Takmayan İki Kız Kardeşini Sokak Ortasında Öldürdü” başlıklı gazete haberleri eklenerek “kadın kıyımı” olgusunun somut örnekleri gösterilmiştir.

Yeliz Bekar tarafından kaleme alınan “Eğitimli Kadında Dayak Yiyor ve Gizliyor” başlıklı metinde, Kadın Dayanışma Vakfı⁵⁰ tarafından yürütülen “Kadının İnsan Hakları Projesi” içerisinde gerçekleştirilen saha çalışmasından ortaya çıkan veriler değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye’de kadının psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldığı, lise ya da üniversite mezunu olan kadınların bile ekonomik bağımsızlıklarının olmadığı, çocuk bakımı ve sorumluluğunun eğitim seviyesi yüksek, maddi durumu iyi olan ailelerde bile kadına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Buna rağmen yazar, Türkiye’deki eğitim programlarında “aile içi şiddet” konusuna hiç yer verilmediğine dikkat çekmiştir.

Pazartesi dergisi ile Kadın Kimliği dergisi kadına yönelik şiddet konusunda karşılaştırıldığında, Kadın Kimliği dergisinin 1997/Ocak ayı sayısında bu konuyu ele

⁵⁰ Kadın Dayanışma Vakfı, 1993 yılında feminist ilkeler doğrultusunda kurulan kadın sivil örgütüdür. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı kadına yönelik her türlü şiddetle mücadele etmek, şiddet karşısında kadın dayanışmasını güçlendirmek ve yaygınlaştırmak için çalışmalar yürütmektedir.

almadığı gözlemlenmiştir. Fakat, farklı bir sayısında Kadın Kimliği dergisi aile içi şiddet konusunu ele almıştır. Kadın Kimliği dergisinin 1995/ Temmuz-Ağustos ayı sayısında “Vehbi Vakkasoğlu ile Söyleşi” ve “Mor Çatı” başlıklı metinlerde aile içinde erkeğin kadına uyguladığı fiziksel şiddetin sebepleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir. Fiziksel şiddet; kaba kuvvetin korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak kullanılmasıdır. Aile içinde erkeğin fiziksel şiddete yönelmesine sebep olan unsurlar, içine doğulan aile, küçük yaşlardan gelen kadın düşmanlığı, kamusal alanda alınan başarısızlıklar, fiziki üstünlük ve geleneksel ön yargılara şartlanılmasıdır. Dergide, “İslam inancı insanlara, hayvanlara ve bitkilere zarar vermeyi hoş görmez” anlayışı ifade edilirken kadının şiddet karşısında hemen pes etmemesi gerektiği ve boşanma hakkını en son çözüm olarak kullanması gerektiği ifade edilmektedir. Kadın Kimliği dergisi yine 1995/ Temmuz- Ağustos ayı sayısında “Kadın ve Erkek Bir İnsandır”, “Çağın Sorunu Cinsiyet Değil İnsanlık Sorunudur” başlıklı metinler ile kadın sorununun temelini “insani yaklaşım” sorunu yerleştirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, bireylere manevi değerler eğitiminin verilerek İslam ahlakının benimsetilmesi halinde toplumda kadınların ve erkeklerin birbirlerine insanca yaklaşacakları ve kadının toplum ve aile içinde yaşadığı sorunların kendiliğinden ortadan kalkacağı düşünülmüştür.

6.1.5.3. Kamusal Yaşamdan Dışlanan Kadın Kimlikleri

Pazartesi dergisinin incelenen 1997/Ocak ayı sayısında Ayşe Düzkan tarafından kaleme alınan “Yasaklanan Örtü Mü Kadınlar Mı?”⁵¹ başlıklı metin ile derginin araştırma grubu tarafından hazırlanan “Kaçmak Kurtuluş Değil”⁵² başlıklı araştırma dosyasında başörtüsü ve cinsel yönelimi yüzünden devlet ve toplum tarafından baskı gören iki farklı kadın kimliğinin ele alındığı gözlemlenmiştir. Ayşe Düzkan tarafından kaleme alınan metinde, 1980 darbesi sonrası dönemde kadınlarla ilgili tartışılan konuların önemli bir kısmını başörtüsü yasağının oluşturduğu dile getirilmiştir. Düzkan’a göre, kamuda çalışan ve üniversite eğitimi gören başörtülü kadınlara getirilen yasaklarda sıkça kullanılan “türban” kelimesi yanlış bir kullanımdır. Türban, şıklık icabı takılan bir eşya iken başörtüsü kadınların dini icaplarına uygun şekilde başını örtmesidir. Bu nedenle yazarın metinde türban kelimesi yerine, özellikle başörtüsü kelimesini kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Düzkan’a göre, başörtülü

⁵¹ Ayşe Düzkan, “Yasaklanan Örtü Mü Kadınlar Mı?”, *Pazartesi Dergisi*, 22(Ocak),1997, ss. 10-11.

⁵² Anonim, “Kaçmak Kurtuluş Değil”, *Pazartesi Dergisi*,22(Ocak),1997, ss. 16-17.

kadınların kamusal alandan dışlanması yükselen İslamcılığa karşı bir duruş değildir. Kadınların eve kapatılması anlamına gelmektedir. Başörtülü kadınların dışlandığı kamusal alanlara Müslüman erkekler girebilmektedir. Bu nedenle ele alınan yasak sadece kadınların eve kapatılmasına ve kadının kamusal yaşamdan dışlanmasına neden olmaktadır.

Düzkan, toplumda özgürlük talebi olan herkesin Müslümanlıkla sorunu olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye’de ve dünyada İslam adına yapılan şeyler kadınların hayatını kısıtlamaktadır. O yüzden özgürlükçü kimselerin örtülü kadın gördüğünde irkilmesinin doğal karşılanması gereken bir durum olarak değerlendirildiği görülmektedir. Kadın Kimliği dergisinde ise yayımlanan her sayı da İslam’ın kadınları koruduğu ve onlara pek çok hak tanıdığı ileri sürülmektedir. Her iki derginin “İslam’ın kadına bakışı” meselesinde taban tabana zıt görüşleri paylaştığı söylenebilir.

Pazartesi dergisinin 1997/Ocak ayı sayısında derginin araştırma grubu tarafından hazırlanan dosyada İstanbul, Cihangir, Ülker sokakta isimleri Ece, Demet ve Beste olan üç travesti kadının o semtte yaşadıkları sorunlar ele alınmaktadır. Dergiye röportaj vermeyi kabul eden kadın travesti birey, yaşadıkları evlerin basılıp kapılarının kırıldığını, sık sık sebepsizce gözaltına alındıklarını ve gözaltındayken dayak yediklerini, mahalleden alış-veriş yapmalarının bile yasaklandığını, mahallede yetmiş kişilik travesti grubundan sadece yedi kişi kaldıklarını ifade etmişlerdir. Pazartesi dergisinin travesti kadınların, toplum içinde yaşadıkları sorunları dergi aracılığıyla kamuoyuna duyurmalarına imkan sağladığı görülmektedir. Buna bağlı olarak Pazartesi dergisi ile Kadın Kimliği dergisi karşılaştırıldığında her iki derginin ‘üçüncü cinsel kimlik ve yönelimlere’ karşı benzer bir tutum sergilemedikleri gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinin incelenen hiçbir sayısında travesti, lezbiyen, gay veya daha farklı bir cinsel yönelimi paylaşan bireylere dergi içinde yer verilmediği gözlemlenmiştir. Muhafazakar yayın organı içinde bu tür cinsel yönelimlerin ve birlikteliklerin başta aile kurumunu sonrasında ise toplumsal değeri yıpratıcı bir durum olarak değerlendirildiği söylenebilir.

6.1.6. Mart-1997

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1997/Mart ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema oluşturdukları gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinin 1997/Mart ayı sayısı, “İslami Feminizm Var mı?” başlığı ile çıkmıştır.

Dergide feminizm, İslam ve feminizm, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü gibi konulara yer verildiği görülmektedir. Pazartesi dergisinin 1997/Mart ayı sayısı ise “8 Mart’ta Sokaktayız” başlığı ile çıkarılmıştır. Dergide feminizmin tarihsel süreci, 8 Mart Dünya Kadınlar Günü gibi konulara yer verildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisi ile Pazartesi dergisinde benzer şekilde “feminizm” konusunun ele alındığı söylenebilir.

6.1.6.1. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü

Pazartesi dergisinin incelenen sayısında “8 Mart’ta Sokaktayız: Artık Örgütlü”⁵³ başlığı ile yayımlanan metnin 8 Mart günü, İstanbul, Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı’nda yapılacak olan “Artık Örgütlü” mitingine kadınlar davet edilmektedir. Türkiye’de kadın kurtuluşu hareketinin politik bir hareket olarak olgunlaşmasının önündeki en önemli engelin kadınların, örgütlenme konusunda yaşadıkları zaafardan kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Bu davetiye metni, Türkiye’deki farklı kadın gruplarını bir araya getirerek ortak bir gündem oluşturma girişimi olarak değerlendirilebilir. Pazartesi grubu feministleri, Türkiye’deki kadınların ortak sorunlar üzerine birlikte çalışma konusunda sorunlar yaşadığının farkındadır. Bu nedenle 8 Mart günü yapılacak olan mitingin farklı kadın gruplarını bir araya getireceği umularak, tüm kadınlara ve kadın gruplarına mitinge katılmaları konusunda açık bir davetiye gönderilmiştir. Pazartesi dergisinde bu başlığın derginin 1997/Ocak ayı sayısında da kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu etkinliğe kadınların aylar öncesinden davet edildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak derginin kadınları örgütleyerek, sokak eylemleri vasıtasıyla bir baskı grubu oluşturmaya çalıştıkları söylenebilir.

Kadın Kimliği dergisinde ise “8 Mart’lı Kadın”⁵⁴ başlığı ile yayımlanan metinde 8 Mart günü kadınların sokak eylemlerine, yürüyüş ve gösterilere katılması ahlaksız ve şuarsuz bir davranış biçimi olarak değerlendirilmektedir. Kadınların aile içi görev ve sorumluluklarını bırakarak tüm gün böyle kalabalık bir ortamda gösteriye katılmalarının doğru olmadığı ifade edilmiştir. İncelenen metinde feministlerin de eleştirildiği gözlemlenmiştir. Yazının müellifine göre, feministler kadınların sorumsuz davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. Kadınların eylem ve gösterilere katılması, her iki dergi içinde farklı şekilde yorumlandığı söylenebilir. Pazartesi dergisi 8 Mart günü yapılacak kadın etkinliklerini önemserken, Kadın Kimliği dergisinin ise tam tersi

⁵³ Anonim, “8 Mart’ta Sokaktayız: Artık Örgütlü”, *Pazartesi Dergisi*,24(Mart),1997, ss. 1-3.

⁵⁴ Anonim, “8 Martlı Kadın”, *Kadın Kimliği Dergisi*,23(Mart),1997a, s. 9.

bir yaklaşım sergilediği gözlemlenmiştir. Kadınların bu gösteri ve eylemlere katılmadan önce düşünceleri gerektiği konusunda uyarıldığı görülmektedir.

6.1.6.2. İslami Bakış Açısından Feminizm

Kadın Kimliği dergisinin incelenen sayısında feminizm üzerine yazılan metinler şunlardır; Nilüfer Göle: “Batı Modernizmi ve Post-Feminizm”, Fatma Pala: “Feminist Hareketin Doğuşu”, Mualla Gülnaz: “Feminizme Müslümanca Bakış”, Ahmet Balta: “İslam ve Feminizm”, Asuman Bayraktar: “Feminizm: Kadınlar Vardır” başlıklı metinlerdir. Kadın Kimliği dergisinde yazısına yer verilen Asuman Bayraktar, Pazartesi dergisi yayın yönetmenidir. Dergi içinde yer alan bu metinler incelendiğinde feminizm ve İslam ile feminizm arasındaki ilişkinin ele alındığı gözlemlenmiştir. Pazartesi dergisi incelendiğinde ise, Yaprak Zihnioğlu tarafından kaleme alınan “Feminizmin İlk Günleri-II (1981-1982)” başlıklı metin ile Hülya Eralp tarafından feminizm kadın hareketi üzerine araştırmalar yürüten Naje Al- İmran⁵⁵ ile yapılan “Feministlerin İşi Zor” başlıklı röportaj metninde, feminizm konusunun ele alındığı gözlemlenmiştir.

Nilüfer Göle, kadın hareketini ilk olarak kadınların birer özne olarak ifade edilmesi ve toplumsal kültürel modelin değişmesi olarak açıklamıştır⁵⁶. Ona göre, kadın hareketleri toplumsal yapıyı, cinsiyetler arası ilişkileri ve kadın-erkek kimliklerini etkileyerek toplumsal değişime neden olmuştur. Kadın ile erkek arasındaki ekonomik eşitsizlikleri yıkmak için başlatılan kadın hareketi, kadınların ilk kez bedenlerini “benimiz bizimidir” diyerek sahiplenmesi ile başka bir form kazanmıştır. Göle, feminizmin bu yeni formunu çağdaş feminist hareket olarak nitelirmektedir. Ona göre, kadınların “kürtaj hakkı ve doğum kontrolü” için verdikleri mücadele feminizme farklı bir boyut kazandırmıştır. Kadınlar kürtaj hakkı ve doğum kontrolü ile istemedikleri gebeliklere son verebileceklerdir. Böylelikle kamusal alanda kadın ile erkeği eşitsiz hale getirdiği düşünülen “annelik” rolüne ve kadın kimliğine son verilecektir.

Kadın Kimliği dergisinde Asuman Barak tarafından kaleme alınan “Feminizm: Kadınlar Vardır”⁵⁷ başlıklı metinde, kadın-erkek ilişkilerinin ele alındığı

⁵⁵ Naje Al-İmran: Kahire’deki Amerikan Üniversitesi sosyoloji ve antropoloji mezunu. Kahire’deki bir kadın örgütünde faal olarak çalıştı. "Modern Mısır Edebiyatında Kadının Yeri" adlı araştırması kitap olarak yayınlandı.

⁵⁶ Nilüfer Göle, “Batı Modernizmi ve Post-Feminizm”, *Kadın Kimliği Dergisi*,23(Mart),1997, ss. 10-12.

⁵⁷ Asuman Bayrak, “Feminizm: Kadınlar Vardır”, *Kadın Kimliği Dergisi*,23(Mart),1997, ss. 22-23.

gözlemlenmiştir. Bayraktar'a göre, toplumda kadın-erkek ilişkilerinde eşitsizlikler vardır. Kadınlar, kadın hareketleri ile bu eşitsiz ilişkileri değiştirmek için mücadele vererek, çözümler üretmeye çalışmaktadır. Kadınların yürüttüğü bu toplumsal mücadeleye feminizm denilmektedir. Kadın Kimliği dergisinde "Feminist Hareketin Doğuşu"⁵⁸ başlıklı yazısıyla Fatma Pala da feminizmi yüz yıllar boyu ikinci konumda yaşamak zorunda kalan bir cinsin kendi halini sorgulaması olarak tanımladığı görülmektedir. Buna bağlı olarak incelenen her iki metinde de feminizm, kadınların kendi yaşamlarını sorgulamaya başlamasıyla oluşmuş bir hareket olarak ele alınmaktadır. Bu sorgulamaların beraberinde getirdiği çözüm önerilerinin farklılığına dikkat çeken feminist kadın yazar Asuman Bayrak, kimi kadın grubunun liberal söylemlere kimi kadın grubunun ise daha radikal söylemlere sahip olduğunu ifade etmiştir. Yine benzer şekilde muhafazakar yazar Fatma Pala da kaleme aldığı yazıda toplumsal baskıların, kadınların kendi kimliklerini sorgulamasına ve geleneksel kalıpların değişmesine yönelik çalışmaların yapılmasına neden olduğu ifade ederek, çeşitli söylemlerin geliştiğini ve feminizmin liberal, radikal, sosyalist, Marksist ve varoluşçu gibi düşüncelere ayrıldığı belirtmiştir. Türkiye'de feminizmin uzun yıllar önce konuşulmaya başlandığını belirten feminist yazar Bayrak, günümüz feminizminin yeşermesini sağlayan ilk tohumların 1980 sonrası dönemde ekildiğini ve kadınlara bu dönemde "çirkin kadın", "erkek düşmanı" gibi sert tepkiler gösterildiğini ifade etmiştir.

Feministlerin toplum içinde karşılaştıkları sert tepkiler ve engellemeler Pazartesi dergisinde Hülya Eralp tarafından kaleme alınan "Feministlerin İşi Zor"⁵⁹ başlıklı röportaj metninde de ele alınmıştır. Eralp, Türkiye'de Kemalist kadın grubunun, kadın hareketini Cumhuriyet dönemi ile başlattığını ifade etmiştir. Mısır'da kadın çalışmaları yürüten Nadjie Al-İmran ile yapılan röportaj sonrasında Eralp fark ediyor ki Mısır'da da Türkiye'dekine benzer bir durum yaşanmıştır. Mısır'da kadın hareketinin öncüleri olarak erkekler gösterilmektedir. Yazar, kadın hareketi tarihi araştırmalarının yapılmaya başlaması ile gerçeğin ortaya çıktığını ifade etmiştir. Türkiye ile Mısır'da gelişen kadın hareketi arasında yazarın kurduğu diğer bir benzerlik ise mücadele savaşında ön safta yer alan kadınların savaş sonrası dönemde saf dışına itilmesidir. Yazar, Mısır'da kurtuluş mücadelesi bittikten sonra kadına verilen sözlerin hiçbirinin tutulmadığını ve feminist kadınların hem İslam kültürüne

⁵⁸ Fatma Pala, "Feminist Hareketin Doğuşu", *Kadın Kimliği Dergisi*,23(Mart),1997, ss. 26-27.

⁵⁹ Hülya Eralp, "Feministlerin İşi Zor", *Pazartesi Dergisi*,24(Mart),1997, ss. 26-27.

ihanet etmek hem de Batı kültürüne özenmekle suçlandığını belirtmiştir. Ayrıca yazarın yapılan röportajdan çıkardığı diğer bir değerlendirme ise, Mısır'da feministlerin boşanma, miras, çokeşlilik, çocuk velayeti gibi konuları ele alırken aile içi ilişkiler üzerine çalışmalar yürütememesidir. Mısır toplumunda aile içi şiddet yaygın olmasına rağmen bu ilişkiler İslam hukukuna göre şekillendirildiği için müdahale edilememektedir. Türkiye'de aile içi sorunları gündeme getiren 1987 yılında "Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası"yla başlayan süreç çeşitli derneklerin, kampanyaların ve sığınma evinin açılmasıyla devam etmiştir. Kadın meselesinin 1990'lı yıllarda kurumlaşmaya başladığını ifade eden yazar, birkaç vakıf, bir kadın kütüphanesi ile üniversitelerde özel kadın araştırma bölümlerinin açılmasını önemli kazançlar olarak görmektedir.

Muhafazakar bir okuyucu kitlesine sahip olan bir dergide feminizm olgusunun tartışılmasını anlamlı bulmadığını belirten Mualla Gülnaz, kaleme aldığı "Feminizme Müslümanca Bakış"⁶⁰ başlıklı yazısında feminizmin Doğu toplumlarına ait bir bakış açısı olmadığını ve bundan dolayı Müslüman kesimin feminizm ile olan ilişkisinin de sağlıklı olduğunu belirtmiştir. Gülnaz, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de cinsler arası dengesizliklerin mevcut olduğunu, fakat bu dengesizliklerin farklı bir kültürün içinden ortaya çıkan feminizm ile aşılamayacağını ifade etmiştir. Feminizmin "kadıncılık" tanımını ele alan yazar, bu tanımın cinsiyetçi bir anlayışa sahip olduğunu ve muhafazakar kesimde onay görmediğini belirtmiştir. Batı kaynaklı bu anlayışı onaylamadığını belirtse de feminizmin yok sayılmaması gerektiğinin altını çizen Gülnaz, feminizm tarafından üretilen kullanışlı tespit ve tahlillerin kullanılabileceğini belirtmiştir. Muhafazakar kesimin feminizm ile olan mevcut ilişkisinin "savunmacı ve kompleksli" bir nitelik taşıdığını belirten yazar, muhafazakar kesime seslenerek, feminizmin çelişkilerinden ve zayıf noktalarından yararlanarak kendi duruşlarını belirlemeye çalışmanın bir kazanç olmayacağını ifade etmiştir. Ona göre, muhafazakar aile içinde yaşanan şiddet, haksızlık ve acımasızlıklar feminizmi kötüleyerek aşılacak bir durum değildir. Çünkü, toplumda "kadın sorunu" değil "erkek sorunu" vardır ve erkekler bu sorunu anlayıp kendilerini dönüştürmediği sürece kadınlar bir monoloğu sürdürmeye devam edecektir. Hatta yazarın deyimiyle bu sorunları gündeme getiren kadınlar da "isyankar, geçimsiz ve sorunlu" kadınlar olarak görülmeye devam edecektir.

⁶⁰ Mualla Gülnaz, "Feminizme Müslümanca Bakış", *Kadın Kimliği Dergisi*,23(Mart),1997, s. 12.

Kadın Kimliği dergisinde muhafazakar kesimin feminizm ile ilişkisini ele alan başka bir yazıda Ahmet Balta tarafından kaleme alınan “İslam ve Feminizm”⁶¹ başlıklı metindir. Bu metinde Balta, “mücadele bacılarımız” dediği bir muhafazakar kadın grubunun varlığından bahsetmektedir. Bu muhafazakar kadın grubunun Batı toplumundaki feminizmi örnek alarak bizimde bir kadın hareketimiz olsun mantığıyla uygulamaya çalıştıklarını belirtmiştir. Genellikle yürüttükleri çalışmalarda Kur’an’dan deliller getirmeye özen gösterdiklerini ifade eden yazara göre, Batılı kadının insanlık onurunu kurtarmak ve cinsel bir meta olmaktan kurtulmak için başlattıkları kavgayı İslam başlamadan bitirmiştir. Ona göre, İslam erkek ile kadını “kul” olarak tanımlayarak, fitratlarına uygun hak ve sorumluluklar ile donatarak her iki cinside birbirine eşitlemiştir. Toplum içinde bireylere kadın-erkek olarak değil de “kul” olarak bakılması halinde, toplumsal eşitsizliklerin yok edileceğinin düşünülmesi bize ütopyik bir yaklaşım olarak gelmiştir.

6.1.6.3. Şeriat Tartışması

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergisinin incelenen 1997/Mart ayı sayılarında 15 Şubat 1997 tarihinde Ankara’da gerçekleştirilen “Şeriata Karşı Kadın Yürüyüşü” ve bu yürüyüş esnasında başörtülü bir kadın resminin üzerine çarpı işaretinin konulmasının ele alındığı gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinde yazarı belirtilmeden yayımlanan “At Gözlü Cadı Kadınlar” başlıklı yorum yazısında “Şeriata Hayır” diyerek yürüyüş yapan laik kadınların bu eylemlerinden dolayı eleştirildiği gözlemlenmiştir. Şeriat kavramının kadınların başörtüsüyle eşleştirildiğini ifade eden yazar, insanların dini, dili, ırkı yüzünden inciterek bir yere varılmayacağını ifade etmiştir. Laikliği savunan kadınların, kendi rızası ile örtünen hemcinslerini kıskandığı yönünde yorum yapan yazar, yürüyüş esnasında bu eylemi gerçekleştiren kadınları da “zavallı kadıncıklar!” olarak nitelemiştir⁶².

Pazartesi dergisinde ise Gülnur Savran tarafından kaleme alınan “Kadınlar, Şeriat ve Çağdaşlık Üzerine”⁶³ başlıklı metinde, Şeriat hukuku ile çağdaş Medeni Hukukun karşılaştırılmasının yapıldığı gözlemlenmiştir. Laik kadınların neden Şeriata hayır dedikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Savran’a göre, şeriat sözcüğü “Kur’an’daki kurallar bütünü” olarak tanımlandığı için üzerine eleştiri yapılamaz hale getirilmiştir. Ona göre, şeriat nasıl tanımlanırsa tanımlansın hukuktan devlete, çalışma

⁶¹ Ahmet Balta, “İslam ve Feminizm”, *Kadın Kimliği Dergisi*, 23(Mart),1997, ss. 33-34.

⁶² Anonim, “At Gözlü Cadı Kadınlar”, *Kadın Kimliği Dergisi*,23(Mart),1997b, s. 6.

⁶³ Gülnur Savran, “Kadınlar, Şeriat ve Çağdaşlık Üzerine”, *Pazartesi Dergisi*,24(Mart),1997, s. 10.

hayatından eğitime kadar tüm kamusal ve özel alanı düzenlemektedir. Bu düzenlemenin temelinde “eşit yurttaşlar” ilkesi değil, “farklı ve birbirini tamamlayan cinsler” ilkesi yer almaktadır. Yazara göre benimsenen bu ilke ve beraberinde gelecek olan şeriat hukuku içinde kadınlar, “eşitlik” adına hiçbir şeye itiraz edemeyeceklerdir, fakat eşit yurttaşlar ilkesinin geçerli olduğu Medeni Kanun hükümlerini eleştirebilecek ve hatta değişmesi için mücadele verebileceklerdir. Bu konuda Türkiye’de feministlerin 1980 sonrası dönemde gelişen ikinci dalgasında “özel alanın politik” olduğunu dile getirerek pek çok kanun değişikliğine neden oldukları örnek gösterilmiştir. Savran, 1997/Şubat yılında gerçekleştirilen şeriata karşı kadın yürüyüşünün nedenlerini, şeriatın eleştirilemez olmasına ve özel/kamusal alanın Tanrısal buyruğa göre düzenlenmesine bağlamıştır. Yürüyüş esnasında gerçekleştirilen örtülü kadın resmine çizilen çarpı işareti ise kadının kadına yaptığı düşmanlık olarak belirtilmiştir. Ona göre, çağdaş düzende laikçiliği tek bayrak olarak kabul edenlerin gerçekleştirdiği bu eylem, aynı zamanda kıyafetinden dolayı ev dışında çalışamayan ve kamu hayatına katılmayan muhafazakar kadınların haklarının elinden alınmasına destek vermiştir. Buna bağlı olarak her iki kadın dergisinin de yürüyüş esnasında yaşanan eylem için geliştirdikleri refleksin benzer olduğu fakat şeriat kavramına Pazartesi dergisinin Kadın Kimliği dergisinden daha mesafeli yaklaştığı söylenebilir.

Pazartesi dergisinde Nuriye Ortaylı tarafından kaleme alınan “İslam Hukuku Kadınların Aleyhinedir”⁶⁴ başlıklı metinde de İslam hukuku ve şeriatın kadınlar açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Ortaylı’ya göre, imam nikahının devlet tarafından kabul edilmesinin gündeme getirilmesi İslamcıların açtıkları yeni bir çarpışma alanıdır. Bu talebin gerçekleşmesi halinde kadınlar, İslam hukukuna göre gerçekleştirilen evlilik, miras, boşanma ve ceza kanunlarına karşı çıkmayacaklardır. Böylelikle kadınlar ezilmeye devam edeceklerdir.

6.1.7. Ocak-1998

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1998/Ocak ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde her iki derginin de birbirinden farklı konuları ele aldıkları gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinde, “Kadınlarda İbadet” konusunun, feminist Pazartesi dergisinde ise “Boşanmada Mal Bölüşümü” konusunun ele alındığı görülmektedir. Kadın Kimliği dergisinde kadınlarda ibadet konusu çerçevesinde dört

⁶⁴ Nuriye Ortaylı, “İslam Hukuku Kadınların Aleyhinedir”, *Pazartesi Dergisi*, 24(Mart),1997, s. 11.

yorum yazısı ve bir tane de söyleşi yazısına yer verilmiştir. Bu konunun dışında dergide toplumun boşanmış kadına bakışı ve başörtüsü sorunu ile ilgili iki yorum yazısına daha yer verildiği görülmektedir. Pazartesi dergisinde ise boşanmada mal bölüşümü konusu çerçevesinde iki yorum yazısına yer verilmiştir. Bu konunun dışında dergide Şapka Kanunu, cinsel devrimin kapitalizm ve feminizm ile olan ilişkisi ve politika ile uğraşan kadınların yaşadığı zorluklar ele alınmıştır.

6.1.7.1. İbadet ve Kadın

Kadın Kimliği dergisinde Ümmet Karakoç, kaleme aldığı “Malum Medyanın Ramazan Programı”⁶⁵ başlıklı yazısında, her yıl Ramazan ayında Müslümanları rencide edecek konuların medyada yer aldığını dile getirmiştir. 1997 yılında cereyan eden Fadime Şahin olayından sonra kadınların ibadetinin gündemde olduğunu belirten yazar, dergide kadın ve ibadet konusuna yer verildiğini ifade etmiştir. Dergide kadın ve ibadet konusuyla ilgili yayımlanan “Geleneklerin Hapsindeki Müslüman Kadın” ve “Sahabe Döneminde Kadınların İbadeti” başlıklı metinler incelendiğinde Kadın Kimliği dergisinin üstü kapalı bir şekilde kadınların cuma ve bayram namazlarını erkeklerle beraber kılıp kılamayacağı üzerine yürütülen tartışmalara katıldığı görülmektedir.

Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz tarafından kaleme alınan “Geleneklerin Hapsindeki Müslüman Kadın”⁶⁶ başlıklı metinde, Müslüman toplumların çoğunlukla İslam öncesi geleneklerini devam ettirdikleri ifade edilmektedir. Yazara göre, inanç ve ibadetlerini İslam’ın emirleri doğrultusunda yerine getiren bu toplumlar, kadına bakış açılarını değiştirmemiş, Müslüman olmadan önce kadına toplum içinde nasıl bakılıyor ise, Müslüman olduktan sonra da aynı bakış açısını devam ettirmişlerdir. Kadının yerinin ev olarak gösterildiğini ifade eden yazar, Hz. Peygamber döneminde kadınların günümüze göre daha sosyal olduklarını ileri sürmüştür. Bahsedilen dönemde kadınların cemaat ile Cuma ve Bayram namazlarına katıldıkları, devletle ilgili hizmetlerde buldukları ve siyasi itirazlarda bulunarak karar değişikliklerine neden oldukları örnek gösterilmiştir. Kadın Kimliği dergisinde, usul ve erkana uygun şekilde kadınların da Cuma ve Bayram namazlarına katılabilecekleri ve İslam’da kadının

⁶⁵ Ümmet Karakoç, “Malum Medyanın Ramazan Programı”, *Kadın Kimliği Dergisi*,30(Ocak),1998, s. 7.

⁶⁶ Yunus Vehbi Yavuz, “Geleneklerin Hapsindeki Müslüman Kadın”, *Kadın Kimliği Dergisi*,30(Ocak),1998, ss. 12-13.

cemaatle namaz kılmasına engel teşkil eden bir yasağının olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın materyallerinden bir olan muhafazakar kadın dergisi Kadın Kimliği dergisinde, “Müslüman kadını İslam değil, toplumda süregelen gelenekler engellemektedir” fikrinin savunulduğu gözlemlenmiştir. Bu gözlemimizi destekleyen başka bir metin de Kadın Kimliği dergisinde, Doç. Dr. Rıza Savaş tarafından kaleme alınan “Sahabe Döneminde Kadınların İbadeti”⁶⁷ başlıklı metindir. Kadınların her ay belli aralıklarla ay hali görmesi (regl kanaması) sebebiyle namaz kılmamaları “kadınların dini noksandır” gibi yanlış değerlendirmelerin yapılmasına neden olduğunu ifade eden yazar, Kur’an’da yapılan ibadetlerin karşılığını alma konusunda erkek ile kadın arasında bir fark olmadığı belirtilmiştir. İncelenen her iki metinde de kadınların İslam’la örtüşmeyen gelenekler yüzünden ibadetlerini istedikleri gibi yerine getirememeleri ele alınmaktadır. Bu nedenle muhafazakar kadın dergisi olan Kadın Kimliği dergisinde kadın ve eğitim konusu ele alınan öncelikli temalar arasında yer almaktadır. Derginin bu sayısında kadın ve eğitim konusuna Dr. Nusrettin Bolelli’nin kaleme aldığı, “Peygamber Devrinde Kadınların Eğitimi”⁶⁸ başlıklı metin ile değinilmiştir.

Kadın, erkek ilim öğrenmenin herkese farz olduğu ifade edilen Kadın Kimliği dergisinde, kadınların eğitimi konusuna önem verdiği söylenebilir. Bu eğitim formel eğitimi kapsadığı gibi İslami eğitimi de kapsamaktadır. İslam dininin kadına sağladığı pek çok haktan birinin eğitim hakkı olduğunu vurgulayan Bolelli, eğitim gören kadının ibadetlerini doğru şekilde yerine getireceğini, çocuklarını iyi eğiteceğini, eşine karşı vazifelerini anlayış içinde yerine getireceğini dolayısıyla ailesinin ve toplumun gelişimine katkı sağlayacağını belirtmiştir. Buna bağlı olarak metinde, İslam’da kadının eğitim almasına engel teşkil eden bir kuralın olmadığı vurgulanmıştır. Kadının alacağı eğitim ile topluma sağlayacağı katkı kişisel becerileri kapsamında değerlendirilmekten ziyade çocuk eğitimi ve karı-koca ilişkileri kapsamında değerlendirildiği söylenebilir. Kadın Kimliği dergisinde aile kurumunun faydasının bir kere daha gözetildiği görülmektedir. Kadının alacağı eğitimin temel amacı, iyi bir eş ve anne olarak çocuklarına, eşine ve topluma sağlayacağı katkının artmasını

⁶⁷ Rıza Savaş, “Sahabe Döneminde Kadınların İbadeti”, *Kadın Kimliği Dergisi*,30(Ocak),1998, ss. 14-15.

⁶⁸ Nusrettin Bolelli, “Peygamber Devrinde Kadınların Eğitimi”, *Kadın Kimliği Dergisi*,30(Ocak),1998, ss. 20-22.

sağlamaktır. Kadın, aile ve toplum içinde bir katalizör gibi davranmaktadır. Yani, her girdiği ortamı tepkimeye uğratacak ama tepkimededen etkilenmeden çıkıp gidecek bir katalizör. Perde arkasında olan ve asla görünmesi, bilinmesi istenmeyen bir “kahraman” da denilebilir.

Kadın Kimliği dergisinin kapak konusu dışında ele aldığı konulardan biri olan boşanmış kadınlara toplumun bakışı konusunu, Dilek Arslarer “Toplumun Boşanmış Kadına Bakışı”⁶⁹ başlıklı yazısıyla ele almıştır. Arslarer de benzer şekilde Müslüman toplumlarda İslam’ın kadına verdiği değerın tam anlamı ile uygulanmadığını ifade etmiştir. Ona göre, İslami kuralların yerini geleneklerin alması ve ataerkil bir toplum yapısı yüzünden kadın toplum içinde hak ettiği değeri ve yeri bulamamıştır. İncelenen metinde, Müslüman kadınların eğitim ve çalışma hayatına katılmasını engelleyen şeyın gelenekçi bakış açısı olduğu ifade edilmektedir. Yazara göre, kadınların bir erkeğin himayesi altında yaşamaya mecbur olduğu ailede öğretilmektedir. Türkiye’de evli kadın, boşanmış kadına göre daha rahat yaşamaktadır. Boşanmış kadına toplum içinde “kışkırtıcı” obje gözüyle bakılmaktadır. Yazara göre, kadına eğitim yolunun açılması bu bakış açısının kentlerde çözülmeye başlamasına neden olmuştur. Artık kadın eşi tarafından istismar edildiğini ve haksızlığa uğradığını fark ettiğinde bu tahakküme karşı çıkabilmektedir.

Kadın Kimliği dergisinde kapak konusu dışında ele alınan konulardan bir diğeri de başörtüsü sorunudur. Mazlum-Der tarafından basılan “Başörtüsü Sorunu (Olaylar, Belgeler)”⁷⁰ adlı kitabın Mahmut Balcı tarafından Kadın Kimliği dergisinde analiz edildiği gözlemlenmiştir. Balcı, dergi okurlarına incelediği kitabın içeriğine dair bilgi verirken bir yandan da kendi görüşlerini okuyucuya sunmuştur. Kitabın ilk bölümünde çeşitli dinlerde örtü meselesinin ele alındığını ifade eden yazar, Kur’an’da yer alan Ahzap ve Nur surelerini örnek göstererek Müslüman kadınlara örtünmelerinin emredildiğini, yani kadınların başörtüsünün siyasi amaç için kullanılan bir obje olmadığını dile getirmiştir. Ona göre, Türkiye’de başörtüsü sorunu başörtülü kadınların kamusal alanda görev almasıyla birlikte başlamıştır. Laik kesimin kamusal alandaki imkanlarının daralması, başörtülü kadınların kamusal alanda istenmemesine ve başörtüsünü Atatürk devrimlerine karşı bir başkaldırı olarak değerlendirilmesine

⁶⁹ Dilek Arslarer, “Toplumun Boşanmış Kadına Bakışı”, *Kadın Kimliği Dergisi*,30(Ocak),1998, ss. 37-38.

⁷⁰ Mahmut Balcı, “Başörtüsü Sorunu (Olaylar, Belgeler)”, *Kadın Kimliği Dergisi*,30(Ocak),1998, ss. 42-43.

neden olduğunu ifade edilmiştir. Başörtüsü sorunu, Türkiye'nin tarihine kaydedilen bir ayıbı olarak değerlendiren yazar, bu sorunun yalnızca üniversiteli genç kızların sorunu olarak görülmemesi gerektiğini, kamuda görev alacak örtülü kadınları, lisede okuyan kızları ve inançlı olan herkesi ilgilendirdiğini ifade etmiştir. Kadın Kimliği dergisi, başörtüsü sorununda mücadele eden kadınlardan yana alınan tavrın bir parçası olmuştur. Başörtüsü siyasi bir obje olarak değil, inançlı her Müslüman kadının yerine getirmekle mükellef olduğu bir ibadet olarak değerlendirilmiştir. Muhafazakar Müslüman kadınların başörtüsü mücadelesi de “insan hak ve özgürlükleri” çerçevesinde değerlendirilerek desteklenmiştir.

6.1.7.2. Boşanmada Mal Bölüşümü Tartışması

Pazartesi dergisinin “Merhaba”⁷¹ başlıklı giriş yazısı incelendiğinde derginin kapak sayfasının boşanmada mal bölüşümü konusuna ayırıldığı gözlemlenmiştir. Televizyon programı olan Siyaset Meydanı'nda gazeteci Gülay Öztürk'ün mal bölüşümü konusunda kadınların tepkisini çeken açıklamalarda bulunması bu konunun kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur. Pazartesi dergisinde, boşanma sonrasında mal bölüşümü konusunda kadınların yaşadıkları sorunların ele alındığı gözlemlenmiştir. Dergide bu konuyla alakalı iki farklı eleştiri yazısı bulunmaktadır. Bunlardan biri, Nesrin Tura tarafından kaleme alınan “Mal Bölüşümü Lütuf Değil Hak” başlıklı metin, diğeri ise Yeşim Harcanoğlu tarafından kaleme alınan “Annelerimizin Ödediği Bedel Yetmedi Mi?” başlıklı metindir.

Nesrin Tura, Pazartesi dergisinde kaleme aldığı “Mal Bölüşümü: Lütuf Değil Hak”⁷² başlıklı eleştiri yazısında, kadının aile kurumu içinde yıllarca harcadığı emeğinin boşanma sırasında görmezden gelinmesini ele almıştır. Türkiye’de geçerli olan mal ayrılığı sistemine göre, evli çift boşanınca herkesin malı kendisine kalmaktadır. Geçerli olan bu sistemin kadınları mağdur ettiğini ifade eden yazar, Türkiye’de evli çiftlerin edindikleri malların tapusunun çoğunlukla erkeğin üzerine yapıldığını ileri sürmüştür. Böylece, kadın evlilik süresi boyunca eşiyile birlikte kazandığı mallardan boşandıktan sonra hak talep edememektedir. İşte bu nedenle kadın kuruluşları ile feminist gruplar tarafından mal bölüşümünü kapsayan bir yasa değişikliği talep edilmiştir. Tura, talep edilen yasa değişikliğini şöyle açıklamaktadır;

⁷¹ Anonim, “Merhaba”, *Pazartesi Dergisi*,34(Ocak),1998, s. 1.

⁷² Nesrin Tura, “Boşanmada Mal Bölüşümü: Lütuf Değil Hak”, *Pazartesi Dergisi*,34(Ocak),1998, ss. 1-3.

boşanma halinde eşlerin evlilik sırasında edinmiş oldukları malın, kimin üzerine olduğuna bakılmaksızın “eşit” şekilde paylaşılması gerekir.

Tura’ya göre, bu yasa değişikliği gereklidir, çünkü erkeğin servet birikimini sağlayan temel koşul, kadının kocasına ev dışında çalışma olanağı sağlamasıdır. Çocuk bakımından, ev temizliğine kadar bireyin ev dışında çalışmasına engel olacak işlerin kadınlar tarafından gönüllü olarak yapılması, erkeğin işini kolaylaştırmaktadır. Gazeteci Gülay Öztürk’ün bu noktada sunduğu öneri ise kadının ev içindeki emeğinin ev dışında çalışan erkeğin emeğinden az olması düşüncesi üzerine kuruludur. Tura, malların katkı oranında paylaşılmasını öneren ve kadının ev içinde yaptığı işlerin piyasadaki karşılığının az olduğunu ileri süren Öztürk’ün açıklamalarını eleştirmektedir. Tura’ya göre, kadının evde yaptığı işlerin piyasa değeri Öztürk’ün ileri sürdüğü gibi az değildir ve Türkiye şartlarında bu değeri karşılayacak erkek sayısı da oldukça azdır. Ayrıca eğitimini evlilik nedeniyle sürdüremeyen ya da evlendikten sonra çalıştırılmayan kadınlar vardır. Kadınların uzun yıllar sadece ev işleriyle uğraşması kadının boşandıktan sonra eski yaşam standardına ulaşmasını sağlayacak eğitimin, sermayenin ve iş yeteneğinin olmaması anlamına gelmektedir. Yazara göre, erkeler boşandıktan sonra sermayeye, eğitime veya işe sahip olduğu için kadına göre daha avantajlı durumdadır.

Benzer şekilde Yeşim Harcanoğlu da Pazartesi dergisinde kaleme aldığı “Annelerimizin Ödediği Bedel Yetmedi Mi?”⁷³ başlıklı yazısında, Gülay Öztürk’ün açıklamalarını eleştirmiştir. Harcanoğlu’na göre, çalışmayan kadınlar üretime dahil edilmedikleri için boşanma esnasında kar payı talep edememektedirler. Bu durum metin içinde kadınların emeğinin görmezden gelinmesi ve sahip olunan hakların kullanılmaması olarak yorumlanmaktadır. Gülay Öztürk’ün yaptığı açıklamanın bir kesiti, “yoksa paha biçilemeyen bu şey bekaret mi?” sorusudur. Yazara göre, kadınlar bekaretlerinin bedelini almak için değil, görünmeyen emeklerini ve haklarını almak için eşit mal bölüşümünü talep etmektedir. Kadınlar için verilen bu mücadele kadınların bekaretine bir paha biçmek değil, aksine ev kadınlarının görmezden gelinen haklarına sahip çıkmaktır. Başlık parası ile kadınların bekaretine paha biçenin bizzat erkek egemen toplumun ta kendisi olduğunu belirten yazar, gazeteci Gülay Öztürk’e bu minvalde cevap vermiştir.

⁷³ Yeşim Harcanoğlu, “Annelerimizin Ödediği Bedel Yetmedi Mi?”, *Pazartesi Dergisi*,34(Ocak),1998, ss. 4-5.

Pazartesi dergisinde kapak konusu dışında yazılan diğer metinler incelendiğinde dikkat çeken üç metin bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Ayşe Düzkan'ın kaleme aldığı "Kadınlar Şapka Kanunu Kutladı"⁷⁴ başlıklı metindir. Metin incelendiğinde Ayşe Düzkan'ın Şapka Kanunu kutlamak için yürüyüş yapan kadınlar üzerinden Türk modernleşmesine feminist bir eleştiri getirdiği gözlemlenmiştir. Düzkan, kaleme aldığı yazısında Şapka Kanunu'nun kadınlarla ilgili bir kanun olmadığını ve getirilen diğer modern dayatmaların da kadınları "kara çarşıftan" kurtarmaya yönelik olmadığını belirtmiştir. Yazara göre, modern gelenekselin karşıtıdır; geleneksel kısıtlar, modern özgürleştirir. Modernleşme bir projedir ve bu proje tektir, akla uygundur, doğrudur ve öznelerin iradesinden bağımsız şekilde uygulanır. Yazara göre, Türk modernleşmesinin esas amacı kadınları özgürleştirmek değil, erkekler için uygun hale getirmektir. Kutlanan Şapka Kanunu da modernleşme de kadınların değil, erkeklerindir.

Feminist dergide incelenen diğer metin ise Gülnur Savran tarafından kaleme alınan "Cinsel Devrim Kime Yaradı? Kime Yarayabilirdi?"⁷⁵ başlıklı metindir. Metin incelendiğinde Gülnur Savran'ın cinsel devrimin kadınların kurtuluşu hareketi ve kapitalizm ile kurduğu ilişkiyi ele aldığı gözlemlenmiştir. Yazara göre, cinsel devrim kadın ile erkeklerin cinsel baskılara karşı çıkışını ifade etmektedir. Cinsel devrim, içkin olarak erkek egemenliğini gizleyen bir anlayışa dayanmaktadır. 1960'ların ortalarında kapitalizm her şeyi metalaştırarak tüketim toplumunu, dünyanın her yanında yaygın hale getirmiştir. Savran'a göre, tüketim toplumunun yaygınlaşması metalaşmış cinsellik kültürünün yaygınlaşmasına ve fuhşun küresel bir sektör haline gelmesine neden olmuştur. Metalaşan cinsellik, cinselliğin özgürleşmesini sağlamıştır. Cinsellik, birey tarafından denetlenen ve diğer bireylerin iradesinden özgürleşen bir "mal" haline gelmesiyle birlikte metalaşmıştır.

Türkiye'de 1960'lardan 1990'lı yıllara kadar geçen otuz yıllık süreç içinde farklı bir gelişmenin daha yaşandığına dikkat çeken yazar, yükselen kapitalizm ve onun metalaştırdığı cinselliğin yanı sıra kadınların erkek egemenliğinden kurtuluş mücadelesini temsil eden "feminizmin" ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ortaya çıkan kadın hareketinin cinsellekle ilgili talepleri vardır. Feministlerin cinsel özgürlük talebi erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu cinsel baskıya (taciz, tecavüz, vb.) son vermeyi

⁷⁴ Ayşe Düzkan, "Kadınlar Şapka Kanunu Kutladı", *Pazartesi Dergisi*, 34(Ocak),1998, ss. 10-11.

⁷⁵ Gülnur Savran, "Cinsel Devrim Kime Yaradı? Kime Yarayabilirdi?", *Pazartesi Dergisi*, 34(Ocak), 1998, ss. 18-19.

amaçlamaktadır. Ataerkil toplum düzeninde cinsel özgürlük ve cinsel devrimin kadınlar için iğdiş edilme anlamına geldiğini ifade eden yazara göre, cinsel özgürlük kadınların aleyhine kullanılmıştır. Yazarın bu konudaki açık önerisi, “toplumsal değerleri” dikkate almaktır. Hazcı toplumlarda en çok zarar gören, toplumdaki ezilen gruplardır. Yazara göre, cinsiyetçi dünyada hazcılık, kadınlara yönelik şiddeti içermektedir. Toplumsal değerleri tümüyle ortadan kaldırmak erkeklerin her türlü bağlılık, sadakat ve sorumluluklarını da ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle değerler dünyasında “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlayışına yer verilmemelidir. Kısacası metin içinde kadınların “cinsel özgürlük” taleplerinin kapitalizmin argümanlarıyla değil, feminizmin argümanlarıyla gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Pazartesi dergisinde son olarak incelenen metin ise, Yurdağül Erkoca tarafından kaleme alınan “Politikada Aktif Bir Kadınsanız İşiniz Zor”⁷⁶ başlıklı metindir. Metin incelendiğinde derginin daha önceki sayılarında yer verilen siyaset alanında kadının var olan konumunun eleştirel bir üslupla tekrar ele alındığı gözlemlenmiştir. Herhangi bir siyasi parti içinde kadınların kendisini ifade etmesinin getirdiği güçlükleri ironik bir dille kaleme alan yazar, kadınların parti içinde yaşadıkları sorunların, parti tüzüğünde pozitif ayrımcılığa yer veren sol partiler içinde dahi devam ettiğini ifade etmiştir. Yazara göre, siyasal karar sürecine egemen olan erkektir ve politika erkeklerin sorumluluğundadır düşüncesi hala sürmektedir. Erkoca kaleme aldığı yazısıyla politika yapan kadınlara bir öneride bulunmuştur. Siyaset kurumunda yer alan kadınlar ilk öncelikle iktidar ve iktidar olma biçimlerinin “erkek” olduğunu kabul etmelidir. Bu kabulden sonra kadınlar politika yapma biçimlerini ve ilkelerini sorgulamalıdır. Yazara göre, kadınların siyasi partide bir “süs” olmaktan çıkartılması için geleneksel politika yapma biçimlerinin terk edilmesi gerekmektedir.

6.1.8. Şubat-1998

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1998/Şubat ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde her iki derginin de farklı konuları ele aldıkları gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinin 1998/Şubat ayı sayısında, kadınlar ve ruhsal hastalıklar konusu ele alınmıştır. Kadın ve ruhsal hastalıklar konusuyla alakalı dergide üç farklı söyleşi yazısı bulunmaktadır. Pazartesi dergisinin 1998/Şubat ayı sayısında ise kadın-

⁷⁶ Yurdağül Erkoca, “Politikada Aktif Bir Kadınsanız İşiniz Zor”, *Pazartesi Dergisi*, 34(Ocak), 1998, s. 24.

erkek ilişkileri ve “özgür aşk” söylemi ele alınmıştır. Pazartesi dergisinde ise kapak konusuyla alakalı bir yorum yazısı yer alırken, kapak konusu dışında pek çok konuyla alakalı yazının yer aldığı gözlemlenmiştir. Feminist kadın dergisinde en dikkat çeken yazı ise, “Namaz Tartışması Tartışılıyor” başlığı altında yayımlanan üç farklı yorum yazısıdır. Aynı konunun Kadın Kimliği dergisinin 1998/Ocak ayı sayısında ele alındığı tespit edilmiştir. Her iki dergide benzer konuların farklı zamanlarda ele alındığı ortaya çıkmıştır.

6.1.8.1. Ruhsal Hastalıklar ve Kadın

Muhafazakar kadın dergisi olarak değerlendirdiğimiz Kadın Kimliği dergisinde ruhsal hastalıklar teması çerçevesinde üç farklı söyleşi yazısının yayımlandığı gözlemlenmiştir. Bu söyleşi metinlerinden ikisi araştırmaya dahil edilmiştir. Bunlardan ilki, Prof. Dr. Özcan Köknel ile yapılan “Genç Kızlarda Psikolojik Sorunlar”⁷⁷ başlıklı söyleşi metnidir. İkinci metin ise Doç. Dr. Davut İbrahimoglu ile yapılan “Toplumumuzun Cinsel Açmazları”⁷⁸ başlıklı söyleşi metnidir.

Prof. Dr. Özcan Köknel ile yapılan söyleşi metninde, Türkiye’de ergenlik dönemine giren gençlerin yaşadığı ruhsal bunalımların ele alındığı gözlemlenmiştir. Köknel’e göre, Türkiye’de ergenlik dönemi aile içinde konuşulmamaktadır. Anne-baba ergenlik dönemine giren çocuk ile bu dönemi ve özellikle kız çocuk ile yaşanan bedensel değişimi konuşmadıkları için çocuklar bu dönemde ruhsal çöküntü yaşamaktadır. Türk kültür ve geleneklerin ergenlik çağına giren gençler üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ifade eden yazar, çocuklara cinsellikle alakalı her türlü şakanın yapıldığına, ama cinsellikle ilgili hiç bilgilendirme yapılmadığına dikkat çekmiştir. Cinsellik konusunu aile içinde çocuklara anlatılması gerektiğini düşünen psikolog yazar, Türkiye’de ailelerin özellikle annelerin bu konuda yetersiz kaldığını ileri sürmüştür. Cinsellikle alakalı sorunların ebeveyn-çocuk arasında yaşandığı gibi ebeveynlerin arasında da yaşandığına dikkat çeken Doç. Dr. Davut İbrahimoglu ise, yapılan söyleşide aile içi psikolojik sorunların önemli bir bölümünün eşler arasında kurulan cinsellikle alakalı olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, Türkiye’de eşler cinsellikle alakalı konuları birbiriyle rahatça konuşamamaktadır. İncelen metinde cinselliğin aile kurumu içerisinde konuşulmasının normal ve gerekli olduğu ifade

⁷⁷ Özcan Köknel, “Genç Kızlarda Psikolojik Sorunlar”, *Kadın Kimliği Dergisi*,31(Şubat),1998, ss. 10-12.

⁷⁸ Davut İbrahimoglu, “Toplumumuzun Cinsel Açmazları”, *Kadın Kimliği Dergisi*,31(Şubat),1998, ss. 18-21.

edilmiştir. Ele alınan söyleşi metinlerinde ön plana çıkan konu, cinselliğin ailede çocuklara sağlıklı bir şekilde anlatılması ve eşlerin bu konuda kesintisiz bir iletişim kurabilmesidir. Buna bağlı olarak Kadın Kimliği dergisinde, cinselliğin özel alana dahil edildiği söylenebilir.

Pazartesi dergisinde ise cinsellik başlı başına bir temadır ve özel alandan çıkartılıp kamusal alana dahil edilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Dergide, “Ayıp Köşe” başlıklı bir bölüm yer almaktadır. Bu bölüm içerisinde kadınlar deneyimlediği meşru veya gayri meşru cinsel birlikteliği okuyucuyla paylaşmaktadır. Bununla birlikte feminist kadın dergisinde kürtaj hakkı için verilen hukuksal mücadeleye ve üçüncü cinsel kimliklerle “özgür aşk” söylemine yer verilmesi, cinselliğin kamusal alana çıkışını desteklemektedir. Bu talep ve söylemler ile cinselliğin özel alandan çıkartılarak kamusal alanın bir parçası haline getirildiği söylenebilir. Dergide, cinselliğin aile kurumu dışında da yaşanabileceği, bunun bir tercih meselesi olduğu belirtilirken, Kadın Kimliği dergisinde cinsel birlikteliklerin meşru kabul edilen aile kurumu içinde yaşanması gerektiği belirtilmektedir.

Özgür aşk söyleminin Pazartesi dergisinde Ayşe Düzkan tarafından farklı bir bakış açısıyla ele alındığı gözlemlenmiştir. Yazara göre, “özgür aşk” söylemi bir yanılgıdır ve bu söylem bireyleri gerçek aşka ulaştırmaz, yalnızca bireylerin kurabileceği ilişki ihtimallerini artırır. Derginin kapak sayfası doksanlı yıllarda kutlanması moda haline gelen sevgililer gününe ayrılmıştır. Modern hayatla yaşamlarımıza giren bu kutlama ritüeli üzerinden Ayşe Düzkan “Yeni Zamanların En Müstehcen Duygusu Aşk”⁷⁹ başlıklı yazısıyla modern hayat eleştirisi yaptığı gözlemlenmiştir. Düzkan’a göre modern hayat, insanların aşık olmasını değil, bir beraberlik kurmasını empoze etmektedir. Kurulacak olan bu beraberliğin formatı önceden belirlenmiş ve kurulacak her beraberlik insanların kendisini daha fazla özgür hissetmesine neden olmuştur.

6.1.8.2. Namaz Tartışması

Pazartesi dergisinin 1998/Şubat ayı sayısında kadınların cemaatle namaz kılması en fazla tartışılan konu olmuştur. Bu konuyla alakalı “Namaz Tartışması Tartışılıyor” başlığı altında üç farklı yazıya yer verildiği gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki, Melek Güneş tarafından kaleme alınan “Namaz Tartışmasının Ne Kadarı Kadınların”;

⁷⁹ Ayşe Düzkan, “Yeni Zamanların En Müstehcen Duygusu Aşk”, *Pazartesi Dergisi*,35(Şubat),1998, ss. 1-3.

ikincisi, Aksu Bora tarafından kaleme alınan “Buyurun Cenaze Namazına”; üçüncüsü ise Gülcan Tezcan tarafından kaleme alınan “Dindar Kadına Çağdaş Kokteyl” başlıklı eleştiri yazılarıdır. Feminist kadın dergisinde ele alınan bu konu, Kadın Kimliği dergisinin 1998/Ocak ayı sayısında “Kadınlarda İbadet” başlığı ile ele alındığı tespit edilmiştir. Yine her iki dergide benzer konuların farklı zamanlarda ele alındığı ortaya çıkmıştır. Muhafazakar kadın dergisi Kadın Kimliği’nde, kadınların cemaat namazlarına katılması üzerine kamuoyunda başlatılan tartışmaya dolaylı olarak katıldığı görülürken, Pazartesi dergisinde ise bu tartışmalara doğrudan bir katılım yapılmıştır.

Yeni Şafak gazetesi muhabiri Gülcan Tezcan tarafından kaleme alınıp Pazartesi dergisinde yayımlanan “Dindar Kadına Çağdaş Kokteyl”⁸⁰ başlıklı metinde medyada yer alan kadınların erkeklerle beraber cenaze namazı kılması tartışmalarının ele alındığı gözlemlenmiştir. Tezcan’a göre, yürütülen bu tartışmalar gülünçtür, çünkü kadınların uğradıkları şiddet, cinsel taciz ve istihdam gibi sorunlar tartışılmazken namaz konusunun tartışılması mantıksızdır. Yazar bu tür tartışmaları, dinden uzak olan kesimin yeni bir din oluşturma ve dinde reform yapma talebi olarak değerlendirmektedir.

Pazartesi dergisinde yer alan “Namaz Tartışmasının Ne Kadarı Kadınların”⁸¹ başlıklı eleştiri yazısıyla Melek Güneş’te benzer şekilde basında yürütülen namaz tartışmasının Refah Partisi’nin kapatılıp ordu vesayetinin politikada arttığı bir döneme denk gelmesi akıllara İslam’da reform yapılmak istendiğini getirdiğini ifade etmiştir. Güneş’e göre, zina, bekaret kontrolü, mal ayrımı gibi pek çok yasanın yeniden tartışmaya açıldığı bu dönemde kamuoyu ve özellikle kadınlar namaz tartışmasıyla meşgul edilmektedir.

Aksu Bora tarafından kaleme alınan “Buyurun Cenaze Namazına”⁸² başlıklı metinde ise bu konunun medyatikleşen şahıslar üzerinden ele aldığı gözlemlenmiştir. Bora, “İslam’ın güler yüzü” olarak betimlediği ilahiyat profesörü Yaşar Nuri Öztürk’ün televizyon programlarında laiklerin desteğini, radikal İslamcılarının ise tepkisini alacak açıklamalarda bulunduğunu ifade etmiştir. İslam, yobazların elinde silah olacağına devletimizin kontrolünde olsun düşüncesiyle İslam’da reform çalışmalarının yürütülmeye başlandığını ve bu çalışmalarda yine kadınların

⁸⁰ Gülcan Tezcan, “Dindar Kadına Çağdaş Kokteyl”, *Pazartesi Dergisi*,35(Şubat),1998, s. 7.

⁸¹ Melek Güneş, “Namaz Tartışmasının Ne Kadarı Kadınların”, *Pazartesi Dergisi*,35(Şubat),1998, s. 6.

⁸² Aksu Bora, “Buyurun Cenaze Namazına”, *Pazartesi Dergisi*,35(Şubat),1998, s. 6.

kullanıldığını ifade eden yazar, devletin reform edeceği dinin hem uygulayıcıları hem de koruyucuları olarak yine kadınları ön plana çıkardığını ileri sürmüştür. İncelenen üç metinden çıkan ortak sonuç, feminist kadın dergisinde, kadınların erkeklerle birlikte cenaze namazı kılması üzerine yürütülen tartışmalar, bir projedir. Bu proje ise dinde reform hareketi olarak değerlendirilmektedir.

Pazartesi dergisinde ele alınan dinde reform hareketi ile Müslüman kimliğin yeniden düzenlenmeye çalışılması meselesi Kadın Kimliği dergisinde İslamcı hareketler çerçevesinde ele alınmıştır. Kadın Kimliği dergisinde Nilüfer Göle tarafından kaleme alınan “Modernizmin Karanlıkta Kalan Yüzü”⁸³ başlıklı metinde, muhafazakar bireylerin ortaya çıkardığı İslamcı Hareketler ele alınmıştır. Türkiye’de İslamcı hareketler, 1950’den sonra sivil toplumun göreceli olarak gelişmeye başladığı yıllarda filizlenip 1980 sonrası dönemde ivme kazanmıştır. Göle’ye göre, İslamcı hareketler Türk modernleşmesinin belleklerden sildiği “Müslüman kimliği” kolektif bir bilinç olarak yeniden üreten ve aktör olarak yeniden ortaya çıkaran hareketlerdir. İslamcı hareketleri, toplumdan dışlanmış, işsiz ve eğitimsiz grupların bir protesto hareketi olarak değerlendiren herkesin yanıldığına işaret eden yazar, İslamcı hareketleri, kentli, okumuş, normatif değerlerin üretimine katılan ve Müslüman kimliğini her alanda görünür kılmak isteyen İslamcı aydın ve elitler tarafından başlatılan toplumsal hareketler olarak tanımlamıştır. Feminist ideolojiyi benimseyen Pazartesi dergisinde, İslamcı hareketler üzerine yapılan bir araştırma ya da yorum yazısı bulunamamıştır. Dolaylı şekilde ise birkaç metin içinde bu gurubun “İslamcılar” olarak ifade edildiği ve aşırı, şeriat yanlısı, erkek egemenliğini sürdüren, İslam’ı siyasallaştırarak İslami düzen kurmak isteyen kimseler olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Batı modernizmin her şeyi sekülerize ettiği gibi insan bedenini de sekülerizasyona tabi tuttuğunu ifade eden Göle, İslamcı kadının örtünen bedenini ise, Batı medeniyetinin elle tutulamaz egemenliğine bir karşı çıkış olarak değerlendirmiştir. Müslüman kimlik ile bedenler en ayrıntılı jestlerine kadar disipline edilmekte ve din ve hayat bilgisine tabi tutulmaktadır. Bekaret, evlilik, doğum, yaşlılık gibi tecrübelerin kadınların toplumsal konumunu ve davranış haritasını belirlediğini ifade eden yazar, kadın gövdesine ilişkin görünmezlik yasağının ise erkek egemenliğini pekiştirdiğini ve kadınların örtünerek özel alana kapanması üzerine kurulu erkek egemenliğini de kabullendiğini düşünmektedir. Bu nedenle Batı

⁸³ Nilüfer Göle, “Modernizmin Karanlıkta Kalan Yüzü”, *Kadın Kimliği Dergisi*,31(Şubat),1998, ss. 13-15.

modernizmine karşı çıkan örtünen kadın İslamcı hareketlerinde simgesi haline gelmiştir. Örtünen ve kamusal alana çıkan muhafazakar kadın bu haliyle, hem modern değerleri sergileyen bir beden hem de kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırları görünür kılan ve bu iki alanın yeniden düzenlenmesini sağlayan bir bedeni temsil etmektedir.

Sürekli olarak kadın sorunlarının ele alındığı iki yayın organında da “erkek sorunlarına” pek yer verilmediği gözlemlenmiştir. Daha önce Kadın Kimliği dergisinin incelenen 1997/Mart ayı sayısında Mualla Gülnaz (Feminizme Müslümanca Bakış) tarafından dile getirilen erkek sorunu, yine muhafazakar kadın dergisi Kadın Kimliği’nde Aynur İlyasoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Evlerde yaşanan acımasızlıklara, haksızlıklara ve şiddete dikkat çeken Mualla Gülnaz, aile içinde yaşanan bu sorunların her türlü şiddete maruz kalan kadınların değil, maruz bırakan erkeklerin sorunu olduğunu ifade etmiştir. Aynur İlyasoğlu ise kaleme aldığı “Kadınlar Dünyasında Erkek Sorunları”⁸⁴ yazısıyla erkeklerin sorunlarını farklı bir perspektiften ele almıştır. Ona göre, Türkiye’de erkekler kadın dünyası içine doğmaktadır. Kadın dünyası, ergenlik dönemine kadar yakın ilişkilerin kurulduğu, şefkat ve yumuşak bir dünyadır. Erkekler ise ergenlik dönemiyle beraber görevlerin, sorumlulukların ve daha uzak ilişkilerin kurulduğu erkek dünyasına geçiş yapmaktadır. Bu durum yazara göre, erkeklerde içsel bir kopuşa neden olmaktadır. Evliliğinde benzer şekilde erkek için başka bir içsel kopuş meydana getirdiğini ifade eden yazar, erkeklerin evlendikten sonra cinsel temas kurulmayan kadını (anne) sevmeye, cinsel temas kurulan kadını (eş) ise bu sevgiden uzak tutmaya yönelik davranışlar sergilediklerini ileri sürmüştür. Yazara göre, Müslüman toplumlarda, toplumsal cinsiyet kodları yalnızca kadınları değil erkekleri de baskılamaktadır. Erkeklerin maruz kaldığı toplumsal baskı, ergenlik ve evlilik gibi belli dönemlerde yaşadığı içsel kopuş nedeniyle karşı cinsle sağlıklı, çok boyutlu, sevgi ilişkisine dayalı bir iletişim kurmasını engellediği ifade edilmiştir.

Pazartesi dergisinin incelenen sayısında ise kadın sorunu olarak gündeme getirilen kadının ekonomi ve eğitim kurumuna katılımı ele alınmıştır. Türkiye’de kadın istihdamının süregelen düşüklüğünü oluşturan ortamı anlamak adına yapılan “Kadınlar Neden Çalışmıyor”⁸⁵ başlıklı söyleşi metni incelenmiştir. İncelenen metin, “Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel

⁸⁴ Aynur İlyasoğlu, “Kadınlar Dünyasında Erkek Sorunları”, *Kadın Kimliği Dergisi*,31(Şubat),1998, ss. 26-27.

⁸⁵ Şemsa Özar, “Kadınlar Neden Çalışmıyor”, *Pazartesi Dergisi*,35(Şubat),1998, ss. 10-11.

Boyutları” çalışmasını kapsamaktadır. Bu çalışma, 1996 yılında Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi kapsamında gerçekleştirilmiş saha çalışmasıdır. Şemsa Özar, yapılan bu araştırmanın yürütücülerinden birisidir. Özar, Pazartesi dergisine vermiş olduğu söyleşide yapılan çalışmanın sonuçlarını değerlendirmiştir. Ona göre, Türkiye’de kadınların istihdamını düşüren nedenler, toplumda yerleşik cinsiyetçi iş bölümü ve ağır çalışma koşullarıdır. Emek piyasasında işlerin, “erkek işi” ve “kadın işi” olarak ayrılmış olduğunu ifade eden araştırmacı, kadınların kocaları izin verse dahi çalışmadıklarını ve bu yüzden iş bulmakta zorlandıklarını belirtmiştir. Kadınların emeğinin korunması için sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade eden yazar, sosyo-ekonomik yaşamda da cinsiyetçi rol ayrımı üzerine kurulu zihniyetin değişmesi gerektiğini alınacak önlemler içinde sunmuştur.

Pazartesi dergisinin 1998/Şubat ayı sayısında değerlendireceğimiz son metin ise Feryal Saygılıgil tarafından kaleme alınan “Kadınların Eğitim Hakkı Mücadelesi”⁸⁶ başlıklı metindir. İncelenen metinde Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar kadınların eğitimi için verilen mücadele ve eğitim alanında gerçekleştirilen yenilikler ele alınmıştır. Pazartesi dergisinde kadınların eğitim hakkı mücadelesinin sadece modern eğitim olarak adlandırabileceğimiz formel eğitimi kapsadığı gözlemlenmiştir. Muhafazakar kadın dergisi olan Kadın Kimliği’nde ise kadınların hem modern eğitimi hem de dini eğitimi ele alınmaktadır. Modern eğitimin dini eğitime tercih edilmediği gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinde Hz. Peygamberin eşlerinin, kızlarının ve dönemin kadın sahabelerinin hayatları kadın okuyucular için ele alınmaktadır. O dönemde yaşayan kadınların aldıkları eğitimden, soyo-kültürel yaşamlarına kadar her şey “örnek” olması için kadınlara anlatıldığı tespit edilmiştir.

6.1.9. Nisan/Mayıs-1999

Kadın Kimliği ve Pazartesi dergilerinin 1999/Nisan-Mayıs ayı sayıları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortak bir tema oluşturmadıkları, fakat benzer birkaç konuya değindikleri gözlemlenmiştir. Kadın Kimliği dergisinin 1999/Nisan-Mayıs ayı sayısında, “İntihar ve Cinnet” ile “Doğu’da Kadın Olmak Zor” başlıklı iki dosya ele alınırken, Pazartesi dergisinin 1999/Nisan-Mayıs ayı sayısında, “8 Mart’a El Koydular” ile “Milliyetçiler İktidarda Susmayalım!” başlıklı iki dosyanın ele alındığı görülmektedir.

⁸⁶ Feryal Saygılıgil, “Kadınların Eğitim Hakkı Mücadelesi”, *Pazartesi Dergisi*,35(Şubat),1998, ss. 22-23.

Kadın Kimliği dergisi yayın koordinatörü Nurgül Karakoç tarafından kaleme alınan “Bunalımlı Bahar”⁸⁷ başlıklı giriş metninde, 1999 Türkiye genel seçimlerine değinildiği gözlemlenmiştir. 18 Nisan 1999 yılında Türkiye’de gerçekleşen 21. dönem genel seçimlerinde başörtülü iki kadın adayın milletvekili olarak parlamentoya girmesi kamuoyunda tartışma başlatmıştır. Kadın milletvekili adayı Merve Sefa Kavakçı, 3 Mayıs günü yapılan yemin törenine başörtüsü ile katılmasının ardından Demokratik Sol Parti (DSP) vekilleri tarafından mecliste protesto edilmiştir. Merve Kavakçı’nın başörtüsü ile yemin etmesi nedeniyle mağdur edildiğini belirten Karakoç, halkın Merve Hanım’ın yanında yer aldığı ifade ederek bu durumu örnek teşkil edecek bir girişim olarak değerlendirmiştir. Türkiye’de yapılan genel seçimlere dair başka bir değerlendirme metni, dergide yer alan “Kimlik Haber” bölümünde geçmektedir. Bu bölümde Fazilet Partisi’nin (FP) seçimlerde üçüncü parti olmasının nedeni ele alınmıştır. Haber metninde FP’nin seçimlerdeki başarısızlığının nedeni, Recep Tayyip Erdoğan’ın partinin başında olmamasına bağlandığı gözlemlenmiştir. Parti içinde Erdoğan’ın yerinin boş kaldığı ve onun gelmesinin beklendiği ifade edilmiştir. Bu haber dosyasına bağlı olarak dergi yönetiminin de aynı beklenti içerisinde olduğu ve siyasi ideoloji olarak Fazilet Partisi’nin desteklendiği söylenebilir. FP’si İstanbul milletvekili adayı Merve Kavakçı’nın başörtüsüyle meclise girmesinin desteklenmesi, FP’nin seçim sonuçlarının değerlendirilmesi, Kadın Kimliği dergisinin siyasi ideoloji olarak muhafazakar, İslamcı ve aşırı sağ kanatta yer aldığı söylenebilir.

6.1.9.1. Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile

Kadın Kimliği dergisinin 1999/Nisan-Mayıs ayı sayısında, Doğu Anadolu’da yaşayan Kürt kadınının sosyo-ekonomik yaşamını inceleyen röportaj, araştırma ve değerlendirme yazılarından oluşan özel bir dosya hazırlandığı gözlemlenmiştir. Bu dosyanın içinde, “Doğu’da İlkel Davranışlar Sergileniyor!” başlıklı röportaj metni, “Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile” başlıklı araştırma metni ve “Kürt Kadının Aile Yapısı Hayatı Özel/Kamusal Diye Bölünemez” başlıklı değerlendirme metni bulunmaktadır.

Gazeteci yazar Sabiha Ünlü ile yapılan “Doğu’da İlkel Davranışlar Sergileniyor!”⁸⁸ başlıklı röportaj metninde, bölge halkının ana dili olan Kürtçeyi konuşmak istedikleri ama devlet tarafından bu talebin reddedildiği ileri sürülmüştür.

⁸⁷ Nurgül Karakoç, “Bunalımlı Bahar”, *Kadın Kimliği Dergisi*,38 (Nisan/Mayıs),1999, s. 5.

⁸⁸ Sabiha Ünlü, “Doğu’da İlkel Davranışlar Sergileniyor!”, haz. Nejla Özkaya, *Kadın Kimliği Dergisi*,38 (Nisan/Mayıs),1999, ss. 10-12.

Bölgede devlet tarafından uygulanan baskı, bireylerin farklı bir etnik kimliğe sahip olma bilincini oluşturmuştur. Bu bilincin bölgedeki kadınları politize ettiğini ileri süren yazar, bölgede kadınların yaşanan olayların merkezinde yer aldığını ifade etmiştir. Bölgede erkek ya çalışmak için evinden ayrılmış ya faili meçhul bir cinayete kurban gitmiş ya dağa çıkmış ya da cezaevine girmiştir. Bu nedenle de çocuklara bakmak ve mevcut yapıyı devam ettirmek kadına kalmıştır.

Pınar İlkaracan tarafından kaleme alınan “Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile”⁸⁹ başlıklı araştırma metninde ise özellikle Kürt kadının aile kurumu ile ilişkisinin ele alındığı gözlemlenmiştir. İlkaracan’a göre, aile kurumu tek boyutlu bir yapı değildir. Toplumsal sınıf, etnik kimlik, mezhep, üretim biçimleri ve bölge özellikleri gibi değişkenlere bağlı olarak farklı bir yapı oluşturabilmektedir. Bu yapısal farklılıklara bağlı olarak Doğu Anadolu’da kadınların aile kurumu ile ilişkisini araştıran yazar, kadınların sahip olduğu hakları bilmediklerini ve bu haklardan mahrum bırakıldıklarını ifade etmiştir. İlkaracan’a göre, Kürt kadınının beşte biri Türk Medeni Kanunu’nun boşanma, nafaka ve velayet gibi aileye ilişkin konularda kadına tanıdığı hakları bilmemektedir. Bunlar bilinse bile kadınların çoğuna resmi nikah yapılmadığı için bu haklardan yararlanamamaktadır. Boşanmanın dini hükümlere göre gerçekleşeceğini belirten kadınların yüzde altmış beşi boşanma şartlarının imam tarafından belirleneceğini söylemiştir. Buna bağlı olarak boşanma konusunda Kürt kadınlarının çoğu resmi haklarının yanı sıra dini haklarını da bilmediği ve kullanamadığı ifade edilmiştir. Metin içinde kadınların maruz kaldığı fiziksel şiddet konusuna da değinildiği gözlemlenmiştir. Yazara göre, Doğu Anadolu’da kadınlar kocalarından gördükleri şiddete karşı çıkamamaktadır. Bölgede devam eden silahlı çatışmalar ve devletin güvenlik güçlerine karşı duyulan güvensizlik nedeniyle bölgede kadınlar şiddet gördüklerinde resmi hiçbir kuruma başvurmazlar. Eşinden şiddet gören kadının devletin güvenlik güçlerinden yardım istemeyeceğini belirten yazar, bölge halkının polis ve jandarmaya güvenmediğini ileri sürmüştür.

Roza Dergisi genel yayın yönetmeni Fatma Kayhan tarafından kaleme alınan “Kürt Kadının Aile Yapısı Hayatı Özel/Kamusal Diye Bölünmez”⁹⁰ başlıklı değerlendirme metninde kadının özel ve kamusal alandaki konumlarının ele alındığı

⁸⁹ Pınar İlkaracan, “Doğu Anadolu’da Kadın ve Aile”, *Kadın Kimliği Dergisi*,38(Nisan/Mayıs),1999, ss. 14-19.

⁹⁰ Fatma Kayhan, “Kürt Kadının Aile Yapısı Hayatı Özel/Kamusal Diye Bölünmez”, *Kadın Kimliği Dergisi*,38 (Nisan/Mayıs),1999, ss. 22-23.

gözlemlenmiştir. Fatma Kayhan, Kürtlerin kendi kültürel çevresi içerisinde geniş aile yapısına sahip olduklarını ve kadınların burada aktif rol aldıklarını, hayatın her alanında var olduklarını dile getirmiştir. Ona göre, Kürt kadınının hayatı özel ve kamusal olarak ayrılmaz. Kadın, ortak yaşanan hayatın her alanından sorumludur. Bölünmemiş bu hayat içinde kadın ve erkeğin rolleri kesin olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Kürt kadını şehirdeki kadın gibi “özgürmüş gibi” bir aldatmacanın içinde değildir. Kayhan, bunun Kürt kadının kendi bölgesinde daha özgür olduğu anlamına gelmediğini, yalnızca toplumsal rollerin tartışmalı olmadığı anlamına geldiğini belirtmiştir. Ona göre, geniş ailede yaşayan Kürt kadınlarının aile içinde maruz kaldığı şiddet ailenin diğer üyeleri tarafından engellenirken, şehirlere göç eden ailelerde kadınların eşlerinden gördüğü şiddet engellenememektedir.

Kadın Kimliği dergisinde, Doğu Anadolu’dan Marmara bölgesine kadar Türkiye’de kadınların yurttaş olarak elde ettiği haklar üzerine değerlendirmelerin yapıldığı bir metin tespit edilmiştir. İpek İlkkaracan ile Pınar İlkkaracan tarafından kaleme alınan “Kuldan Yurttaş: Kadınlar Neresinde?”⁹¹ başlıklı metinde, Türkiye’deki kadınların Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişle beraber elde ettiği hakların bir eleştirisinin yapıldığı gözlemlenmiştir. Yapılan ilk eleştiri, kuldan yurttaş geçiş sürecini Cumhuriyet’in ilanı ile başlatan resmi tarihe yöneliktir. Onlara göre, Türkiye’de kadınlar için bu süreç, Cumhuriyet’in ilanı ile başlamamıştır. Kadınların yurttaş olma süreci, 19.yy’ın ikinci yarısından itibaren Batı’da ortaya çıkan feminist hareketlerin ve Tanzimat Fermanı ile başlayan yenilikçi hareketlerin etkisiyle başlamıştır. Türkiye’de kadınların yurttaşlık mücadelesi erkeklerin verdiği mücadeleden farklıdır. Onlara göre, kadınlar hem kamusal alanda hem özel alan aile içinde yurttaş olma mücadelesi yürütmüşlerdir. Erkekler ise sadece kamusal alanda yurttaş olma mücadelesi yürütmüştür.

Kadınların kamusal alandaki yurttaşlık mücadelesi, kadının eğitim ve üretime dahil olmasıyla başlamıştır. Yeni kurulan devletin kalkınması için kullanılan ve modernliğin göstergesi olarak algılanan kadınların çalışma hayatına katılması devlet ideolojisi ve devrimleri ile desteklenmiştir. Ancak, incelenen metinde, Cumhuriyet yasalarında kadınlara çalışma hakkının kısıtlı ve şartlı olarak verildiği ileri sürülmüştür. Türk Medeni Kanunu’nun 151. ve 153. maddeleri ile Türk Vergi Kanunu’nun 93. maddesi örnek verilerek kadının evlilik birliğine dahil olduğu andan

⁹¹ İpek İlkkaracan ve Pınar İlkkaracan, “Kuldan Yurttaş: Kadınlar Neresinde?”, *Kadın Kimliği Dergisi*,38 (Nisan/Mayıs),1999, ss. 26-28.

itibaren temel görevinin ücrete tabi olmayan ev işleri olarak tanımlandığı ve kadının ev dışında çalışmasının da eşin iznine bağlandığı dile getirilmiştir. Bu nedenle Türkiye’de kadınların yurttaş olma mücadelesinin özel ve kamusal alanda henüz bitmediğini ifade eden yazarlar tarafından Cumhuriyet’in oluşturduğu eşitlikçi yasaların çoğunun kadınlar için kağıt üzerinde kaldığı ileri sürülmüştür.

Türkiye’de kadınların kurtuluşu mücadelesinin yayın organı olan Pazartesi dergisinin, 1999/Nisan ayı sayısının “8 Marta El Koydular” başlığı ile 1999/Mayıs ayı sayısının ise “Milliyetçiler İktidarda Susmayalım!” başlığı ile yayımlandığı gözlemlenmiştir. Pazartesi dergisinin yazı kurulunda yer alan Nesrin Tura “8 Mart Ulusal Kadın Bayramı”⁹² başlığı ile bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Bu metinde kadınlar günü olarak kutlanan 8 Mart’ta devletin güvenlik güçleri tarafından feminist gruplara despotik uygulamalar yapıldığı ve bazı kadın gruplarına çifte standart uygulandığı dile getirilmiştir. 1980’li yıllardan itibaren “8 Mart’ın” bazı feminist ve sosyalist kadın grupları tarafından kutlandığını ifade eden yazar, bu yıl devlet ve asla muhalefet oluşturmayan bazı siyasi partilerin kadınlar günü kutlamasını üstlendiğini belirtmiştir. Tura’ya göre, uygulanan bu çifte standardın amacı ülkedeki kadın sorunlarının sadece siyaset kurumu tarafından ele alınmasını sağlamaktır. Tura’ya göre, mevcut hükümete ve yürütülen politikalara karşı muhalefet oluşturan sivil toplum örgütlerinden biri olan feminist ve sosyalist örgütler saf dışı bırakılmıştır.

Pazartesi dergisinin 1999/Nisan ayı sayısında kadınların siyasal temsili, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) gelişen birinci dalga feminizm ve 90’lı yıllarda Türkiye’de gelişen feminizm ele alınan diğer tematik konulardır. Derginin Mayıs ayı sayısı detaylı olarak incelendiğinde ise, 1999 genel seçimleri sonucunda Türkiye’de MHP’nin ikinci parti konumuna yükselmesi ve kurulacak olan parlamentonun kadınlar açısından doğuracağı düşünülen olumsuz etkileri ele alınmıştır.

6.1.9.2. Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili

Nisan ayında gerçekleştirilen genel seçimlerde siyasi partilerin kadın seçmenden oy toplamak için 8 Mart’ı kullandığını ima eden Tura, bu kutlamalar vesilesiyle kadınlara yine vaatlerde bulunan siyasetçilerin seçim sonrasında yine yeniden hayal kırıklığına uğrattığını ifade etmiştir. Metinde, kadınların siyasette aktif bir şekilde rol

⁹² Nesrin Tura, “8 Mart Ulusal Kadın Bayramı”, *Pazartesi Dergisi*,49(Nisan),1999, ss. 1-4.

üstlenmesinin önemine değinen tüm siyasetçilerin seçim sonrasında parlamentoya girebilen kadın milletvekili sayısı ile büyük bir tezatlık içine düştüğü ifade edilmiştir.

Türkiye’de feminist muhalefetin bir parçası olan Pazartesi dergisinin 1999/Nisan ayı sayısı içinde kadınların siyasal temsilini ele alan bir araştırma yazısı tespit edilmiştir. Heinrich Böll Vakfı’nın Pazartesi dergisinin katkısıyla düzenlediği “Kadınların Siyasal Temsili”⁹³ başlıklı panelde davetli konuşmacılar tarafından sunulan bildirilerin değerlendirilmesi yapılarak dergi aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır. Konuşmacılar; Gülnur Savran, Şirin Tekeli, Annette Goerlich⁹⁴ ve Liz Kelly⁹⁵’dir.

Gülnur Savran, paneldeki konuşmasında feminizm kadın hareketini “toplumsal cinsiyeti görünür kılmak ve uzun vadede bunu ortadan kaldırmak” olarak tanımlamıştır. Ona göre, kadınların siyasal temsili bu mücadelenin bir parçasıdır. Kadınların siyasal temsili doksanlı yıllarda Türkiye’de feminizm hareketinin talepleri arasında yer almaktadır. Liz Kelly ise konuşmasında üç farkı temsil sorunu üzerinde durmuştur. Bunlar; kadınlar tarafından temsil, kadınların temsili ve kadınlar için temsildir. Kadınlar tarafından temsil, siyaset kurumunda kadınların erkekler kadar söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Parlamentodaki kadın milletvekili ve bakan sayısının artması anlamına gelmektedir. Kelly, kadınların parlamentoya girmesini kadın haklarının daha fazla savunulması anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Kadınların temsili ise siyaset kurumundaki erkek egemenliğine son verme amacı gütmeyen kadın sorunlarının gündeme getirilmesi ve yeni kadın politikalarının üretilmesidir. Kelly’ye göre, kadınlar için temsil ise erkek iktidarına meydan okuyarak kadın sorunlarının kadınlar için ve kadınlarla birlikte ifade edilmesidir.

Annette Goerlich konuşmasında siyaset kurumundaki iktidar sorununun politikacı kadınlara yansımalarını ele almıştır. Ona göre, iktidar sorunu kadın politikacılara da sirayet etmiştir. Şirin Tekeli de konuşmasında kadınların bağımsız aday olarak siyasette aktif rol alamadıklarını ifade etmiştir. Tekeli’ye göre, herhangi bir siyasi parti desteklenmeksizin siyasette kadınların sayısını arttırmak ve farklı partilerden kadınları eğiterek ortak bir kadın gündemi etrafında toplamak gerekmektedir.

⁹³ Anonim, “Kadınların Siyasal Temsili”, *Pazartesi Dergisi*, 49(Nisan), 1999, s. 5.

⁹⁴ Annette Goerlich: Yeşiller Partisi’nin kadın sorumlusu.

⁹⁵ Liz Kelly: İngiliz Radikal feminist dergi *Trouble&Strife* grubunun üyesi.

6.1.9.3. Seneca Falls, Süfrajeter ve 1990'larda Türkiye'de Feminizm

Feminist yayın organı olan Pazartesi dergisinde, feminizm hareketinin ortaya çıkış süreci tarihsel olarak ele alınmıştır. Türkiye'de kadın kurtuluşu mücadelesini yürüten feministler organize edilen her türlü çalışmanın kayıt altına alınmasını önemsemiştir. Feministler için tarih yazımı egemen gücün tasarrufundadır ve ataerkil toplumlarda egemen güç erkektir. Bu nedenle feminizm hareketi tarih yazımını özellikle kadın mücadelesi tarihinin kadın bakış açısıyla yazılmasına gayret etmiştir. Bu anlayışın Kadın Kimliği dergisi içerisinde ele alınmadığı tespit edilmiştir. Muhafazakar kadınların, kamusal alan talepleri arasında tarih yazımının yer almadığı söylenebilir. Yazılı ve sözlü tarih yazımı konusunda feminist kadınların muhafazakar kadınlardan ayrıldığı görülmektedir.

Pazartesi dergisinde Gülnur Savran ve Handan Koç tarafından kaleme alınan "Seneca Falls ve ABD'de Birinci Dalga Feminizm"⁹⁶ başlıklı metin ile "Süfrajeter 70 Yıl Mücadele Ettiler Değiştiler, Değiştirdiler"⁹⁷ başlıklı metinde ABD ve İngiltere'de ortaya çıkan kadın hareketi ele alınmıştır. Türkiye'deki kadınlara dergi aracılığıyla feminizm kadın hareketinin farklı ülkelerdeki gelişim süreci aktarılmaktadır.

Gülnur Savran Pazartesi dergisinde kaleme aldığı metinde, 18.yy'da Batı Avrupa'da gerçekleşen devrimlerle gelen yurttaşlık kavramından kadınların dışlanmasını ve dışlanan kadınların kendi içinde bir "toplumsal grup" olma bilincini oluşturduğunu ifade etmiştir. Ona göre, 19.yy'da çalışan kadınlar, görelî özgürleşme ile aşırı sömürülme arasında giderek derinleşen çelişkiyle yüz yüze gelmiştir. Ortaya çıkan toplumsal çelişki kadınların kendilerini "ezilen bir toplumsal grubun" mensubu olarak tanımlamasına ve buna karşı kolektif bir özne olarak davranmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda ABD'de birinci dalga feminizm hareketi ortaya çıkmıştır.

İngiltere'de yapılan uluslararası bir kongreye girmeleri engellenen iki kadın, 1848'de Seneca Falls'da küçük bir kilisede iki kadın kurultayı düzenleyerek, kadınların haksızlığa uğradıkları alanları on sekiz madde altında toplayarak "Duygular Bildirgesi" yazmıştır. Bu bildirgenin yayımlanmasının ardından kadınlara karşı bir alay kampanyası başlatıldığını, fakat bu kampanyanın kadın hakları konusunun her yerde tartışılmaya başlanmasına neden olduğunu belirten yazar, Seneca Falls'da

⁹⁶ Gülnur Savran, "Seneca Falls ve ABD'de Birinci Dalga Feminizm", *Pazartesi Dergisi*, 49(Nisan), 1999, ss. 20-22.

⁹⁷ Handan Koç, "Süfrajeter 70 Yıl Mücadele Ettiler Değiştiler Değiştirdiler", *Pazartesi Dergisi*, 50(Mayıs), 1999, ss. 22-23.

başlayan oy hakkı mücadelesinin zaman içinde diğer tüm mücadelelerin önüne geçtiğini ve talep edilen diğer tüm hakların önünü açtığını belirtmiştir. Savran, ABD’de kadın hareketlerinin iki kanat biçiminde sürdürüldüğünü ifade etmiştir. Bunlardan biri emekçi kadınların haklarını savunma diğeri ise doğum kontrolü hareketidir. Bu iki farklı mücadele alanının aynı zamanda birinci dalga feminizm ile ikinci dalga feminizm arasında bir köprü oluşturduğu belirtilmiştir.

Handan Koç, feminist Pazartesi dergisinde kaleme aldığı yazıda, 18.yy’da İngiltere’de başlayan “oy hakkına sahiplik” tartışmasının kadınların bilinçlenmesine ve bir kadın hareketinin başlamasına neden olduğunu belirtmiştir. Bu mücadelenin adı kadın hareketi, mücadele eden kadınların adı ise süfrajyet olmuştur. Koç’a göre İngiltere’de kadınlar, anayasal değişikliğin peşine düşmüştür. İngiltere’deki kadın hareketi liberal, sosyalist ve muhafazakar çevrelerden de destek görmeye başlamıştır. 1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı’ı kadın hareketini savaşı destekleyenler ile barışçı cephede yer alanlar olarak ikiye bölse de kadınlar 1918’de Britanya’da oy hakkına sahip olmuştur.

Pazartesi dergisi yazı kurulunda yer alan Ayşe Düzkan ise kaleme aldığı “Hareket Nereye?”⁹⁸ başlıklı metinde, Türkiye’deki feminizm hareketinin 1990’lı yıllardaki durumuyla ilgili bir değerlendirme yaptığı görülmektedir. Düzkan, feministlerin talepleri arasında yer alan kota uygulamasından kimlik politikalarına kadar farklı açılardan Türkiye’deki kadın hareketinin bugünü ve yarını üzerine bir eleştiri yazısı kaleme almıştır. Düzkan’a göre, Türkiye’de feminizm 1980 darbesi sonrasında geçmişteki solculuğu eleştirerek ama yine kendini muhalefetin bir parçası olarak tanımlayarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de yürütülen feminizmin politik bir oluşum olarak kendini tanımlaması, o dönem içerisinde bir muhalefet unsuru haline gelmesinde etkili olmuştur.

Türkiye’de ortaya çıkan feminizm hareketinin en önemli sorunlarından bir tanesi kadınların mücadele tarihinin kayda geçirilmemesi veya çarpıtılması olarak değerlendiren Düzkan, 1984 yılında kurulan Kadın Çevresi’nin Türkiye’deki feminizm hareketi için bir başlangıç olarak ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur.

1990’lı yıllara gelindiğinde ise Türkiye’de çok farklı eğilimleri içeren bir feminizm anlayışı ortaya çıkmıştır. Düzkan’a göre, 90’lı yıllarda feministler içinde yaşanan yerleşik düzeni tahsis etme fikrini öne çıkarmaya başlamıştır. Oysa ona göre

⁹⁸ Ayşe Düzkan, “Hareket Nereye?”, *Pazartesi Dergisi*,49(Nisan),1999, ss. 22-23.

gösterilen tüm mücadele düzeni, yani kapitalizme eklenmiş erkek egemenliğini yıkmaktır. Buna bağlı olarak toplumsal düzen feministlere göre erkek egemen bir düzendir ve bu egemen güç kapitalizme eklenmiş durumdadır ve kesinlikle yıkılması gerekmektedir.

Düzkan'a göre, seksenler "bağımsız" kadın örgütlenmelerinin yılı olmuşken doksanlar kadınların karma örgütler içinde örgütlenmesinin yılı olmuştur. Bu durum kadın hareketinin gücünü zayıflatmıştır. Doksanlarda yürütülen kimlik politikaları sonucunda Türkiye'de farklı kadın gruplarının bir araya gelip ortak bir gündem oluşturamayacağı fikri ön plana çıkmıştır. Ona göre, feminizm farklı kadın kimliklerinin ifade edilmesi hareketi değildir, tüm kadınların "ortak" ezilmişliğinin fark edilmesi hareketidir. Yürütülen kimlik politikaları feminizm hareketini zayıflatmıştır. Ona göre, Türkiye'deki feminizm yeni bir yüzyıla girerken sokaktaki varlığını koruyarak uzun vadeli örgütlenmeler çevresinde şekillenmelidir. Buna bağlı olarak feminizm hareketi yürütülen tüm kadın hareketlerinin(Muhafazakar, Kemalist, Kürt) üstünde, kapsayıcı bir hareket olarak değerlendirildiği söylenebilir.

6.1.9.4. Milliyetçilik ve Feminizm

Pazartesi dergisinin 1999/Mayıs ayı sayısında ağırlıklı olarak Türkiye'de yapılan genel seçimlerin sonuçları kadınlar açısından ele alınmıştır. Ayşe Düzkan tarafından kaleme alınan "Milliyetçilik, Muhafazakarlık, Kadın Düşmanlığı Kazandı Susmayalım!"⁹⁹ başlıklı değerlendirme metninde MHP'nin ikinci, FP'nin üçüncü parti olmasının eleştirildiği gözlemlenmiştir. Yazının başlığına bakarak milliyetçilik ve muhafazakârlığın kadın düşmanlığı ile eş tutulduğu söylenebilir. Türkiye'de yapılan 1999 seçimlerinde kazanan milliyetçilik ve muhafazakarlık kaybeden ise kadınlar olarak değerlendirilmiştir. Düzkan'a göre, kadınları köleleştiren milliyetçilik ve muhafazakarlık ideolojisi Türkiye'de hakim kılınmak istenmiştir. Türkiye'de milliyetçilik ideolojisini benimseyen MHP'nin soğuk savaş yıllarında anti-komünizm ve devrimci düşmanlığı yaptığı bugün ise çizgisini savaş kışkırtıcılığı ve Kürt düşmanlığına göre yapılandığı ifade edilmiştir. Yazara göre, savaşa yöneltilmiş ve milliyetçilik ile kışkırtılmış erkeklerle birlikte yaşamak evde ve sokakta daha fazla şiddet anlamına gelmektedir.

⁹⁹ Ayşe Düzkan, "Milliyetçilik, Muhafazakarlık, Kadın Düşmanlığı Kazandı Susmayalım!", *Pazartesi Dergisi*, 50(Mayıs),1999, ss. 1-4.

Muhafazakar kadın yayın organı olan Kadın Kimliği dergisi ise seçimleri Pazartesi dergisi kadar gündemine taşımamıştır. Kadın Kimliği dergisinde milliyetçilik ve MHP'ye karşı bir duruş sergilenmediği gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'deki feminizm hareketinin milliyetçilik ve muhafazakarlık ideolojilerini benimsemediği ve bu ideolojilere karşı yaklaşımlar geliştirdiği söylenebilir.

7. SONUÇ

Pazartesi dergisi seküler/feminist bir kadın dergisidir, Kadın Kimliği dergisi ise muhafazakar/İslamcı bir kadın dergisidir. Kadın Kimliği ve Pazartesi dergisi “beden, ideoloji ve aile kurumuna yaklaşım” noktasında iki farklı kadın kimliği ve kadın hareketi ortaya çıkartmıştır. Her iki dergide, kadın, kadının çalışma hayatı, siyasal alana katılımı, eğitimi, cinselliği “beden, ideoloji ve aile kurumuna yaklaşımları” doğrultusunda birbirinden ayrılmıştır.

Pazartesi dergisinde “kürtaj, doğum kontrolü ve cinsel özgürlük” hak olarak değerlendirilirken; Kadın Kimliği dergisinde “kürtaj ve cinsel özgürlük” bir sapma olarak değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak feministlere göre beden kişinin mülküdür ve onun üzerinde tasarrufta bulunma hakkı sadece kişiye aittir. Oysa, Muhafazakar kadınlara göre beden kişinin mülkü olarak değerlendirilmez, beden yaratıcının emanetidir ve üzerinde tasarrufta bulunulan her şeyin hesabı verilecektir. Bu nedenle feministlere göre kadın bedeni din ve devlet tarafından tahakküm altına alınmıştır, bu tahakkümün kırılması için kürtaj ve cinsel özgürlük desteklenmekle birlikte annelik rolü sorgulanmaktadır. İslamcı kadınlara göre ise kürtaj (kadın için sağlık problemi oluşturmadığı sürece) din referanslı yasaktır, bu nedenle desteklenmez. Cinsel özgürlük yine din referanslı bir yasak olduğu için desteklenmemektedir. Annelik ise yine din referans alınarak yüceltilmekte ve kutsanmaktadır. Örneğin Kadın Kimliği dergisinde cennetin annelerin ayağı altına serildiği anlatısına sık sık yer verilmektedir.

İslamcı kadın dergisinde izlenen beden yaklaşımı sonucunda trans bireylere de yer verilmediği gözlemlenmiştir. Üçüncü bir cinsel kimlik ve cinsel yönelim yine din referanslı bir yasaktır. Cinsel özgürlüğün kadına ve aile kurumuna zarar verdiği düşünülmektedir. Pazartesi dergisinde ise gay, lezbiyen, transseksüel bireylerin hayatlarına sık sık yer verildiği gözlemlenmiştir. Kadının ezilmesinin nedeni ve ortamı olarak kabul edilen aile kurumunun yıpratılması için bu cinsel yönelimlerin bilinçli bir şekilde desteklendiği söylenebilir.

Kadın Kimliği dergisinde kadın meselesi İslami terminoloji içinde ele alınmıştır. Kadınların, Müslüman kadın kimliğini kuşanmasına yardım etmek derginin benimsediği temel amaçtır. Bunun için kadının bireysel ve toplumsal kimliği, İslami unsurlar ile oluşturulmaya çalışılmıştır. Kadının sahip olduğu haklar ve özgürlüğünün sınırı yine İslami unsurlar dikkate alınarak okuyucuya sunulmuştur. Özellikle Kur’an

ve sünnete dergi içerisinde sık sık yer verildiği görülmektedir. İslam'ın, kadına çeşitli haklar tanıyarak onu koruduğu ve toplum içindeki konumunu yükselttiği görüşü dergi içerisinde benimsenmektedir. Kadını ezen ve sömüren sistemin İslam değil, yanlış uygulanan geleneklerdir.

Pazartesi dergisinde ise kadın meselesi Feminizm terminolojisi içinde ele alınmıştır. Kadınların toplumda erkeklerle eşit olmasını ve özgür olmasını sağlamak derginin benimsediği temel amaçtır. Kadının eşit ve özgür birey olarak kadın kimliğini kuşanması yasalar ile desteklenmeye ve güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Özellikle dergi içinde kadınları mağdur eden kanun maddelerinin gündeme getirilmesi ve değiştirilmesi için mücadele edilmesi bu durumun göstergesidir.

Pazartesi ile Kadın Kimliği dergisinin metinleri karşılaştırıldığında her iki dergide de kadın konusunun farklı şekillerde ele alındığı ortaya çıkmıştır. Kadın hakları ve özgürlüğü, Kadın Kimliği dergisinde Kur'an ve sünnet ekseninde değerlendirilirken; Pazartesi dergisinde ise kadın hakları ve özgürlüğü yasal sözleşme ve kanunlar ekseninde ele alınmış ve yasalar tarafından güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, Kadın Kimliği dergisinde İslam'ın kadına haklar tanıyarak onu koruduğu ve toplumdaki konumunu yükselttiği iddiası vurgulanırken, Pazartesi dergisinde İslami uygulamaların kadının sömürülmesine ve ezilmesine neden olduğu iddiası vurgulanmaktadır. Feminist kadınlar tarafından kadının toplumsal konumunun yasalar ile iyileştirilmeye ve korunmaya çalışıldığı söylenebilir.

Metinlerin analizinden çıkan en çarpıcı ayrılık ise, kadının özel alandaki konumunda ortaya çıkmıştır. Kadın Kimliği dergisinde kadının “iyi anne, iyi eş ve iyi Müslüman” kimliklerini kuşanması için gayret gösterilmektedir. Pazartesi dergisinde ise annelik ve eşlik rollerinin erkek egemenliğinin sürdürücü unsurları olarak değerlendirildiği söylenebilir. Örneğin, ev içi işler Kadın Kimliği dergisinde kadının “sorumluluğu” olarak değerlendirilirken, Pazartesi dergisinde ev içi işleri kadının “görünmeyen emeği” olarak değerlendirilmektedir. Kadının çalışma hayatına katılımı, siyasal alana katılımı her iki dergide bu eksen üzerinde farklılaşmaktadır. Kadının eğitimi her iki dergide de önemsenen ve öncelenen bir konudur. Kadının çalışma hayatına ve siyasal alana katılımı ise Pazartesi dergisinde desteklenirken, Kadın Kimliği dergisinde bu durumlar bazı şartlara bağlı olarak desteklenmiştir. İslamcı kadın dergisinde annelik ve eşlik (karılık) kadınların aile birliğinin varlığını koruduğu için yükleneyeceği ilk vazife olarak değerlendirilmektedir. Şartların olgunlaşması

halinde kadın çalışma hayatına katılmalıdır, fakat aile birliğinin varlığını bozacak bir durum oluşursa kadın kamusal alandan kendi rızası ile çekilmelidir.

Kısacası Pazartesi dergisinde kadın; erkekten farklı erkeğin eşiti, kendi bedeni üzerinde karar verebilen, eğitim ve çalışma hayatına eklenmiş, özgür bir bireydir. Feminist kadın hareketi ise bunların oluşmasının koşullarını sağlamayan çalışan toplumsal bir kadın hareketidir. Kadın Kimliği dergisinde ise kadın; erkekten farklı erkeğin dengi, iyi anne, iyi eş ve iyi Müslüman kimliğine sahip, Kur'an ve sünnet çerçevesinde haklarını kullanan, eğitimi bir kadındır. Kadın Kimliği çerçevesinde İslamcı kadın hareketi ise kadının inancıyla kamusal alana çıkmasını destekleyen, modern hayatta kadının iyi anne, iyi eş ve iyi Müslüman olmasının koşullarını sağlamaya çalışan toplumsal kadın hareketleridir.

KAYNAKÇA

- Acar, N. (1995). Kimliksiz ve sahipsiz bir gençliğin anatomisi. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 20-21.
- Ağabegüm, A. (1996). Sen aydın olamazsın. *Kadın Kimliği Dergisi*(19). 9.
- Akkoç, N. (2021). "Diyarbakır ka-mer'in kuruluş hikayesi ve yürüttüğü çalışmalar". Aksu Bora ve Asena Günal (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 205-216). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, C. (2005). "Cemaatten kamusal alana islamcı kadınlar". Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.). *Modern türkiye'de siyasi düşünce islamcılık* (s. 826-836). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1). 53-72.
- Altındal, A. (1991). *Türkiye'de kadın*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Anonim, (1995). Kadın kimliğine kısa bir bakış. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 27.
- Anonim, (1995). Kumkapı cinayetinin düşündürdükleri. *Kadın Kimliği Dergisi*(9). 6.
- Anonim, (1997a). 8 mart'lı kadın. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 9.
- Anonim, (1997b). At gözlü cadı kadınlar. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 6.
- Anonim, (1995). Merhaba. *Pazartesi Dergisi*(0). 1.
- Anonim, (1996a). Lezbiyenler konuştu gizli kapaklı zor bir dünya. *Pazartesi Dergisi*(11). 16-17.
- Anonim, (1996b). Merhaba. *Pazartesi Dergisi*(11). 1.
- Anonim, (1997). 8 mart'ta sokaktayız: artık örgütlü. *Pazartesi Dergisi*(24). 1-3.
- Anonim, (1997). Kaçmak kurtuluş değil. *Pazartesi Dergisi*(22). 16-17.
- Anonim, (1998). Merhaba. *Pazartesi Dergisi*(34). 1.
- Anonim, (1999). Kadınların siyasal temsili. *Pazartesi Dergisi*(49). 5.
- Arat, N. (2010). *Feminizmin abc'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arıöz, A. (2010). Feminizm ve postmodernizm. *Tezkire*(19). 130-138.
- Arslarer, D. (1998). Toplumun boşanmış kadına bakışı. *Kadın Kimliği Dergisi*(30). 37-38.
- Aydın, M. (2011). *Güncel kültürde temel kavramlar*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Balcı, M. (1998). Başörtüsü sorunu (olaylar, belgeler). *Kadın Kimliği Dergisi*(30). 42-43.
- Balta, A. (1997). İslam ve feminizm. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 33-34.
- Başer, F. (1996). Gelin kaynana. *Kadın Kimliği Dergisi*(19). 18-19.
- Bayrak, A. (1997). Feminizm: kadınlar vardır. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 22-23.
- Bekar, Y. (1997). Eğitilmiş kadın da dayak yiyor ve gizliyor. *Pazartesi Dergisi*(22). 9.
- Belladonna, A. (1995). Havva'nın günlüğü. *Pazartesi Dergisi*(9). 14.
- Berktaş, F., vd. (1996). Kadın partisi kurulsun mu?. *Pazartesi Dergisi*(11). 10-11.
- Bolelli, N. (1998). Peygamber devrinde kadınların eğitimi. *Kadın Kimliği Dergisi*(30). 20-22.
- Bora, A. (1998). Buyrun cenaze namazına. *Pazartesi Dergisi*(35). 6.

- Bora, A. (2004). Feminizm sınırlar ve ihlal imkanı. *Erişim*:09.05.2021, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-184-185-agustos-eylul-2004/2370/feminizm-sinirlar-ve-ihlal-imkani/4765>.
- Bora, A. (2021). "Bir yapabilirlik olarak ka-der". Aksu Bora ve Asena Günel (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 109-124). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bostancı, A. (1995). Örtünün unsurları ve süslenme. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 32-34.
- Cengiz, G. (1995). Kadının kendini arayış sürecinde annelik. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 18-19.
- Çaha, Ö. (1996). Sivil kadın hareketi var mı?. *Kadın Kimliği Dergisi*(19). 10-13.
- Çaha, Ö. (2018). *Sivil kadın türkiye'de kadın ve sivil toplum..* Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çapçioğlu, İ. (2016). Tanzimat'tan günümüze muhafazakar kadın algısındaki değişim. *Dini Araştırmalar*, 19(49). 271-291.
- Davaz Mardin, A. (2021). "Görünmezlikten görünürlüğe: kadın eserleri kütüphanesi ve bilgi merkezi vakfı". Aksu Bora ve Asena Günel (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 183-204). İstanbul: İletişim yayınları.
- Dursun, D. (1996). Yeni bir toplum kurmanın aracı olarak laiklik. *Kadın Kimliği Dergisi*(11). 10-11.
- Düzkan, A. (1997). Yasaklanan örtü mü kadınlar mı?. *Pazartesi Dergisi*(22). 10-11.
- Düzkan, A. (1998). Kadınlar şapka kanunu kutladı. *Pazartesi Dergisi*(34). 10-11.
- Düzkan, A. (1998). Yeni zamanların en müstehcen duygusu aşk. *Pazartesi Dergisi*(35). 1-3.
- Düzkan, A. (1999). Hareket nereye?. *Pazartesi Dergisi*(49). 22-23.
- Düzkan, A. (1999). Milliyetçilik, muhafazakarlık, kadın düşmanlığı kazandı susmayalım!. *Pazartesi Dergisi*(50). 1-4.
- Eralp, H. (1997). Feministlerin işi zor. *Pazartesi Dergisi*(24). 26-27.
- Eraslan, S. (2021). "Uğultular... silüetler..." Aksu Bora ve Asena Günel (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 239-277). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkilet, A. (2005). "1990'larda radikal islamcılık". Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (ed.). *Modern türkiye'de siyasi düşünce islamcılık* (s. 682-197). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erkilet, A. (2015). *Orta doğu'da modernleşme ve islami hareketler*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Erkoca, Y. (1998). Politikada aktif bir kadınsanız işiniz zor. *Pazartesi Dergisi*(34). 24.
- Eygi, M. Ş. (1995). Kadın politikaya yatkın değildir. *Kadın Kimliği Dergisi*(9). 20-21.
- Gök Karakoç, N. (1995). Modernite ve kadın kimliği. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 8-9.
- Gök Karakoç, N. (1996). Aydın müslüman kadın. *Kadın Kimliği Dergisi*(19). 4-6.
- Gök Karakoç, N. (1999). Bunalımlı bahar. *Kadın Kimliği Dergisi*(38). 5.
- Göle, N. (1995). Otoriter laiklik ve islami katılım. *Kadın Kimliği*(9). 8-9.
- Göle, N. (1997). Batı modernizmi ve post-feminizm. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 10-12.
- Göle, N. (1998). Modernizmin karanlıkta kalan yüzü. *Kadın Kimliği Dergisi*(31). 13-15.
- Gülnaz, M. (1997). Feminizme müslümanca bakış. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 12.
- Güneş, F. (2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi*, 27(2), 245-256.
- Güneş, M. (1998). Namaz tartışmasının ne kadarı kadınların. *Pazartesi Dergisi*(35). 6.

- Güngörmüş Kona, G. (1996). Laiklik ve islamiyet. *Kadın Kimliği Dergisi*(11). 14-16.
- Güven, S. (2015). Temsil krizinin siyaseti: sosyal hareketler. Köksal Alver (ed.). *Sosyoloji Divanı*(5), 25-37.
- Harcanoğlu, Y. (1998). Annelerimizin ödediği bedel yetmedi mi?. *Pazartesi Dergisi*(34). 4-5.
- Işık, S. N. (2021). "1990'larda kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele hareketi içinde oluşmuş bazı gözlem ve düşünceler". Aksu Bora ve Asena Günel (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 41-72). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İbrahimoğlu, D. (1998). Toplumumuzun cinsel açmazları. *Kadın Kimliği Dergisi*(31). 18-21.
- İlkkaracan, İ. ve P. İlkkaracan. (1999). Kuldun yurttaşa: kadınlar neresinde. *Kadın Kimliği Dergisi*(38). 26-28.
- İlkkaracan, P. (1999). Doğu anadolu'da kadın ve aile. *Kadın Kimliği Dergisi*(38). 14-19.
- İlyasoğlu, A. (1995). Örtülü kimlik üzerine. Nurgül Gök Karakoç (haz.). *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 22-23.
- İlyasoğlu, A. (1998). Kadınlar dünyasında erkek sorunları. *Kadın Kimliği Dergisi*(31). 26-27.
- İlyasoğlu, A. (1996). İslamcı kadın hareketinin bugünü üzerine notlar. *Pazartesi Dergisi*(20). 8.
- İzgi, M. (1995). Girdaptaki toplum. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 30-31.
- Kara, İ. (2013). "Türkiye'de islamcılık düşüncesi üzerine birkaç not". İsmail Kara ve Asım Öz (ed.). *Türkiye'de islamcılık düşüncesi ve hareketi sempozyum tebliğleri* (s. 15-43). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Karakoç, Ü. (1996). Medine yapısının hoşgörüsündeyiz. *Kadın Kimliği Dergisi*(11). 1.
- Karakoç, Ü. (1998). Malum medyanın ramazan programı. *Kadın Kimliği Dergisi*(30). 7.
- Kardam, F., Ecevit, Y. (2021). "1990'ların sonunda bir kadın iletim kuruluşu: uçan süpürge". Aksu Bora ve Asena Günel (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 87-108). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kavak, S. (1995). Sisi de aday mıışş. *Kadın Kimliği Dergisi*(9). 38.
- Kayhan, F. (1999). Kürt kadının aile yapısı hayatı özel/kamusal diye bölünmez. *Kadın Kimliği Dergisi*(38). 22-23.
- Koç, H. (1999). Süfretler 70 yıl mücadele ettiler değiştirdiler, değiştirdiler. *Pazartesi Dergisi*(50). 22-23.
- Koçali, F. (1995). Hayatımızı cinsel kimliğimiz belirliyor!. *Pazartesi Dergisi*(9). 24-25.
- Koçali, F. (1996). Ne iffetli ne iffetsiz biz kadınız. *Pazartesi Dergisi*(11). 1-5.
- Koçali, F. ve A. Bayrak. (1995). Kurtlar kadın avında!. *Pazartesi Dergisi*(9). 1-5.
- Koçali, F. (2021). "Kadınlara mahsus gazete pazartesi". Aksu Bora ve Asena Günel (haz.). *90'larda türkiye'de feminizm* (s. 73-85). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köknel, Ö. (1998). Genç kızlarda psikolojik sorunlar. *Kadın Kimliği Dergisi*(31). 10-12.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Meriç, N. (1995). Toplumsal yapının kimlik belirlemede önemi. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 13-14.
- Mete, Ö. L. (1997). Tasavvufun cinse bakışı. *Kadın Kimliği Dergisi*(21). 9-10.
- Muzoğlu, H. (2004). *Feminist söylem açısından türk kadını*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 63. Elazığ.

- Narlı, N. (1995). Müslüman kadınların siyaseti. *Kadın Kimliği Dergisi*. 10-12.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri* (Cilt 1). Sedef Özge (çev.). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Ortaylı, N. (1997). İslam hukuku kadınların aleyhinedir. *Pazartesi Dergisi*(24). 11.
- Özar, Ş. (1998). Kadınlar neden çalışmıyor. *Pazartesi Dergisi*(35). 10-11.
- Özbayrak, M. S. (2021). "İslamcılık". Yusuf Sayın (ed.). *Çağdaş siyasal akımlar* (s. 203-2015). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Pala, F. (1997). Feminist hareketin doğuşu. *Kadın Kimliği Dergisi*(23). 26-27.
- Pekolcay, N. (1997). Türk- islam tasavvufunda kadın imajı. *Kadın Kimliği Dergisi*(21). 17.
- Putnam Tong, R. (2006). *Feminist düşünce*. Zafer Cırhinlioğlu (çev.) İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Ramazanoğlu, Y. (2005). "Cumhuriyet'in dindar kadınları". Tamlı Bora ve Murat Gültekingil (ed.). *Modern türkiye'de siyasi düşünce islamcılık* (s. 804-812). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ramazanoğlu, Y. (2013). "Osmanlı kadın hareketi'nde islamcı temalar". İsmail Kara ve Asım Öz (ed.). *Türkiye'de islamcılık düşüncesi ve hareketi sempozyum tebliğleri* (s. 129-141). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sarı, Ö. (2014). "Aile kurumu ve ailenin tanımı". Mustafa Aydın (ed.). Sistematik aile sosyolojisi (s. 17-39). Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Savaş, R. (1998). Sahabe döneminde kadınların ibadeti. *Kadın Kimliği Dergisi*(30). 14-15.
- Savran, G. (1996). Kadın çevresi'nden pazartesi'ye. *Pazartesi Dergisi*(20). 18.
- Savran, G. (1997). Kadınlar, şeriat ve çağdaşlık üzerine. *Pazartesi Dergisi*(24). 10.
- Savran, G. (1998). Cinsel devrim kime yaradı? kime yarayabilirdi?. *Pazartesi Dergisi*(34). 18-19.
- Savran, G. (1999). Seneca falls ve abd'de birinci dalga feminizm. *Pazartesi Dergisi*(49). 20-22.
- Saygılıgil, F. (1998). Kadınların eğitim hakkı mücadelesi. *Pazartesi Dergisi*(35). 22-23.
- Sevindi, N. (1996). Aydın kadın diğer kadınları seven kadındır. *Kadın Kimliği Dergisi*(19). 16-17.
- Slatery, M. (2014). *Sosyolojide temel fikirler*. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz (haz.). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Şenler, Ş. Y. (1995). Kadın kimliğinden. *Kadın Kimliği Dergisi*(1). 1.
- Şenler, Ş. Y. (1995). Siyasette kadına rağbet yarışı. *Kadın Kimliği Dergisi*(9). 16-18.
- Tekeli, Ş. (1985). Türkiye'de feminist ideolojinin anlamı ve sınırları üzerine. *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*(9). 48-66.
- Tekeli, Ş. (1995). "1980'ler türkiye'sinde kadınlar". Şirin Tekeli (haz.). 1980'ler türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar (s.15-50). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, M. (2013). "İslamcılığın cinsiyeti değişim sürecinde islamcı kadınlar". İsmail Kara ve Asım Öz (ed.). *Türkiye'de islamcılık düşüncesi ve hareketi sempozyum tebliğleri* (s. 550-567). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Tezcan, G. (1998). Dindar kadına çağdaş kokteyl. *Pazartesi Dergisi*(35). 7.
- Touraine, A. (2010). *Modernliğin eleştirisi*. Hülya Tufan (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Tura, N. (1995). Tesettür mücadelesi meclisin kapısına kadar geldi. *Pazartesi Dergisi*(9). 6.
- Tura, N. (1997). Öldürülüyoruz! kadın kırımını politik bir olgudur. *Pazartesi Dergisi*(22). 1-5.
- Tura, N. (1998). Boşanmada mal bölüşümü: lütuf değil hak. *Pazartesi Dergisi*. 1-3.
- Tura, N. (1999). 8 mart ulusal kadın bayramı. *Pazartesi Dergisi*(49). 1-4.
- Uludağ, S. (1997). Kadından şeyh olur mu?. Ümmet Karakoç (haz.). *Kadın Kimliği Dergisi*(21). 6-8.
- Ünlü, S. (1999). Doğu'da ilkel davranışlar sergileniyor. *Kadın Kimliği Dergisi*(38). 10-12.
- Yavuz, Y. V. (30). Geleneklerin hapsindeki müslüman kadın. *Kadın Kimliği Dergisi*(30). 12-13.
- Yazıcıoğlu, H. (1996). Laiklik islam'ın değil, hıristiyanlığın sorunudur. *Kadın Kimliği Dergisi*(11). 31.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2011). "*Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*". Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, F. (2021). *1980 sonrası islamcı dergilerde kadın ve kadının çalışma hayatı: kadın kimliği dergisi örneği*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 115. Konya.
- Zihnioğlu, Y. (1996). Kadınlar arasında laik- islamcı kutuplaşması. *Pazartesi Dergisi*(20). 6-7.

EKLER

Ek 1: Kadın Kimliği ile Pazartesi Dergilerine Ait Görseller

MART-1995



ARALIK-1995



ŞUBAT-1996



KASIM-1996



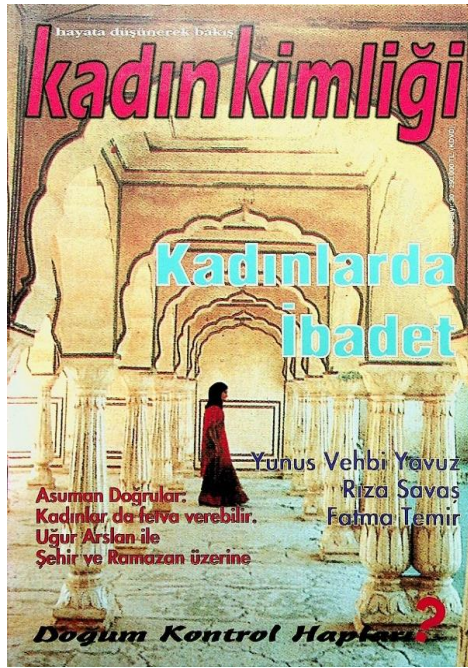
OCAK-1997



MART-1997



OCAK-1998



ŞUBAT-1998

hayata düşünerek bakış

kadın kimliği

Prof. Dr. Özcan KÖKMEL ile
"Gençlerde psikolojik sorunlar"

Doc. Dr. Davut İBRAHİMOĞLU ile
"Ailede cinsel sorunlar"

Doç. Dr. Hüsnü ERKMEN:
"Bakırköy deliler hastanesi değil."

Kadınların ruhsal hastalıkları

Nilüfer GÖLE
Aynur İLYASOĞLU

BAŞÖRTÜSÜ DÜŞMANLIĞI BİTMELİ

Şubat 1998 sayı: 31 / 250.000 TL (KDV'Yİ)

kadınlar için mahir gazetesi

PAZARTESİ

SAYI: 30 ŞUBAT 1998 200.000 TL (KDV DAHİL)

perihan mağden
31 NESNENİ
SÖYLE, KİM
OLDUĞUNU
SÖYLEYEVİM!

BUYRUN
CENAZE
NAMAZINA

en müstehcen
duygu

AŞK

ışılay saygın
KADIN
KATİLİ
ARAMIZDA

kadın işgücü
yüzde 18
KADINLAR
NEDEN
ÇALIŞMIYOR?

NİSAN/MAYIS-1999



Ek 2: Kadın Kimliği ile Pazartesi Dergilerinde İşlenen Dosya Konuları

SAYI	DÖNEM	KADIN KİMLİĞİ KONUSU	PAZARTESİ KONUSU
1. SAYI	MART-1995	Kadınımız Sosyal Kimliğini Sorguluyor	Ayağa Kalkalım
9. SAYI	ARALIK-1995	Siyasette Kadının İstismarı	Kurtlar Kadın Avında!
11.SAYI	ŞUBAT-1996	Avrupa'daki Laikliği Özlerken Evdeki İslam'dan Olduk	İffet:Canımızın, Onurumuzun, Mutluluğumuzun Bedeli
19.SAYI	KASIM-1996	Türkiye'de İdeal Kadın Var Mı?	Afganistan'da Taliban Şeriatı Gelen Gideni Arattı Mı?
21.SAYI	OCAK-1997	Kadınlar Niçin Çok Hastalanırlar?	Bütün Dünyada Sadece Kadın Olduğumuz İçin Erkekler Tarafından Öldürülüyoruz!
23.SAYI	MART-1997	İslami Feminizm Var Mı?	8 Mart'ta Sokaktayız
30.SAYI	OCAK-1998	Kadınlarda İbadet	Boşanmada Mal Bölüşümü
31.SAYI	ŞUBAT-1998	Kadınların Ruhsal Hastalıkları	En Müstehcen Duygu Aşk
38.SAYI	NİSAN/MAYIS-1999	Doğuda Kadın Olmak Zor	8 Mart'a El Koydular Milliyetçilik İktidarda Susmayalım!

ÖZ GEÇMİŞ

Fatma AYTEKİN, Havza Anadolu Lisesi'ni bitirdikten sonra Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji programından 2017 yılında mezun oldu. 2018 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Sosyoloji Anabilim Dalında Tezli Yüksek Lisans programına girdi. Az derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları, Sivil Toplum Kuruluşlarında gönüllü olarak çalışmak, seyahat etmek, kitap okumak, müzik dinlemek, (27.11.2021).

İletişim Bilgileri:

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9163-4452>